

Omslag: Andre Klijsen en Eric de Vries;
met dank aan Floris Tilanus en toga-atelier Bernard Poelman

332 De invloed van nieuwe **waarheids- en volledigheidsplicht** in het burgerlijk procesrecht zal gering zijn, verwacht Mert Kremer. Hij stelt vast dat er namelijk nogal wat onduidelijkheden zijn over de uitleg van de bepaling en dat sancties ontbreken.

338 Onlangs liet de Hoge Raad een **verruiming van de tenlastelegging** toe waardoor de periode aanzienlijk werd verruimd. Daardoor kan het recht van de verdachte op een tweede feitelijke instantie worden beperkt.

342 Op 1 juni 2003 treedt de **meld- en identificatieplicht** bij witwasvermoedens in werking. De Algemene Raad van de Orde geeft hierover voorlichting en maakt ook zijn mening duidelijk. Vervolgens stelt M.M. Kors dat er door deze nieuwe regeling een tweedeling in de balie dreigt te ontstaan.

In de volgende nummers

- ▶ Kroniek Arbeidsrecht
- ▶ Executiegeschillen met de Ontvanger van de Belastingdienst
- ▶ Managen van een advocatenkantoor
- ▶ Rechtspositie van de curator

ARTIKELLEN

332 Waarheids- en volledigheidsplicht is van symbolische betekenis
M. Kremer

338 Verruiming van de periode in de tenlastelegging
Willem H. Jebbink

342 De meld- en identificatieplicht
Algemene Raad

OPINIE

345 Meldplicht: sommige advocaten zijn meer gelijk dan andere
M.M. Kors

VASTE RUBRIEKEN

324 ACTUALITEITEN

- ▶ Cliënttevredenheid, *Michel Knapen*
- ▶ **Column:** Saving private Lynch
Joost Beversluis
- ▶ College: geen vermogenspendel,
Jan Peter Nepveu
- ▶ **Buitenland:**
Hoogste rechter VS laat horen hoe hij werkt
Peter Vermij

346 HET ETHISCH PEIL
van Cees Korvinus
Daniela Hooghiemstra

349 IKS GING WEER EENS PLEITEN
Leo van Osch

350 REACTIES

- ▶ Naschrift: de publieke verantwoordelijkheid van de advocaat
- ▶ Fotobijschriftenwedstrijd II

356 DISCIPLINAIRE BESLISSINGEN

VAN DE ORDE

323 Van de deken: P.P.S.
351 Besluitenlijst Collegevergadering 27 maart 2003
352 Permanente opleiding
353 Personalialia
355 Literatuur

P.P.S.

Jeroen Brouwer

How to turn a place around. Dat is de titel van een handboek voor het succesvol inrichten van publieke ruimten, uitgegeven door het Project for Public Spaces (PPS). Een voortzetting van het werk van een zekere meneer Whyte. Van hem is de uitspraak dat het moeilijk is een plek te *ontwerpen* die geen mensen aantrekt. Opvallend is, aldus Whyte, hoe vaak dat tóch is gelukt.

PPS houdt zich bezig met het (her)inrichten van parken, pleinen, voetpaden en andere openbare ruimten. De kracht lijkt te zitten in het concentreren op de plek en de mensen, en niet op het plan. De gemeenschap is de deskundige en niet de planoloog, architect en aannemer. PPS heeft gewerkt in meer dan duizend gemeenschappen in verschillende landen.

Toynbee Hall in de arbeiderswijk East End in London zou daarvan het resultaat geweest kunnen zijn. Dit volkshuis van vormingswerk werd echter naar goed negentiende-eeuws gebruik opgericht door Arnold Toynbee, sociaal hervormer. Tot op de dag van vandaag wordt er ook rechtshulp aangeboden op een pro bono-basis. Verschillende advocatenkantoren zijn daarbij betrokken. De opzet lijkt het meest op een kwalitatief opgetuigde rechtswinkel naar Nederlands model. De lijst van *trustees* leest als een verzameling 'Wie is wie?' Naast *solicitors* en *barristers* heeft ook een aantal *members of parliament* hun naam aan dit project verbonden.

In Nederland is de discussie over de publieke basisvoorziening voor rechtshulp in volle hevigheid losgebarsten (zie ook de Opinie van mr. S. van Andel in het vorige nummer van dit blad). De minister staat een herinrichting voor van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Het nieuwe juridische loket krijgt een landelijk uniforme structuur waarin als taken worden uitgevoerd: vraagverheldering, informatieverstrekking, verwijzing en het verlenen van kortdurende rechtsbijstand in eenvoudige zaken. En dat alles in een spreekuur van maximaal een uur. Overige taken worden toevertrouwd aan private rechtsbijstandverleners, lees vooral de balie.

Ter voorbereiding op de behandeling van het plan van de minister had de vaste commissie voor Justitie een rondetafelgesprek georganiseerd met een aantal betrokken organisaties en personen. Aan tafel zaten onder meer de Bureaus voor Rechtshulp, VSAN, VVR, het actiecomité Recht voor Iedereen, de Raden voor Rechtsbijstand en uiteraard de Orde. Het siert voorzitter Van de Camp dat hij betrokkenen ruim de gelegenheid bood hun visie uiteen te zetten en hen prikkelende en kritische vragen van de commissieleden te laten beantwoorden. Zeer sterk samengevat lijkt de

discussie zich vooral te concentreren op de omvang van de *public space*. Wat kan er nou wel en niet in een uur loket, of anders: wat zou er nou wel of niet moeten in een uur loket?

Een duidelijker scheiding tussen publiek en privaat is winst. Naar het oordeel van de Orde dient wel behouden te blijven dat vier vijfde deel van alle rechtsvragen in spreekuurvoorziening wordt afgedaan. Op grond van de kengetallen moet dat haalbaar zijn. Dat vergt een goed geoutilleerde loketorganisatie met niet alleen gemotiveerde en opgeleide mensen net achter de balie (front office), maar ook de betrokkenheid van academisch gevormde mensen (back office). De zaken die doorgeleid worden naar het private domein moeten niet alleen toevoegingswaardig, maar ook 'advocaatwaardig' zijn.

In Nederland wordt PPS meestal gelezen als Publiek-Private Samenwerking. Het gaat daarbij om een samenwerkingsverband waarbij overheid en 'bedrijfsleven' met behoud van eigen identiteit en verantwoordelijkheid samen een project realiseren. In elke fase van het project moet een evenwicht worden gevonden tussen de mate van overheidssturing en inhoudelijke betrokkenheid van de markt. Glashelder moet zijn wat het doel van de samenwerking is en hoe de zeggenschap en risico's verdeeld zijn. Meestal gaat het om een groot infrastructureel project, zoals bijvoorbeeld een autoweg. Een nieuw rechtshulpstelsel heeft echter ook iets 'infrastructureels'.

Het doel van PPS is het realiseren van meerwaarde en efficiencywinst, zo lees ik bij het kenniscentrum PPS. Dat is haalbaar als eenieder doet waar hij het best in is. Wel blijven de aanbevelingen uit het handboek *How to turn a place around* in mijn hoofd knagen. 'Seldom does the genesis of the project come from asking the community what they want.'

De achtste aanbeveling van het Project for Public Spaces wil ik u ook niet onthouden: "They always say 'It can't be done'. One of Yogi Berra's great sayings is "If they say it can't be done, it doesn't always work out that way". Het zou alle betrokken partijen sieren wat minder verkrampd vast te houden aan zienswijze en taakopvatting. In Nederland hebben wij geen behoefte aan een Donner Hall, maar wel aan een deugdelijke loketvoorziening. *Focus on the place instead of the project!*

83e jaargang – 18 april 2003 – nr. 8
Verschijnt elke twee weken.

Het Advocatenblad is het officiële orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten en wordt uitgegeven door Reed Business Information bv. De inhoud wordt samengesteld door de van de Orde onafhankelijke redactie, behalve de rubrieken Van de Orde en Disciplinaire beslissingen.

Redactie
mr. drs. G.C. van Daal
mr. W.K. van Duren
mr. Y. van Gemerden
mr. W. Heemskerk
dr. L. Hesselink
mr. A.A.M. van der Meer
mr. O.H. Minjon
mr. P.F.F. Nabben
mr. G.J. van Oosten
mr. L.N.J.B. van Osch
mr. M. Perfors
dr. mr. L.W.M. Wopereis

Eindredactie
Linus Hesselink

Redactionele bijdragen
t.a.v. L. Hesselink
Reed Business Information bv
Postbus 16500, 2500 BM Den Haag
tel. 070-4415226
fax 070-4415919
e-mail: linus.hesselink@reedbusiness.nl
Bezoekadres: Benoordenhoutseweg 46, Den Haag
Zie www.elsevierjuridisch.nl

Uitgever
drs. J.W. van der Weele

Juridische Vacaturebank
www.jbb.nl

Beeld
Vormgeving: VILLA Y, Andre Klijnsen
Tekeningen: Floris Tilanus
De Pinguin: W.C. van Manen

Lay-out/vormgeving
Unit-1, Dmitry de Bruin

Correctie
Sandra Braakmann

Druk
Drukkerij Groen bv, Leiden

Advertenties
Brouwer's Direct Marketing bv
Postbus 90, 2380 AB Zoeterwoude
tel. 071-5897621, fax 071-5890580
e-mail: bdmv@euronet.nl
Advertentietarieven op aanvraag
Personeelsadvertenties: € 1,89 per mm bij een kolombreedte van 40 mm
Inzendtermijn afl. 9: 18 april 2003
afl. 10: 18 april 2003

Abonnementen

Alle advocaten, leden van de Nederlandse Orde van Advocaten, ontvangen het blad gratis. Voor adreswijzigingen kunnen zij terecht bij de Nederlandse Orde van Advocaten, Postbus 30851, 2500 GW Den Haag (Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag), tel. 070-3353535, fax 070-3353531. Niet-leden betalen € 140 per jaarabonnement (incl. BTW en verzendkosten) en voor de jaarband € 15. Studenten 50% korting. Abonnementen kunnen schriftelijk worden opgezegd tot uiterlijk twee maanden voor beëindiging van het lopende abonnement. Reed Business Information Klantenservice verzorgt de abonnementenadministratie voor niet-leden: Reed Business Information bv, afdeling Klantenadministratie, postbus 808, 7000 AV Doetinchem. Tel. 0314-358358, fax 0314-349048, e-mail: klantenservice@reedbusiness.nl. Losse nummers: € 8,50

Symposium over kwaliteit in de advocatuur

‘Die videotoets op het kantoor lijkt me wel wat’

Advocaten moeten werken aan kwaliteit. Ze moeten zich ook meer richten op de wensen van de cliënt. Dat ze nog veel kunnen leren, bijvoorbeeld van huisartsen, bleek wel tijdens een congres dat de Raad voor Rechtsbijstand 's-Hertogenbosch organiseerde. Daar werd ook het nieuwe kwaliteitskeurmerk ‘In orde’ gepresenteerd.

Michel Knapen
journalist

Advocaten kijken op het terrein van kwaliteit aan tegen een behoorlijke achterstand. Dat werd duidelijk op het symposium ‘Kwaliteit als motor voor de cliënt’, waarmee de Raad voor Rechtsbijstand 's-Hertogenbosch op 3 april zijn tienjarig jubileum vierde.

Maar wat is dat eigenlijk, kwaliteit? Is dat kennis? Zo weinig mogelijk tuchtzaken aan de broek? Of het voldoen aan de gerechtvaardigde verwachtingen van de cliënt? Kwaliteit in de advocatuur staat níét op de agenda omdat de rechtzoekende er steen en been over klaagt. De statistieken van de Consumentenbond tonen aan dat er over de advocatuur weinig wordt ‘gezeurd’. Van de tweehonderdduizend telefonische klachten die de bond vorig jaar verwerkte, gingen er vierhonderd over advocaten. Daarmee staat deze beroepsgroep niet eens in de toptien. De klachten gingen veelal over de niet-conforme uitvoering van diensten, tarieven en declaraties. Opmerkelijk vond Felix Cohen, directeur van de Consumentenbond en één van de congressprekers, dat slechts negen procent van de advocaten (vrijwillig) is aangesloten bij een geschillencommissie. ‘Nergens is dat zo weinig.’

CLIËNT WIL MEELEVENDHEID

Een belangrijke maatstaf voor kwaliteit is klanttevredenheid. En de tevredenheid van bijna duizend cliënten (van negen advocatenkantoren) werd in opdracht van de Raad voor Rechtsbijstand 's-Hertogenbosch onderzocht door Hessel de Jong van onderzoeksbureau Intomart. Daarbij werden zaken als de entree van het kantoor, wachttijden, het intakegesprek, de telefonische bereikbaarheid, communicatie en de financiële

afhandeling onder de loep genomen. Ook werd aan advocaten gevraagd wat zij denken dat cliënten belangrijk vinden – en daar openbaarde zich een behoorlijk groot gat.

Níét belangrijk vinden cliënten (volgens advocaten): recente lectuur in de wachtruimte, een adequate fietsenstalling, betrokkenheid van de raadsman bij de zaak en een goede telefonische bereikbaarheid van de advocaat. Advocaten denken dat cliënten vooral baat hebben bij telefonische bereikbaarheid van het kantoor.

Cliënten zelf vinden parkeermogelijkheden niet belangrijk en ook het honorarium scoort laag. Belangrijker vinden ze de telefonische bereikbaarheid van de advocaat (belangrijker dan de telefonische bereikbaarheid van het kantoor). Boven aan het lijstje van de cliënt staat *meelevendheid*. De Jong: ‘Dat wordt door advocaten enorm onderschat. Advocaten onderschatten ook het belang dat cliënten hechten aan regelmatig telefonisch contact over de voortgang van de zaak. Daarentegen overschatten advocaten het belang dat cliënten hechten aan telefonische bereikbaarheid van het kantoor.’ Belangrijk vinden cliënten verder de kennis over de zaak die collega’s van de eigen raadsman hebben (als die niet aanwezig is en men wil toch worden geholpen) en de snelheid van reageren.

Advocaten zelf vonden meelevendheid maar een opmerkelijke wens van de cliëntèle. ‘Je bent dan niet professioneel bezig’, ‘Betrokkenheid wekt valse verwachtingen’ en ‘Meelevendheid kan een gebrek aan kwaliteit verhullen’, zo luidden reacties van aanwezigen.

EYE-OPENER

Meelevendheid wordt ook verwacht van een huisarts. Dat begint al met een goede communicatie met de patiënt, aldus de Eindhovense huisarts Maarten Klomp. Hij was ruim acht jaar districtscoördinator kwaliteitsbeleid in Zuidoost-Brabant. Klomp: ‘Huisartsen die goed communiceren, maken minder rechtszaken mee. Dat is goed nieuws voor ons. Het is natuurlijk de vraag of dat ook goed nieuws is voor de advocatuur.’

Huisartsen kennen sinds 1925 diverse kwaliteitssystemen. Zo werken ze met tachtig ‘standaarden’: wat te doen als een patiënt last heeft van keel of schouder, hoe te handelen als er iemand met een depressie binnenkomt? Daarnaast hanteren huisartsen richtlijnen voor de praktijkvoering, over de inhoud van een verslag tot aan die van de dokterstas. Er zijn twintig richtlijnen over communicatie en attitude, die thema’s als vraagverheldering, voorlichting en

De eerste ‘goedgekeurde’ kantoren krijgen het keurmerk – géén keurmerk van de NOvA – uitgereikt. Foto Dirk Kreijkamp

Het nieuwe keurmerk

➤ het omgaan met agressieve patiënten behelzen. Verder worden er honderdvijftig verschillende 'patiëntenbrieven' uitgegeven: tijdens uw bezoek heeft de arts uitgelegd hoe u insuline moet inspuiten, in deze brief leggen we het nog eens uit. Veel van deze maatregelen waren voor de aanwezige advocaten een ware eye-opener.

Ook de wijze waarop deze kwaliteitsnormen worden gemeten en getoetst, waren verrassend. Het meest opzienbarend was wel de videotoets, waarbij een camera gedurende meerdere dagen vastlegt wat er in de praktijkkamer van de dokter gebeurt. De beelden worden later geanalyseerd en besproken. 'Die videotoets lijkt me wel wat', reageerde een advocaat tijdens de pauze van het symposium. Onduidelijk was of hij het serieus of cynisch bedoelde.

GEËN NOVA-KEURMERK

Nu wordt er in de advocatuur óók hard gewerkt aan kwaliteit, liet de Eindhovense advocaat Guido Schakenraad weten. Maar het voor de advocatuur geschreven *Handboek Kwaliteit* bleef op de plank liggen. 'Het was geen baliebreed succes', aldus Schakenraad, tevens lid van de Algemene Raad van de NOvA (portefeuille Rechtspraak). 'Men zag er het belang niet van in.' Hij zei jaloers te zijn op het kwaliteitssysteem van huisartsen.

Werken aan kwaliteit vereist wel enkele stelregels. Schakenraad: 'Je moet cliënten een doorzichtige organisatie aanbieden. Verder moet je niet zoveel mogelijk uren declareren. En zo weinig mogelijk overhead. Je moet tegemoetkomen aan de wensen van de cliënt. Werken aan kwaliteit kost declarabele tijd.'

Schakenraad is ook voorzitter van Viadicte, een stichting die speciaal in het leven is geroepen om advocatenkantoren een kwaliteitsimpuls te geven. Tijdens het congres presenteerde Schakenraad het kwaliteitskeurmerk 'In orde', een initiatief van de Stichting. Het is bedoeld voor kleine en middelgrote advocatenkantoren, in de toegevoegde en gemengde praktijk, die het op vrijwillige basis kunnen verwerven. Kantoren moeten op basis van audits en klanttevredenheidsonderzoeken aantonen dat ze op het terrein van kennis, integriteit en kantoorvoering voldoende scoren. De audit geschiedt door een extern accountantskantoor. Het 'in orde-keurmerk' is géén keurmerk van de NOvA, hoewel de naam dat wel suggereert. Het nieuwe keurmerk is volgens Schakenraad 'veel strenger' dan de bestaande audit van de NOvA.

Tijdens het symposium werd het uitgereikt aan de eerste vijf advocatenkantoren: Van de Kam Advocaten (Boxmeer), De Haas en De Jong Advocaten (Tilburg), Van der Kruijs c.s. ('s-Hertogenbosch), Schakenraad Advocaten (Eindhoven) en Mr Advocaten (Waalwijk). Zij kregen daarbij een beeldje aangereikt, dat een vrouw voorstelt met de blinddoek achter haar rug: symbool voor de transparantie van de in-orde-advocatenkantoren.

Meer informatie: inordekeurmerk@viadicte.nl
Binnenkort gaat www.inordeadvocaten.nl online.

Saving private Lynch

In het plan van Donald Rumsfeld gaat de strijd om volledige controle over het Iraakse grondgebied en het scheppen van 100% veiligheid voor civiele dienders en diensten vooraf aan het tweede belangrijke offensief van de *Coalition Forces*: de strijd om de 'hearts and minds' van het Iraakse volk. Dat is niet onlogisch. Maar of het tweede gevecht nog gewonnen wordt als in het kader van het eerste, ten behoeve van het eigen hachje, veel slachtoffers worden gemaakt door schieten op alles wat beweegt, moet worden gezien.

Het hart-en-hoofd-vechten is dus nog niet eens begonnen en nu al valt er al een succesvol Iraaks tegenoffensief te noteren, in open terrein bovendien. De jurist Mohammed moest aanzien hoe de door de Iraki's gevangengenomen Amerikaanse vrouwelijke soldaat Lynch in het ziekenhuis werd geslagen (*NRC Handelsblad* 4 april jl.). En ondanks het totaal ontbreken van elke veiligheid, sterker, met *clear and imminent* gevaar voor lijf en leden – gemultipliceerd doordat en in de mate dat de Amerikaanse *hearts-and-minds-warriors* Mohammed drie keer terugstuurden voor meer inlichtingen – informeerde onze studiege-noot de vijandelijke troepen, die Lynch daarna konden bevrijden. Ik weet niet hoe het onze vrienden *outr Atlantique* is vergaan, maar mijn hart en hoofd zijn stormenderhand gewonnen door het optreden van deze Mohammed.

Wat bracht hem tot deze daad, voor het nalaten waarvan in de ogen en naar de maatstaven van Donald Rumsfeld elk denkbaar excuus bestaat? Zo al niet van aanvang af – vanwege het bepaald aanwezige risico van ontdekking en een afgrijselijke bestraffing door de Iraakse veiligheidsdiensten en/of van een executie door de US-mariniers die met reden konden denken aan een zelfmoordactie door een martelaar met een wel heel ziek en geraffineerd verhaal – dan toch elke keer als hij werd teruggestuurd.

Gaat het wellicht gewoon om een fatsoenlijke man, die denkt dat één enkele eigen daad van medemenselijkheid telt, ook als 350.000 schietende en bombarderende vreemdelingen je land overweldigen en niets minder dan de democratisering van de hele golfregio in het geding is? En dat je voor het lijfsbehoud van één mevrouw Lynch die gemeen geslagen wordt, heel je eigen burger-leven en dat van je naasten op het spel kunt zetten, ook al huldigt de aanvoerder van die 350.000 schietende vreemdelingen klaarblijkelijk als standpunt dat het doorzeven van een busje met vrouwen en kinderen *regular procedure* is en een acceptabel offer aan het grotere goed de verliezen aan de zijde van zijn militairen te beperken.

Allah is werkelijk groot als deze Mohammed zijn profeet is.*

* Zou Mohammed een advocaat zijn? Volgens het *Deventer Dagblad* van 5 april jl. wel.

College: geen vermogenspendel

Foto: Eelco Loode

In de aanloop naar de eerste collegevergadering onder leiding van algemeen deken Jeroen Brouwer haalde de Orde van Advocaten de voorpagina van *het Financieele Dagblad* met hét agendapunt van de middag: no cure no pay. 's Ochtends bespraken de afgevaardigden echter gewoon de jaarverslagen, de vermogenspendel en de nieuwe kwaliteitsstandaard.

Jan Pieter Nepveu
journalist

Jeroen Brouwer houdt *het Financieele Dagblad* omhoog: 'Verbod op "no cure no pay" wankelt'. De Orde weet in deze turbulente oorlogstijden toch maar de voorpagina's te halen. Brouwer hoopt wel dat iedereen de rest van het artikel ook leest, want dat is genuanceerder dan de kop doet vermoeden. Het opheffen van het verbod is slechts een voorstel, en de toepassing van no cure no pay blijft beperkt tot de letselschadepraktijk. Het College zal hierover de hele middag van gedachten wisselen. (Zie voor het verslag van dit deel van de vergadering het vorige nummer van dit blad, 4 april 2003.)

J. Vallenduik (Haarlem) stoort zich aan een brief die de Amsterdamse balie aan haar leden heeft gestuurd, en die ook hem onder ogen is gekomen. De Amsterdamse advocatuur wordt daarin ver-

zocht gebruik te maken van de nieuwe klachtenregeling, en een door de Algemene Raad aangereikt model als leidraad te nemen. In vette letters, die in een huis-aan-huis loterijreclame – 'Gefeliciteerd heer Vallenduik, u heeft de hoofdprijs gewonnen' – niet zou misstaan, worden de Amsterdamse balieleden verleid een standaardformulier in te vullen. 'Een misleidende tactiek, de Orde van Advocaten onwaardig,' zegt Vallenduik. Maar de Amsterdamse deken H. Doeleman is blij met het rondschrijven, dat mede namens hem

ondertekend is. De Amsterdamse deken krijgt jaarlijks zo'n zevenhonderd klachten te behandelen. De meeste zijn mopperklachten, die de tuchtrechtelijke procedure dreigen te verstoppelen. De voorgestelde klachtenregeling zou de procedure aanzienlijk ontlasten. Doeleman benadrukt dat de regeling niet verplicht is, en dat dat met zo veel woorden ook in de brief heeft gestaan. 'En als er in Nederland één groep is die in staat geacht moet worden een brief te lezen, dan zijn het wel de advocaten.'

VERZON EN WON

Op 8 november 2002 werden de twee Nederlandse vliegtuigspotters Frank Mink en Patrick Dirksen door een Grieks gerechtshof vrijgesproken, nadat ze aanvankelijk tot drie jaar cel waren veroordeeld voor 'het vergaren van nationale geheimen'. Advocaat Cees Korvinus, die samen met een Griekse advocaat de twee verdedigde, deelt in de vreugde. Bij de foto verzonnen de lezers onder andere de volgende bijschriften:

'Kus eerste homoseksuele echtpaar mislukt door onhandige manoeuvre van ambtenaar burgerlijke stand'
(Rini Moeliker, Boogaard Advocaten, Middelburg)

'Gelukt! Twintig jaar, maar wel met z'n tweeën op één cel'
(Eelco de Jong, Nysingh Dijkstra de Graaff, Arnhem)

De boekenbon is voor:
'Siamese tweeling vrijgesproken van moord op vader. Doorslaggevend voor het oordeel van de Rechtbank was het feit dat zij ieder hebben verklaard samen elders te zijn geweest op het tijdstip van de moord'
(R.M.M.M. Schreuders, Rempelberg & Ruiter advocaten, Voerendaal)

In 2002 heeft de Orde 447 duizend euro overgehouden, zo blijkt uit het Financieel Verslag. L. Eenens (Den Haag) vindt dat de huidige leden dit geld terug moeten krijgen. De Algemene Raad wil het toevoegen aan het vermogen, omdat in 2003 een tekort is begroot. Eenens acht dit voor-nemen in strijd met de ratio van de *vermogens-pendel*, die inhoudt dat leden niet hoeven te betalen voor de tekorten van toekomstige generaties. Pim van Duren (Algemene Raad) zegt dat Eenens in theorie gelijk heeft 'maar we zitten met een hoop onzekerheid. De groei van de balie zet niet door zoals in de afgelopen jaren.'

E. Teeuwen (Maastricht) noemt het een bijna academische kwestie. 'Waar praten we over? Twee tientjes per advocaat.' Besloten wordt om het geld niet terug te geven.

Het conceptjaarverslag wordt prima bevonden,

alleen blijken sommige punten en komma's niet helemaal op de juiste plaats te staan. Bovendien vindt H. Vallenduuk het jammer dat de Orde dit jaar geen aandacht geschonken heeft aan het probleem van de enorme werkdruk die op veel advocaten en met name stagiairs drukt. Brouwer denkt dat de Orde daar weinig aan kan doen, en dat het een kwestie is van personeelszaken en arbeids-overeenkomsten. Vallenduuk is niet gerustgesteld. 'Als de Arbeidsinspectie onze bedrijfstak tot speerpunt neemt, dan heeft u een groot probleem.'

De *kwaliteitsstandaard* 2004 is een vervolg op de kwaliteitstoets 2002, die als basis heeft gediend voor de audit. De Algemene Raad vraagt de afgevaardigden in te stemmen met de kwaliteitsstandaard. Ze doen dat niet. De status van de kwaliteitsstandaard is onduidelijk. Moeten advocaten

er rekening mee houden dat de tuchtrechter gaat toetsen aan de kwaliteitsstandaard? En wat zijn de beroepsverzekeraars in hun polissen van plan?

M. Schyns (Utrecht) onthoudt zich van instemming, zolang de status van de kwaliteitsstandaard onbekend is en er kans bestaat op uitwaai-er naar de commerciële kantoren. Eenens verwacht door de nieuwe kwaliteitsrichtlijnen opnieuw extra rompslomp voor de gefinancierde advocatuur. 'Veel gefinancierde advocaten met een gemengde praktijk zullen de invoering van de kwaliteitsstandaard gebruiken om uit de toevoegingen te stappen.' Het College stelt de behandeling van de kwaliteitsstandaard uit, en zal de volgende keer ook bekijken of de standaard misschien voor iedereen ingevoerd kan worden.

Zie voor de besluitenlijst van de Collegevergadering pagina 351 van dit nummer.

Ewoud Sanders

Op de vorige afleveringen van Recht & Krom kreeg ik verschillende reacties – aardige en boze. Op één ervan wil ik reageren, met name omdat er een interessant taalkundig probleem in wordt gesignaleerd. Het gaat om de reactie van een advocaat uit Den Haag. Die schreef: 'De heer Sanders steekt de gek met juridische gereedschappen als de termen *mitsdien*, *deswege*, *weshalve*, *metterwoon*. Kan de heer Sanders deze woorden vervangen door andere woorden doch dan ook wel telkens in één woord en met dezelfde klankrijkdom? Dan is hij een taalgenie.'

Niet eerder is het mij zo makkelijk gemaakt om mij te afficheren als taalgenie, want ik hoef de Grote Van Dale maar op te slaan om te zien dat je bijvoorbeeld *mitsdien* inderdaad zo door één ander woord kunt vervangen, namelijk *daardoor*. Het woordenboek biedt zelfs nog een tweede mogelijkheid: *daarom*.

Maar, zal de Haagse advocaat tegenwerpen, die vervangende woorden hebben niet dezelfde *klankrijkdom* en *daardoor*, sorry *mitsdien*, zijn ze niet gelijkwaardig. En daarmee zijn we bij dat taalkundige probleem terechtgekomen.

Als je van mening bent dat een bepaald woord mooier is dan een ander woord, bijvoorbeeld vanwege een grotere klankrijkdom, ga je ervan uit dat je mooie en lelijke woorden hebt. De meeste taalkundigen vinden dat onzin. Die zeggen: er bestaan helemaal geen mooie of lelijke woorden. Onze taal kent tientallen klanken en daarmee kun je talloze woorden in elkaar knutselen; het ene is niet mooier of lelijker dan het andere. Lelijk

of mooi zegt iets over de perceptie van de spreker of de luisteraar, maar niks over het woord zelf.

Als voorbeeld geeft men soms het woord *neuken*. Er zijn nogal wat mensen die dat een plat en zelfs een 'gemeen' woord vinden. Vrijen, de liefde bedrijven, dat is oké, maar *neuken*, nee, dat is iets uit een pornoboekje. Kortom, *neuken* roept bij sommigen weerzin op, maar dat dit niet met de letters of met de klank van het woord te maken heeft, blijkt uit klankverwante woorden als *keuken* of *deuken*. Er zijn geen mensen te vinden die altijd *cuisine* zeggen omdat zij *keuken* zo'n rotwoord vinden, en dat ligt

niet aan die ene letter verschil. Kortom, de weerzin tegen het woord *neuken* heeft alles met onze perceptie te maken, het woord zelf is daar niet schuldig aan.

Zo denken veel taalkundigen erover, maar ik vind dat zij zich er een beetje te makkelijk

vanaf maken. Want waarom zou onze perceptie niet mee mogen wegen? Het kost de meeste mensen geen enkele moeite om een lijstje te maken met woorden die zij mooi of lelijk vinden. En daarbij is het niet zo dat woorden alleen lelijk worden gevonden als ze op beladen of negatieve dingen betrekking hebben. Ik vind *schorriemorrie* bijvoorbeeld een prachtwoord, al was het maar vanwege het binnenrijm, terwijl het 'tuig' betekent.

Het is mij wat te beperkt om taal alleen op zo'n academische manier te benaderen. Iedereen moet lekker zelf weten wat hij mooi of lelijk vindt. En dus hoop ik dat die Haagse advocaat zich tot ver voorbij zijn pensioen zal blijven bedienen van *deswege*, *weshalve* en *metterwoon*.

recht & krom

Mooi en lelijk

BUITENLAND

Hoogste rechter VS laat horen hoe hij werkt

'Oyez, oyez, oyez. All persons having business before the honorable, the Supreme Court of the United States, are admonished to draw near and give their attention, for the Court is now sitting. God save the United States and this honorable Court.' Zo begon vorige week een historische zitting van het Supreme Court van de Amerikaanse federatie in Washington. Historisch niet eens zozeer vanwege het belang van de zaak die werd beargumenteerd, maar vanwege het feit dat de hele wereld enkele uren later vanachter het eigen bureau kon meeluisteren hoe de negen opperrechters de strijdende partijen twee uur lang het vuur na aan de schenen legden.

Het was, om precies te zijn, de tweede keer in de geschiedenis dat het hoogste Amerikaanse rechtscollege audiovisuele media vrij toegang gaf tot zulke geluidsopnamen. Het gerechtshof besloot hiertoe, aldus een summier verklaring, vanwege de 'publieke belangstelling voor de zaak', die draaide om de vraag of Amerikaanse topuniversiteiten bij de selectie van studenten sommige etnische groepen mogen bevoordelen. Maar de eerste keer betrof ook wel een héél bijzonder geval: de zaak *Bush vs. Gore*, waarin de opperrechters uiteindelijk met juridisch geweld een eind zouden maken aan een hertelling van stemmen in de staat Florida.

Tot nu toe heeft het Supreme Court zich altijd zeer huiverig getoond voor het toelaten van microfoons of camera's in zijn imposante rechtszaal – een voor Amerikaanse begrippen opmerkelijke neiging het werk van een overheidsinstantie besloten te houden. Klemmende verzoeken van televisiestations om belangrijke hoorzittingen *live* in de huiskamer te kunnen brengen, werden stevast en resoluut afgewezen.

Geluidsopnamen, foto's en filmbeelden, is de gedachte, doen afbreuk aan de bijna mythische status die het Supreme Court geniet. En naast de Grondwet is het juist deze mythologie, aldus de redenering, die het hof zijn verbazing wekkende overtuigingskracht geeft. Niet zelden in de Amerikaanse geschiedenis hadden de opperrechters het laatste woord in kwesties die het land ten diepste verscheurden – en vrijwel altijd legden de verliezers zich, zij het soms morrend, bij hun meerderheidsuitspraak neer.

Normaal gesproken stelt het hof na enkele weken alleen transcripten van zijn hoorzittingen

Het Supreme Court in Washington

beschikbaar. Dat ze daarbij overigens wel degelijk met hun tijd meegaan, bewijzen de opperrechters door die tegenwoordig ook via internet te verspreiden. In die transcripten is echter niet meer te achterhalen welke rechter welke slimme of venijnige vraag heeft gesteld. Dat is een ernstige handicap voor hen die het college op de voet willen volgen, en voor wie de vragen en opmerkingen van individuele rechters juist belangrijke bronnen vormen. Voor allen die de publieke tribune van het statige gerechtsgebouw in Washington te ver van huis vinden, bieden de vrijgegeven geluidsbanden dus een unieke mogelijkheid de opperrechters in actie te horen.

Het *oral argument* vormt een klein maar cruciaal onderdeel in de behandeling van de circa zeventig zaken die het Supreme Court jaarlijks accepteert. Tegenwoordig is het vaak zelfs het enige moment in de procedure waarop de negen opperrechters zich in elkaars aanwezigheid over een zaak buigen, in plaats van ieder vanuit de eigen studeerkamer.

In lang vervlogen jaren kon de 'mondelinge discussie' in een zaak dagen in beslag nemen. Dezer dagen is de bijeenkomst juist een lichtend voorbeeld van de kracht van de beperking. Hoe ingewikkeld en belangrijk ook de voorliggende kwestie, de twee partijen krijgen ieder precies dertig

minuten en geen seconde meer. Op dat moment gaat op hun lessenaar een rode lamp branden, en wordt hun betoog zonodig halverwege een zin afgehamerd. Wanneer meerdere raadslieden pleiten voor één kant in de zaak, moeten zij het halve uur delen.

Niet dat de raadslieden overigens veel gelegenheid krijgen een samenhangend betoog op te bouwen; gezien de beschikbare tijd tonen de opperrechters weinig geduld. In weerwil van de statige omgeving worden pleidooien voortdurend nogal ruw onderbroken door vragen, meestal midden in een zin van de advocaat, soms zelfs al na de eerste drie woorden. Veel vragen dienen om een voor een rechter cruciaal punt uit te diepen. Andere zijn duidelijk bedoeld om de raadsman met een hypothetisch voorbeeld een doodlopende steeg in te lokken waaruit geen ontsnapping meer mogelijk is. Bij weer andere vragen is de advocaat in feite niet meer dan meewerkend voorwerp, omdat via hem in feite een collega-rechter van repliek wordt gediend – officieel worden de opperrechters geacht niet met elkaar in debat te gaan. Het resultaat is een levendig debat op het scherpst van de snede, dat een goed inkijkje geeft in de redeneringen die de rechters uiteindelijk in hun geschreven opinies zullen volgen.

De bereidheid de discussie over actuele rechtsvragen de vrije loop te laten, en bij vlagen het karakter te geven van een intellectuele worstelpartij, versterken het beeld van een juridische macht die in het hart van de samenleving staat. Zelfs zonder geluidsopnamen dragen ze ertoe bij dat uitspraken van het hoogste rechtscollege regelmatig te vinden zijn in massamedia.

Misschien dat het Supreme Court, na voor de tweede keer voorzichtig zijn teen in het audiovisuele badwater te hebben gestoken, binnenkort geheel kopje-onder durft te gaan. En misschien dat dit voorbeeld vervolgens breed navolging zal vinden.

(Peter Vermij)

Het Supreme Court is op internet te vinden op:

www.supremecourtus.gov

Opnamen van de recente zittingen (Grutter v.

Bollinger en Gratz v. Bollinger) zijn te beluisteren

op www.advocatenorde.nl/audio.html

De lange weg naar een Rode Khmertribunaal

Leek anderhalf jaar geleden een tribunaal ter berechting van de Rode Khmerleiders binnen handbereik (*Advocatenblad* 2001-17, pp. 668-669), in de periode daarna werd nauwelijks enige vooruitgang geboekt. Twee recente onderhandelingsrondes resulteerden echter in de aankondiging (17 maart jongstleden) van een nieuwe overeenkomst.

De berechting zal, zoals eerder was afgesproken, plaatsvinden in Cambodja door een gemengd tribunaal bestaande uit een krappe meerderheid van Cambodjaanse en een minderheid van buitenlandse rechters, waarbij voor een beslissing altijd de stem van een buitenlandse rechter nodig is. Het aantal rechterlijke instanties is teruggebracht van drie tot twee, conform het systeem van het Internationale Strafhof en de Joegoslavië- en Rwandatribunalen.

De basisrechten voor een eerlijke berechting zijn verduidelijkt. De nieuwe overeenkomst noemt expliciet het recht van de verdachte om zelf een advocaat te kiezen en het recht van waarnemende organisaties en de media om de rechtszittingen bij te wonen. Ook verklaart de overeenkomst de artikelen 14 en 15 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, waarin een aantal basisrechten voor de verdachte zijn opgenomen, uitdrukkelijk van toepassing. Hoewel Cambodja partij is bij dit Verdrag, zijn schendingen van de rechten van verdachten meer regel dan uitzondering.

Of deze nieuwe overeenkomst de Algemene Vergadering van de VN zal behagen is nog onzeker. De Cambodjaanse regering heeft het nieuwe document inmiddels al besproken en ter goedkeuring doorgezonden naar het parlement. Amnesty International is van mening dat de overeenkomst nog steeds niet voldoet aan de internationale maatstaven, onder meer vanwege de gebrekkige bescherming van getuigen en slachtoffers en het ontbreken van bepalingen over schadevergoeding aan slachtoffers (persbericht d.d. 21 maart 2003, ASA 23/003/2003, te vinden op [www/amnesty.org](http://www.amnesty.org)).

Onder de Cambodjanen zijn de meningen verdeeld. Sommigen oordelen dat een eerlijk proces in Cambodja in het geheel niet mogelijk is vanwege het gebrekkige functioneren van het rechtssysteem, anderen zien liever een onvolmaakt tribunaal dan helemaal geen. Er zal in elk geval weer de nodige tijd overheen gaan voordat de VN zich hebben uitgesproken over de nieuwe overeenkomst en de noodzakelijke wetswijzigingen zijn doorgevoerd. Kortom, voor zowel de twee verdachten die al ruim vier jaar in voorarrest zitten als de Cambodjaanse bevolking is dit een proces van lange adem.

(Heidi Lichtevelde, legal consultant bij Legal Aid of Cambodia in Phnom Penh)

Liberiaanse advocaat zet zich in voor vluchtelingen

Vluchtelingen op de hoogte brengen van hun rechten, hun situatie actief volgen en hun menselijke waardigheid op alle niveaus onder de aandacht brengen. Dat is de missie van de Sierra Leoneese mensenrechtenorganisatie FIND, de *Foundation for International Dignity*. De organisatie verleent hulp aan vluchtelingen en ontheemden (*internally displaced persons*) op een vernieuwende manier. Vooral de aandacht voor ontheemde personen is prijzenswaardig, omdat het lot van deze groep vaak onderbelicht blijft. FIND legt de nadruk op een zogenaamde *grassroot* organisatie van het bestrijden van geweld en onrecht tegen vluchtelingen en ontheemden: te rade gaan bij de mensen zelf, en op die manier een duurzame oplossing vinden voor het vluchtelingenprobleem.

De West-Afrikaanse landen Sierra Leone, Guinee en Liberia (samen de Mano River Union) hebben sinds 1989 te maken met een spiraal van geweld als gevolg van meerdere burgeroorlogen. Het geweld heeft in de regio een groot aantal vluchtelingen en ontheemden op gang gebracht. De meeste mensenrechtenorganisaties die zich met de vluchtelingenproblematiek bezighouden, gaan uit van een conventioneel model van hulpverlening, met weinig aandacht voor lokale verbanden van overheden, tradities en geloof. FIND gaat ervan uit dat juist die eigen capaciteiten van groot belang zijn voor het oplossen van het vluchtelingenprobleem.

FIND ziet met name mogelijkheden in het informeren van vluchtelingen over hun intrinsieke menselijke waardigheid en de rechten die daaruit voortvloeien. Op die manier hoopt de organisatie dat vluchtelingen zelf het initiatief kunnen en zullen nemen om geweld en desinteresse van hen vijandig gezinde autoriteiten tegen te gaan. Een van de doelstellingen van FIND is om (kosteloze) rechtsbijstand voor ontheemden en vluchtelingen te organiseren met inzet van advocaten en mensenrechtenorganisaties in de drie landen van de Mano River Union. Verder wil de organisatie zich gaan inzetten voor mensenrechtenactivisten en advocaten die vanwege hun werk met de dood worden bedreigd.

De organisatie bestaat zelf uit personen die gevlucht zijn. Een van de oprichters is de Liberiaanse advocaat Samuel Kofi Woods. Vanwege zijn slechte verhouding met Charles Taylor, de machthebber van Liberia, is hij naar Sierra Leone verhuisd. Woods zet zich al jaren in voor verbetering van de mensenrechtensituatie in Liberia en is hiervoor onder andere in het verleden genomineerd voor de Reebok Human Rights Award. Verder is hij voorzitter van de Liberiaanse mensenrechtenorganisatie *Peace and Justice Commission*.

De Stichting Advocaten voor Advocaten heeft met hem contact gehad over zijn plannen. Naar aanleiding daarvan heeft de Stichting FIND hem financieel ondersteund in de aanschaf van een laptop, de huur van kantoorruimte in Freetown (Sierra Leone) en een vergoeding van reiskosten. De bedoeling is dat FIND door middel van nieuwsbrieven donateurs en andere belangstellenden op de hoogte zal houden van haar activiteiten.

Voor meer informatie over de Stichting Advocaten voor Advocaten kunt u contact opnemen met de secretaris mr. Mirjam Siesling, p/a Janskerkhof 16, 3512 BM Utrecht, tel.: 030-253 71 21, fax: 030-253 70 28, M.Siesling@law.uu.nl

ORDEMEDELINGEN

Meer onderzoek nodig naar verhoging competentiegrens

De Algemene Raad is op dit moment geen voorstander van het verhogen van de competentiegrens van de kantonrechter naar 11.250 euro. Dat heeft de Algemene Raad aan minister Donner van Justitie laten weten. Die had de Orde om advies gevraagd naar aanleiding van het rapport 'Van rechtbank naar kanton' van het Wetenschappelijk Onderzoek-

Documentatiecentrum (WODC). De Algemene Raad heeft geen principiële bezwaren tegen de verhoging gezien vanuit het perspectief van de rechterlijke kwaliteit. Wel is hij van mening dat een verdere verhoging van de competentiegrens niet zonder meer positief is voor rechtzoekenden. 'Met name verweerders zonder advocaat bleken zichzelf te benade-

len nu zij hun argumenten niet op juridisch juiste wijze naar voren wisten te brengen. Door deze ontwikkeling kan voor de rechtzoekende een minder bevredigende rechtsgang ontstaan, die ertoe kan leiden dat het vertrouwen in het recht bij de rechtzoekende daalt,' aldus de Algemene Raad.

Meer onderzoek is nodig in samenhang met de voorziene herbezinning op het burgerlijk procesrecht. 'De Algemene Raad zou in dat verband willen afzien van het invoeren van een verdere verhoging van de competentiegrens totdat de resultaten van de herbezinning bekend zijn.'

Jaarverslag 2002

Deze keer meegezonden met het *Advocatenblad*: het Jaarverslag 2002 van de Orde. Het jaarverslag is vergeleken met voorgaande jaren iets anders van opzet. Werden in het recente verleden de grote advocatuurlijke onderwerpen in de jaarverslagen thematisch behandeld, dit jaar worden alle gebeurtenissen en activiteiten per portefeuille puntsge-

wijs en kort belicht. 'Op deze wijze hopen we wat meer inzicht te verschaffen in de door de Algemene Raad en het Bureau van de Orde ontplooidde activiteiten,' aldus algemeen deken J. Brouwer in zijn voorwoord bij het Jaarverslag. Ook doen de portefeuillehouders van de Algemene Raad hun voornemens voor 2003 kort uit de doeken.

Verdubbelde belangstelling voor decanendag

De Nederlandse Orde van Advocaten organiseerde samen met de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) en de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (NOB) op donderdag 3 april jl. een voorlichtingsdag voor VWO-decanen. Deze decanendag werd gehouden op het kantoor van CMS Derks Star Busmann in Utrecht.

De opkomst was dit jaar bijna twee keer zo hoog in vergelijking met vorig jaar. Ruim veertig decanen toonden interesse voor de voorlichtingsdag die een verkenning gaf van het werkterrein van de advo-

caat, de notaris en de belastingadviseur. Het programma was een afwisseling van theorie en praktijk: de Universiteit van Utrecht gaf een beknopte toelichting op de rechtenstudie en de NOvA, KNB en NOB gaven uitleg over de opleiding van en de carrièremogelijkheden binnen de advocatuur, notariaat en belastingadviespraktijk. Hierna werden de decanen rondgeleid binnen het kantoor door een advocaat-stagiaire, jonge fiscalist en een kandidaat-notaris die tevens hun eigen ervaringen met het beroep konden toelichten.

AGENDA

Kinderalimentatie

De Vereniging voor Familie- en Jeugdrecht houdt op dinsdag 17 juni 2003 aansluitend op haar algemene ledenvergadering een studiemiddag over kinderalimentatie. Sprekers zijn drs. R.C.M. van Velzen (Ministerie van SZW, directie B&GA, afdeling AB), prof. mr. S.F.M. Wortmann (Ministerie van Justitie, hoogleraar Personen-, Familie- en Jeugdrecht RUG), mr. P.A.J.Th. van Teeffelen (vice-president Gerechts-

hof 's-Hertogenbosch). Aanvang: 14.00 uur, kosten voor niet-leden 35 euro, leden gratis. Bij aanmelding gelijktijdig bedrag overmaken naar girorekening FJR: 5409568 t.n.v. penningmeester FJV. Aanmelding en informatie: mr. P. Dorhout, Bisschopskroft 56, 1934 DE Egmond aan den Hoef, e-mail: dorhout@multiweb.nl Aan deelname zijn 2 studiepunten van de Orde toegekend.

Nieuwe huurrecht

Op donderdag 15 mei 2003 organiseert de Vereniging van Vastgoed-Juristen (VVJ) de studiebijeenkomst *Hoogtepunten van het nieuwe huurrecht*. Mr. M.J.M. ten Voorde, advocaat bij Stadhouders Advocaten te Utrecht, en mr. J.C. Toorman, advocaat bij Boekel De Nereë te Amsterdam zullen de belangrijkste wijzigingen in het huurrecht behandelen. Tijd: 15.30 - circa 17.45 uur. Plaats: Congrescentrum De Eenhoorn, Kon.Wilhelminalaan 33,

3318 HN Amersfoort (tegenover het station). De kosten 35 euro voor VVJ-leden en 50 voor niet-leden. Betaling na ontvangst van een acceptgirokaart. Bij te veel geïnteresseerden krijgen VVJ-leden voorrang. Aanmelding vóór 5 mei 2003 per fax of e-mail bij het secretariaat: Vereniging van Vastgoed-Juristen, t.a.v. mr. R.J. Lucassen, Postbus 85250, 3508 AG Utrecht fax: 030 - 212 11 61, e-mail: r.lucassen@cmsderks.nl.

Rechten van het Kind

Het Nederlands Juristencomité voor de Mensenrechten (NJCM) organiseert op donderdag 22 mei 2003 een studieavond over het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Geeske Ruitenbergh (medewerker Vrije Universiteit Amsterdam) zal toelichting geven op het rapport *Het Internationale Kin-*

derrechtenverdrag in de Nederlandse rechtspraak van het ministerie van Justitie. Wilma Lozowski (medewerker Vluchtelingenwerk) spreekt over de betekenis van het IVRK voor minderjarige vreemdelingen. Tijd: 19.30-22.00 uur. Locatie: Raadzaal Universiteit Utrecht, Achter St. Pieter 200.

Plankosten

Op 22 mei 2003 vindt het symposium plaats van de Vereniging van Jonge Onroerend Goed Juristen met als thema, *Planuitvoering en planschade: wie zal dat betalen? De juridische (on)mogelijkheden voor de overheid om plankosten te verhalen op projectontwikkelaars*. Sprekers zijn mr. G.C.W. van der Feltz, mr. J.A.M. van den Brand, mr. J. Hoekstra (dagvoorzitter). Locatie: Kasteel De Wittenburg, Wassenaar. Tijd: 14.30 uur – 17.30 uur. Aan deelname aan het sym-

posium zijn 2 studiepunten verbonden voor de permanente opleiding voor de advocatuur (NOvA) en de notariële beroepsopleiding (KNB). De toegang is gratis voor leden, niet-leden betalen 10,- euro. Aanmelding en informatie: mr. Marie-Christine Veltkamp-van Paassen, bestuurslid van de Vereniging 'JOJ', Postbus 82155, 2508 ED te Den Haag, telefoon: 070 3512124, fax: 070 3524492, e-mail: m.c.veltkamp@salval.com.

Sluitstuk Senaat

Natuurlijk: het politieke primaat ligt bij de Tweede Kamer. Maar na de hobbels van de behandeling door de Eerste Kamer moet de advocaat met het product aan de slag. Maandelijks reflecties op de *Chambre de réflexion*.

De maand maart werd ook in de Eerste Kamer gedomineerd door de kwestie Irak. Het begin van de lente brengt echter weer wetsvoorstellen die voor de advocatuur van belang zijn. Zonder stemming is aangenomen het wetsvoorstel **Gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte** (28.169). Wel is er een motie ingediend – Motie Van Leeuwen c.s. – inzake diverse (uitvoerings)aspecten van deze wet, zoals het realiseren van de in de wet gestelde termijnen en een betere afstemming van voorzieningen voor deze groepen werknemers via één loket. De stemming over deze motie vond plaats op 8 april.

Zonder beraadslaging en zonder stemming zijn op 1 april onder andere aangenomen de wetsvoorstellen **Penitentiair programma en elektronisch toezicht** en **Invoering raadsheer-commissaris in het Wetboek van Strafvordering**.

Op 8 april was er zowel een plenaire vergadering als een vergadering van de commissie Justitie. Plenair werd gesproken over het wetsvoorstel **Verjaring van schadevergoedingsclaims** (26.824). Door dit wetsvoorstel vervalt de absolute verjaringstermijn voor personenschade. De verjaringstermijn voor het eisen van schadevergoeding gaat pas lopen nadat het slachtoffer de omvang van de geleden schade kent en weet wie er voor aansprakelijk is. Daartoe wordt de regeling van bevrijdende verjaring in het Burgerlijk Wetboek voor gevallen van verborgen schade door letsel of overlijden gewijzigd.

Aanleiding voor het wetsvoorstel is de heroverweging van de verjaringsregeling zoals die is toegezegd in het kabinetsstandpunt over het advies van prof. De Ruiter inzake asbestslachtoffers. Die signaleerde dat slachtoffers van asbestgerelateerde ziekten voor een deel geen mogelijkheid hebben om vergoeding van hun schade te vorderen, omdat een eventuele vordering al verjaard is op het moment dat de ziekte zich heeft geopenbaard. Onder de nieuwe regels geldt een verjaringstermijn van vijf jaar die pas gaat lopen vanaf het moment dat de schade bekend is bij het slachtoffer. De commissie Justitie zal de komende weken beraadslagen over de te voeren procedure inzake de **Uitvoeringswet EG-executieverordening** (28.263) en de **Wijziging van de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen in verband met de afdelingen voor intensieve zorg en voor intensieve behandeling** (28.462). De commissie zal ook een datum prikken voor de plenaire behandeling van de **Uitbreiding strafbaarstelling heimelijk cameratoezicht** (27.732) en het **DNA-onderzoek in strafzaken naar uiterlijk waarneembare persoonskenmerken** (28.072).

Anne-Marike van Arkel

‘Vooralsnog vooral van symbolische betekenis’

De waarheids- en volledigheidsplicht onder het vernieuwde civiele procesrecht

mr. M. Kremer
advocaat te Groningen¹

Wat zal de invloed op de rechtspraktijk zijn van de nieuwe substantiëringsplicht? In deze bijdrage worden vragen en problemen behandeld waarmee de spelers in het civiele geding kunnen worden geconfronteerd. Welke feiten zijn relevant, en wat houdt het ‘volledig’ aanvoeren van de feiten eigenlijk in? De ‘calculerende conclusie’ van Mert Kremer luidt alvast dat de nieuwe bepaling weinig invloed zal hebben, wegens onduidelijkheden over de uitleg en het ontbreken van sancties.

Een van de meest intrigerende bepalingen van het nieuwe procesrecht in burgerlijke zaken – in werking getreden per 1 januari 2002 – is zonder twijfel de wettelijke waarheids- en volledigheidsplicht voor procespartijen. In art. 21 Rv wordt deze verplichting aldus omschreven:

Partijen zijn verplicht de voor de beslissing van belang zijnde feiten volledig en naar waarheid aan te voeren. Wordt deze verplichting niet nageleefd, dan kan de rechter daaruit de gevolgtrekking maken die hij geraden acht.

Plaatsing van deze bepaling in de derde afdeling van Titel I, luidende ‘Algemene voorschriften voor procedures’, duidt aan dat het hier in de zienswijze van de wetgever een voorschrift betreft met een algemeen en ook principieel karakter.²

EERDERE ONTWIKKELINGEN

De opname van art. 21 Rv in het nieuwe procesrecht staat niet los van ontwikkelingen die in het civiele procesrecht al decennialang

hun invloed hebben doen gelden. De achterliggende doelstellingen – verbetering van het proces van waarheidsvinding en verkorting van de termijn waarbinnen de rechter het geschil beslist – zijn bepaald niet nieuw. In nagenoeg alle eerdere pogingen tot herziening van het civiele procesrecht, met enige regelmaat ondernomen sinds het begin van de twintigste eeuw,³ werd het belang van een snelle en op de materiële waarheid gebaseerde, dat wil zeggen met de werkelijkheid overeenstemmende rechterlijke beslissing benadrukt. De behoefte daartoe werd vooral gevoed door het inzicht dat de rechterlijke macht zich veelal lijdelijker opstelde dan door de wetgever van 1838 was beoogd.⁴ Mede door de liberalistische afge-

mene afkeer van overheidsop treden stond de rechterlijke lijdelijkheid hoog in het vaandel. Dit had tot gevolg dat het civiele geding wel werd gezien als een soort behendigheids spel tussen advocaten waaraan de rechter mocht meedoen.

Hoewel pogingen tot algehele herziening steeds strandden, werden er met name op het terrein van de waarheidsvinding wel deelsuccessen geboekt. Met name het in 1988 ingevoerde herziene bewijsrecht in civiele zaken bood de rechter meer mogelijkheden op het gebied van de materiële waarheidsvinding, vooral door de afschaffing van allerlei beperkende voorschriften voor toelating van bewijsmiddelen en voor de rechterlijke waardering van de bewijskracht daar-

Aanvankelijk werd het civiele geding gezien als een behendigheids spel tussen advocaten waaraan de rechter mocht meedoen

Ook in de jurisprudentie was de waarheidsplicht allengs al sterker gaan wegen

Enkele noviteiten zijn er per 1 januari 2002 wel: te wijzen valt op art. 155 Rv (waarin de regel dat de rechter voor wie het bewijs is bijgebracht zoveel mogelijk aan het vonnis moet meewerken tot algemene bepaling van bewijsrecht is verheven), art. 162 Rv (het oude art. 8 WvK betreffende de openlegging van boeken), art. 173 Rv (aanscherping van de regeling voor onwillige getuigen), art. 200 Rv (invoering van het instituut partijdeskundige) en art. 284 Rv (dat het bewijsrecht tevens toepasselijk verklaart in verzoekschriftprocedures). Buiten het strikte bewijsrecht valt nog te wijzen op uitbreiding en aanvulling van de exhibitieplicht in het herziene art. 843a en het nieuwe art. 843b Rv: deze regeling is uitgebreid tot alle gegevensdragers en ziet dus niet meer uitsluitend op schriftelijke bewijsmiddelen, ter-

wijl ook is voorzien in situaties waarin de eigen bewijsmiddelen verloren zijn gegaan.

GEEN INGRIJPENDE OMSLAG

De invoering van de waarheids- en volledigheidsplicht past ook in andere opzichten in een bestaande traditie. Dit blijkt onmiddellijk wanneer art. 21 Rv wordt vergeleken met § 38 van de Duitse Zivilprozessordnung (ZPO), waarvan het eerste lid luidt: (1) 'Die Parteien haben ihre Erklärungen über tatsächliche Umstände vollständig und der Wahrheit gemäss abzugeben'. Zo blijkt de eerste zin van art. 21 Rv de nagenoeg letterlijke vertaling te zijn van deze bepaling. Niet onvermeld mag blijven dat § 138 ZPO op zijn beurt is geënt op § 178 van de Oostenrijkse ZPO,⁵ een bepaling waarvan de overname in Nederland zelfs al in het jaar 1907 werd bepleit.⁶ Ook de nadere strekking van art. 21 Rv, door de minister aldus omschreven dat het van belang

is 'dat in dit verband nu duidelijk wordt gemaakt, dat het ook in een civiele procedure niet aangaat dat partijen relevante feiten bewust achterhouden of onjuist weergeven. Het gaat er hier dus slechts om, de bewuste leugen uit te bannen', is als zodanig niet origineel. In het Duitse handboek van Rosenberg/Schwab/Gottwald staat in de eerste aantekening bij de 'Wahrheitspflicht' vermeld: 'Der Bekämpfung der "Lüge im Prozess" dient § 138 ZPO'.⁷

Ten slotte maakt ook bestudering van de Nederlandse rechtspraak duidelijk dat van een ingrijpende omslag geen sprake is, omdat de waarheidsplicht daarin allengs sterker is gaan wegen. Als ijkpunten komen vooral in aanmerking de arresten van de Hoge Raad van 12 juni 1953, NJ 1954, 61 (Bloedproef- of Vaderschapsactie-arrest) en van 4 oktober 1996, NJ 1998, 45 (Goosen/Goosen). In eerstgenoemd arrest oordeelde de Hoge Raad dat ons civiele recht *niet* de regel behelst dat van een procespartij niet kan worden verlangd dat zij aan de wederpartij de door deze verlangde gegevens voor tegenbewijs tegen zichzelf verschaft, terwijl in het arrest van 1996 uitdrukkelijk werd aangenomen dat er sprake is van procesbedrog in de zin van art. 382 Rv, ingeval een partij feiten verzwijgt die tot een voor de wederpartij gunstige afloop van de procedure *zouden hebben kunnen leiden*, terwijl zij wist of behoorde te weten dat de tegenpartij niet met die feiten bekend was of redelijkerwijs bekend behoorde te zijn.

Vooral het arrest uit 1996 laat weinig onduidelijkheid bestaan: indien een partij relevante feiten verzwijgt die tot een andere uitkomst van het geding hadden kunnen leiden – dat dit zo zou zijn geweest is dus geen vereiste – blijft dit niet zonder gevolg. A contrario kon hieruit een tamelijk vérgaande waarheids- en volledigheidsplicht worden afgeleid. Met het oog daarop rijst dan ook de vraag naar de aanvullende invloed van art. 21 Rv op het procesgedrag van partijen. Om die vraag te beantwoorden is het zinvol na te gaan welke verplichtingen uit art. 21 Rv voortvloeien en welke sancties op overtreding ervan (kunnen) worden gesteld.

van. Voor dat doel werd in art. 152 Rv (art. 179 Rv oud) de vrije bewijsleer in de wet verankerd: bewijs kan worden geleverd door alle middelen en de rechter is vrij in de waardering van het bewijs, dit behoudens wettelijke uitzonderingen, die in aantal overigens gering zijn.

De voorstellen waarop dit bewijsrecht was gebaseerd stamden reeds uit het jaar 1959, maar de invoering had op zich laten wachten omdat geen overeenstemming mogelijk leek over belangrijke twistpunten, met name het instituut van de partijgetuige, de regels voor bewijslastverdeling en de toepasselijkheid van het bewijsrecht buiten de contentieuze procedure. Door de invoering van het nieuwe bewijsrecht in 1988 (vooruitlopend op de invoering van het NBW), kon het bewijsrecht in het nieuwe procesrecht grotendeels ongewijzigd worden overgenomen.

DE VERPLICHTINGEN

De vraag welke verplichtingen nu precies voortvloeien uit art. 21 Rv laat zich minder eenduidig beantwoorden dan de bepaling suggereert. Naar de letter ervan gaat het om (a) *alle*⁸ (b) *voor de beslissing van belang zijnde* (c) *feiten*, maar er rijzen bij alle onderdelen onmiddellijk diverse vragen, die hierna in omgekeerde volgorde worden besproken.

Wat is een feit?

(Ad c) Wanneer 'feit' wordt opgevat als 'gebeurtenis of omstandigheid waarvan de werkelijkheid of het geschied zijn vaststaat'⁹, kortom als een historisch lokaliseerbaar onderdeel van de werkelijkheid, dringt zich al snel de gedachte op dat daaronder wellicht niet zijn te begrijpen allerlei gedachten, veronderstellingen, meningen en conclusies over de 'naakte' feiten. In lijn daarmee wordt in het Duitse recht dan ook aangenomen dat de waarheids- en volledigheidsplicht slechts feiten betreft die men zelf *daadwerkelijk* kent, en dus bijvoorbeeld niet feiten die men slechts waarschijnlijk acht en feiten die men zich niet goed of volledig herinnert enzovoort.¹⁰

Wanneer die interpretatie – die bijvoorbeeld ook aansluit bij art. 163 Rv: 'een getuigenverhoor kan slechts als bewijs dienen, voorzover het betrekking heeft op aan de getuige uit eigen waarneming bekende feiten' – wordt gevolgd, valt alles wat zich afspeelt in de *opiniërende* sfeer buiten de verplichting van art. 21 Rv: standpunten zijn nu eenmaal geen feiten. Volgens deze redenering kan men een ongunstig partijdeskundigenrapport dus buiten beschouwing laten.

Hoewel hierover niet met zekerheid valt te oordelen – de rechtsontwikkeling zal dit moeten uitwijzen – lijkt vermelde redenering vooralsnog te kunnen standhouden. Hij vindt niet alleen steun in het Duitse recht, maar ook in de literatuur over het onderwerp.¹¹ Discussie kan met name wel ontstaan over rapporten van *toedrachtsonderzoek*: voorzover daarin onbetwistbare en nog niet uit eigen wetenschap bekende feiten worden vastgesteld, worden ze de betreffende partij door kennisneming van het rapport immers bekend en vallen ze in beginsel onder de verplichting van art. 21 Rv. Dit lijkt

echter anderzijds niet zonder meer mee te brengen dat dan ook het rapport zelf (volledig) zou moeten worden overgelegd: dit is immers niet meer dan de weergave van die feiten.

Overigens geldt dit alles niet onverkort wanneer onderzoek is verricht in opdracht van een verzekeraar. Conform vaste rechtspraak van de Raad van Toezicht op het Schadeverzekeringsbedrijf moeten expertiserapporten desgevraagd in beginsel (uitzonderingen zijn denkbaar) worden verstrekt indien de verzekeraar zich ter staving van zijn afwijzend standpunt op de inhoud daarvan beroept. Inmiddels zijn er aanwijzingen dat toedrachtsonderzoeken, bij afwijzing van aansprakelijkheid, door verzekeraars ook *spontaan* moeten worden verstrekt, althans lijkt dit besloten te liggen in het oordeel van de Raad van Toezicht in zijn uitspraak van 2 april 2001.¹² Van Hees¹³ attendeert erop dat deze uitspraak niet ziet op rapporten van schaderegelaars (die zijn aan te merken als interne notities) en evenmin op rapporten van bijvoorbeeld arbeidsdeskundigen en artsen. Alertheid blijft dus geboden!

Welke feiten zijn relevant?

(Ad b) De vraag welke feiten voor de beslissing van belang zijn, moet niet alleen uiteindelijk door de rechter worden beoordeeld, maar kan bovendien niet worden geabstraheerd van de juridische context waarin de feiten worden gepresenteerd: feiten worden gesteld in de context van de door partijen ingeroepen rechtsgevolgen.¹⁴ Kan het in het algemeen al lastig zijn de grenzen van relevantie juist te trekken, dat geldt temeer wanneer partijen creatief omgaan met hun feitelijke en juridische stellingen (bijvoorbeeld door onjuiste juridische kwalificatie van de feiten) of juridische kwalificaties geheel achterwege laten.

Bovendien doemt hier een zekere spanning op met het verbod voor de rechter om de feitelijke grondslag van de stellingen van partijen aan te vullen: indien een bepaald – vanuit 'objectief' juridisch perspectief wellicht relevant – feit door geen van beide procespartijen wordt gesteld, lijkt dit toch te moeten meebrengen dat de rechter er voorshands vanuit dient te gaan dat partijen dit feit niet aan zijn beslissing ten grondslag gelegd willen zien, hetgeen hen ook vrijstaat (die vrijheid vormt de kern van de partijautonomie). Waarom zou de rechter er van moeten uitgaan dat het niet-aanvoeren van relevante feiten is terug te voeren op misleiding? En hoe te denken over situaties waarin de potentiële betekenis van bepaalde feiten voor de beoordeling van het geschil door de betreffende procespartij en/of haar advocaat eenvoudig niet wordt gezien? Wanneer art. 21 Rv zou inhouden dat partijen elkaar ook

Omdat het alleen feiten betreft die men daadwerkelijk kent, kunnen opinies als die in een ongunstig partijdeskundigenrapport buiten beschouwing worden gelaten

voor domheden moeten behoeden, kan dit leiden tot vérgaande uitholling van het contentieuze karakter van de civiele procedure.¹⁵

Rechterlijk activisme draagt bovendien het gevaar in zich te miskennen dat het doel van de civiele procedure niet zozeer de waarheidsvinding zelf is, als wel het beslechten van een concreet, partijen verdeeld houdend geschil. Dat 'de waarheid' daarbij een belangrijke rol speelt, is terug te voeren op de omstandigheid dat het rechterlijk oordeel wordt gelegitimeerd doordat het is gebaseerd op een voor partijen herkenbare en door hen erkende werkelijkheid (anders zou het geschil beter kunnen worden beslecht door het werpen van een dobbelsteen).¹⁶ Die legitimatie is naar partijen toe juist groter naarmate zij de relevante werkelijkheid waarover de rechter moet oordelen, zelf hebben kunnen definiëren. Op die wijze wordt ook duidelijk dat functionele waarheidsvin-

vante feiten van aanvang af helder hebben en waarop de rechter vervolgens het objectieve recht toepast.

Wat is 'volledig' aanvoeren van de feiten?

(Ad a) Ook bij de beantwoording van de vraag welke omvang eigenlijk het aan de rechter voor te leggen feitencomplex moet hebben, is een excursie naar het Duitse recht zinvol omdat daarin meer dan in Nederland is bediscussieerd welke feiten onder de reikwijdte van § 138 ZPO zijn te scharen. Zo wordt bijvoorbeeld wel aangenomen dat deze bepaling enkel een volledighedslicht meebrengt aan gaande feiten die in het domein van de eigen stelplicht (en bewijslast) vallen.¹⁸ Wanneer die lijn in het Nederlandse recht zou worden doorgetrokken – waarbij opmerking verdient dat de 'regel' ook in Duitsland niet onomstreden lijkt¹⁹ – zou dit dus betekenen dat feiten waarvan de stelplicht en bewijslast op de wederpartij rusten in beginsel niet behoeven

Waarom zou de rechter er van moeten uitgaan dat het niet-aanvoeren van relevante feiten is terug te voeren op misleiding?

ding het meest gediend is met tweestrijd¹⁷ en dat in de procedure ruimte moet bestaan voor ontwikkelingen in het debat over de feiten.

Het doet daarbij recht aan het dynamische karakter van het geding wanneer partijen voortdurend – totdat er uitspraak wordt gedaan – hun visie op de onderlinge rechtsverhouding en de relevante feiten mogen concretiseren en wijzigen en juist daaraan ontnemen ook allerlei processuele voorzieningen hun bestaansrecht (denk aan vermeerdering/wijziging van eis en van verweer en aan het stelsel van rechtsmiddelen). De oude procedure met twee schriftelijke conclusies was in dit opzicht – behoudens wellicht voor de categorie 'eenvoudige zaken' – beter toegesneden op de eisen van de rechtspraak dan de nieuwe procedure, waarin een beperkter opvatting van de rechtspraak tot uitdrukking lijkt te komen en die er kort gezegd op neer komt dat partijen de (rele-

te worden aangevoerd.²⁰ Zo zouden bijvoorbeeld bij een vordering uit onrechtmatige daad al die feiten die (mogelijk) voor de wederpartij een rechtvaardigingsgrond opleveren, niet behoeven te worden aangevoerd.

Daarbij dient te worden bedacht dat de tegenovergestelde redenering zou leiden tot het ogenschijnlijk ongerijmde resultaat dat ex art. 21 Rv op de eisende partij min of meer de volledige stelplicht rust, althans dat van haar wordt verwacht dat zij tevens feiten aanvoert die in de kern genomen tot de stelplicht van de gedaagde behoren. Dat de wetgever zich ook maar enigszins van deze spanning met het systeem van bewijsrecht bewust is geweest, blijkt uit de parlementaire geschiedenis niet.

Tot welke vragen en problemen een en ander kan leiden, wordt besproken door Winter,²¹ wiens op de verzekeringspraktijk gerichte beschouwingen in een bredere context toepasbaar lijken. Een onbedoeld neven-

effect van een te omvangrijke substantiëringsplicht zou met name kunnen zijn dat onderzoek naar de feiten wordt beperkt, zowel qua omvang (namelijk beperkt tot die feiten die het eigen standpunt dragen) als qua diepgang (namelijk tot op het niveau waarop die feiten – nog – gunstig zijn). Voor de (potentieel) gedaagde partij is er zelfs het nodige voor te zeggen elk onderzoek eerst maar eens achterwege te laten: laat de eiser – op wie immers de stelplicht rust – het werk maar verrichten.

SANCTIES

Aangaande de sancties op schending van art. 21 Rv valt allereerst te constateren dat de wet hierover zelf weinig uitsluitsel biedt: de rechter kan aan het niet-voldoen aan de genoemde verplichtingen 'de gevolgtrekking verbinden die hij geraden acht'. Ook de parlementaire behandeling kan op dit punt niet veel meer duidelijkheid verschaffen: in de memorie van toelichting wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat art. 21 Rv niet beoogt vast te leggen *op welk moment* partijen aan deze verplichtingen moeten voldoen: 'de bepaling vormt voor partijen slechts een algemene handleiding in het processuele debat'.²² Als mogelijke gevolgen van onvolledigheid, wordt genoemd dat de rechter 'daardoor wellicht de aannemelijkheid van andere stellingen extra kritisch [zal] bezien, hetgeen in bepaalde gevallen voor de verdeling van de bewijslast van belang kan zijn', terwijl verder meer concrete resultaten zouden zijn te verwachten van de artt. 22 Rv, 111 lid 3 Rv (dat betrekking heeft op de inhoud van de

*Als het rechterlijk oordeel niet gebaseerd zou
zijn op een voor partijen herkenbare en door hen
erkende werkelijkheid, zou het geschil beter
kunnen worden beslecht door een dobbelsteen*

dagvaarding) en 128 lid 5 Rv (dat betrekking heeft op de inhoud van de conclusie van antwoord).

Echt overtuigend is dit niet. De rechter dient altijd de stellingen van partijen kritisch te bezien en het verschaffen van onvolledige en/of onjuiste informatie zal toch altijd al wel op de waardering van de andere stellingen van die partij van invloed zijn geweest, bijvoorbeeld door middel van de redenering via het 'voorshands vermoeden'.

Ook de verwijzing naar de aangeduide wetsartikelen kan niet bijster overtuigen. In art. 22 Rv wordt de regel van art. 110 Rv oud (voor de kantongerechtsprocedure) en art. 19a lid 1 Rv oud (bevel in het kader van een inlichtingencomparitie) voor alle procedures van toepassing verklaard: de rechter kan in alle gevallen en in elke stand van de procedure partijen of een van hen bevelen bepaalde stellingen toe te lichten of bepaalde, op de zaak betrekking hebbende bescheiden over te leggen. De wet voorziet ook hier echter slechts weer in de onbestemde sanctie dat de rechter uit weigering de gevolgtrekking kan maken die hij geraden acht, waarover in de memorie van toelichting wordt opgemerkt dat de rechter daaraan bijvoorbeeld de consequentie kan verbinden dat hij een stelling van de betreffende partij niet als juist aanvaardt. Daarbij gaat het echter goedbeschouwd toch in feite om niet meer dan om toepassing van de al sinds jaar en dag bestaande bewijsrechtelijke hoofdregel dat feitelijke stellingen door partijen voldoende moeten worden onderbouwd en/of betwist. Art. 22 Rv veronderstelt bovendien dat het bestaan van een bepaald stuk bekend is: de term 'bepaalde' is namelijk niet aldus te verstaan dat de rechter een ongespecificeerd bevel kan geven tot – bijvoorbeeld – overlegging van 'alle relevante stukken waarvan partijen zich in de loop der procedure nog willen bedienen'²³, laat staan een bevel om alle stukken te overleggen waarvan een van beide partijen zich zou kunnen bedienen.

Omdat tegen de weigering van de rechter om een bevel ex art. 22 Rv te geven voor de partij die daarom verzocht geen rechtsmiddel openstaat,²⁴ hebben partijen ook slechts weinig mogelijkheden om dit 'recht' te effectueren. Volgens de Nota naar aanleiding van het Verslag van de Tweede Kamer betreft het een discretionaire bevoegdheid van de rechter en hoeft hij zelfs niet uitdrukkelijk te beslissen op een verzoek daarvan gebruik te maken. Verder valt op dat in de parlementaire geschiedenis weliswaar wordt aangegeven dat bijvoorbeeld verbeurte van een dwangsom mogelijk is wanneer aan een gegeven bevel niet wordt voldaan, maar omdat partijen aan art. 22 Rv geen vorderingsrecht kunnen ontnemen²⁵ en de rechter niet ambtshalve tot oplegging van een dwangsom kan overgaan, lijkt ook dit geen begaanbare weg. Voor verbeurte van een dwangsom zal vaak wel moeten worden uitgeweken naar een kort geding.

Door de verwijzing naar art. 111 lid 3 Rv, als zijnde een bepaling waarvan *meer concreet resultaat* is te verwachten, wordt de toch al tweeslachtige indruk van het geheel alleen nog maar versterkt. Bij nadere beschouwing blijkt immers dat de wet nu juist ruimhartig voorziet in correctiemechanismen om 'verzuimen' bij het voldoen aan waarheids- en volledigheidsplicht te herstellen. Zo eist art. 111 lid 3 Rv bijvoorbeeld dat in de dagvaarding ook de tegen de eis aangevoerde (preprocessuele) verweren en de gronden daarvoor worden vermeld,²⁶ maar het achterwege laten daarvan is blijkens art. 120 lid 3 Rv uitdrukkelijk niet met nietigheid bedreigd: op grond van art. 120 Rv kan de rechter eiser bevelen *alsnog* de ontbrekende gegevens te verschaffen.²⁷ Daarmee wordt in feite op onvolledigheid

gepreludeerd en wordt ook een achterliggend dilemma blootgelegd. Indien men wil voorkomen dat hoger beroep (veel) vaker wordt gebruikt als instrument om nog onbesproken feiten onder de aandacht te brengen – hetgeen de voordelen van een snelle rechtsgang weer teniet zou doen – lijkt aanvulling van feiten ook ruimhartig te moeten worden toegestaan. Tegelijk ondergraaft dit het nieuwe systeem op andere wijze, omdat de substantiëeringsplicht daarmee snel aan scherpte verliest.

Een vraag die eveneens aandacht verdient, is die of de verplichtingen van art. 21 Rv ook (kunnen) doorwerken in de buitenprocessuele context. Hoewel de werking van art. 21 Rv tekstueel beperkt lijkt tot de processuele fase, is daar wel iets voor te zeggen: partijen kunnen elkaar immers aanspreken op het feit dat ze in een eventuele procedure de desbetreffende informatie hoe dan ook moeten verschaffen. Of daarvan veel invloed zal uitgaan, valt in zijn algemeenheid lastig te voorspellen, ook al omdat de wet uiteraard ook niet voorziet in sancties op weigeringen in de preprocesuele fase.²⁸

*Een gedaagde partij kan onderzoek eerst achterwege
laten: laat de eiser, op wie immers de stelplicht
rust, het werk maar verrichten*

Een procespartij heeft met het achterhouden van feiten niet veel te verliezen en wel wat te winnen

De vraag of advocaten daartoe zijn gehouden dient inmiddels – althans vanuit tuchtrechtelijk perspectief – kennelijk in het algemeen ontkennend beantwoord te worden. Zo oordeelde de Raad van Discipline Den Haag bij uitspraak van 12 februari 2001,²⁹ dat het binnen de vrijheid die een advocaat heeft om de belangen van zijn cliënt te behartigen kan passen dat hij niet reageert op verzoeken om informatie van de wederpartij.

CALCULERENDE CONCLUSIE

Naar verwachting zal van art. 21 Rv weinig concrete invloed uitgaan en zal de bepaling met name door de bestaande onduidelijkheden over de uitleg ervan en het ontbreken van duidelijke en ernstig te nemen sancties vooral van symbolische betekenis zijn. Vanuit het perspectief van de calculerende, afwachterende (lees: ‘verzwijgende’) partij was en blijft de situatie aldus dat aan het achterhouden van informatie geen zwaarwegend bijkomend nadeel lijkt voort te vloeien: in het ergste geval wordt de informatie alsnog

bekend, maar die situatie onderscheidt zich niet of nauwelijks van de situatie waarin men de informatie zelf in het geding brengt. In feite heeft een procespartij met het achterhouden van feiten niet veel te verliezen en wel iets te winnen. Immers, het is een van de twee: ofwel de wederpartij voert de feiten (in eerste aanleg of in hoger beroep) alsnog zelf aan, in welk geval aanvullende sancties niet voor de hand liggen, ofwel de wederpartij gaat daartoe niet over omdat – grofweg – die feiten bij haar niet bekend zijn of de betekenis ervan niet wordt onderkend.

Daarbij speelt de tijd waarschijnlijk in het voordeel van de verzwijgende partij: de kans dat de wederpartij alsnog bekend wordt met die feiten – die zich veelal wel in de sfeer van de verzwijgende partij zullen afspelen – lijkt af te nemen met het verloop van de procedure. Het lijkt redelijk om aan te nemen dat partijactiviteiten op het gebied van de informatievergaring met name vóór en aan het begin van de procedure het meest intensief zijn. Hoewel toevallige kennisneming ook daarna niet is uit

te sluiten, zullen partijen deze bemoeienissen in de regel wel staken nadat de uitspraak kracht van gewijsde heeft gekregen. In dat geval kan de uitspraak in een later stadium weliswaar alsnog via het rechtsmiddel van de herroeping worden aangetast en (wellicht) een schadevergoedingsverplichting ontstaan, omdat procesbedrog in de zin van art. 382 Rv wel als onrechtmatige daad zal zijn aan te merken, maar die mogelijkheid bestond ook al onder het oude recht. ●

NOTEN

- 1 De auteur is als advocaat werkzaam bij Trip Advocaten en Notarissen te Groningen.
- 2 Zie memorie van toelichting, TK 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 49.
- 3 Verwezen zij naar de ontwerpen van de Nederlandse Juristen Vereniging (1911), van de Vrijzinnig Democratische Bond (1912), het ontwerp van de Staatscommissie Gratama uit 1920 en dat van de Staatscommissie Dorhout Mees uit 1948, zoals besproken door J. Bosch-Boesjes, *Lijdelijkheid in het geding*, diss. Groningen 1991, pp. 29-42.
- 4 Bosch-Boesjes, p. 23.
- 5 In de memorie van toelichting bij art. 21 Rv – TK 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 52 – wordt ook met zoveel woorden naar deze Duitse en Oostenrijkse bepalingen verwezen, alsmede naar de artt. 6 en 11 NCP van het Franse civiele procesrecht.
- 6 NJV-adviezen van Caroli en Hartzfeld uit 1907 waren geïnspireerd door de Oostenrijkse wet van 1898. Vgl. Bosch-Boesjes, a.w., p. 29.
- 7 Rosenberg/Schwab/Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 1993, § 65 VIII.
- 8 Dit vloeit in beginsel voort uit de zinsnede dat de feiten *volledig* moeten worden aangevoerd.
- 9 Aldus de omschrijving in Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal (13e herziene uitgave).
- 10 Rosenberg/Schwab/Gottwald, t.a.p.
- 11 Zie bijvoorbeeld Klaassen, a.w., p. 1456 (onder ver-

- wijzing naar de – door haar als enigszins cryptisch omschreven – parlementaire geschiedenis).
- 12 RvT 2 april 2001, nr. 2001/24 WA.
- 13 H.W.C. van Hees, *PIV-Bulletin* 2002, nr. 3.
- 14 Voor een heldere uiteenzetting over de wisselwerking feit en recht zie bijvoorbeeld: T.F.E. Tjong Tjin Tai, *De rechterlijke vrijheid en de feitelijke grondslag*, TCR 2002, nr. 2, pp. 29-37.
- 15 Zoals Klaassen, t.a.p., p. 1453, onder verwijzing naar Wiersma en Vranken, terecht betoogt is het toch niet laakbaar dat partijen een hen welgevallige selectie van de feiten presenteren en deze ook in hun voordeel interpreteren.
- 16 Zie M. Kremer, *Onrechtmatig verkregen bewijs in civiele zaken*, Deventer 1999, pp. 171 e.v.
- 17 Rosenberg/Schwab/Gottwald, a.w., § 78 I, merken op: “Der Egoismus der Parteien und die Gegensätzlichkeit ihrer Interessen tragen ... besser als eine Staatliche Untersuchung dazu bei, das Streitmaterial vollständig beizubringen und aufzuklären.”
- 18 Rosenberg/Schwab/Gottwald, vatten deze regel in § 65 aldus samen: “Generell besteht die Pflicht zur Vollständigkeit nur innerhalb der subjektiven Behauptungslast.”
- 19 Er zijn ook schrijvers die een dergelijke beperking afwijzen, zoals Stürmer, *Die Aufklärungspflicht*, 1976 (Rosenberg/Schwab/Gottwald, p. 364, noot 93). Klaassen, a.w., p. 1458, wijst erop dat volgens Hartmann naar Duits recht de volledigheidsplicht

- geheel los moet worden gezien van de regels van bewijsrecht.
- 20 In deze zin bijvoorbeeld ook reeds J.M.I. Winter, *Het gemoderniseerde burgerlijk procesrecht en de schaderegelspraktijk*, *PIV-Bulletin*, 2002/5, p. 7.
- 21 Winter, t.a.p., pp. 7 en 8.
- 22 TK 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 53.
- 23 Zo’n bevel werd door het Hof Amsterdam in het kader van art. 19a Rv (oud) in strijd geacht met de beginselen van Nederlands procesrecht. Zie Hof Amsterdam 29 februari 1996, NJ 1997, 127.
- 24 Tegen het bevel zelf – indien gegeven – staat wel een hogere voorziening open, omdat dit is aan te merken als tussenvonnissen dan wel tussenbeschikking.
- 25 Een vorderingsrecht kunnen partijen wel ontnemen aan art. 843a en art. 843b Rv.
- 26 Alsmede de bewijsmiddelen en de getuigen ter zake van (slechts!) het betwiste deel van de vordering.
- 27 Soortgelijks geldt voor de conclusie van antwoord: zie art. 128 lid 5 Rv.
- 28 Het is niet ondenkbaar dat (ook) zulke weigeringen in de proceskostenveroordeling tot uitdrukking worden gebracht, zoals bijvoorbeeld in de nieuwe Engelse Civil Procedure Rules is opgenomen ten aanzien van onredelijke preprocesuele gedragingen.
- 29 *Advocatenblad* 22 maart 2002, pp. 282-283.

Verruiming van de periode in de tenlastelegging

mr. Willem H. Jebbink

advocaat te Den Haag¹

Op grond van art. 313 Sv mag het Openbaar Ministerie gedurende de feitelijke aanleg wijziging vorderen van de tenlastelegging. Volgens datzelfde artikel mag de rechter die vordering uitsluitend toewijzen indien het ten laste gelegde na de wijziging 'hetzelfde feit' blijft in de zin van art. 68 Sr. Immers, als er geen sprake blijft van 'hetzelfde feit,' kan de officier van Justitie een nieuwe vervolging starten zonder dat die afketst op het ne bis in idem-beginsel.²

Bij de vraag of een wijziging van de tenlastelegging toelaatbaar is, dient de feitenrechter, aldus de Hoge Raad, eerst, in abstracto, te onderzoeken of de delictsomschrijvingen hetzelfde of 'een redelijk gelijksoortig'³ verwijt opleveren. Als hij die vraag positief heeft beantwoord, dient hij vervolgens te beoordelen of er sprake is van een verband met betrekking tot de gelijktijdigheid en een wezenlijke samenhang in het handelen en de schuld.⁴

Dit laatste onderdeel van de toetsing is concreet: de rechter zal hier ook moeten kijken naar de wijze waarop het een en ander *in werkelijkheid* is gebeurd.⁵ Hij mag dus, om met R Emmelink te spreken, 'neuzen' buiten de tenlastelegging.⁶ Ofschoon de uitkomst van dit onderdeel van de toetsing sterk afhangt van de feiten en dus casuïstisch is, gaat het aldus De Hullu 'in essentie om een redelijkheidsregel'.⁷ R Emmelink wijst hier in vergelijkbare zin op 'de billijkheidsfactor, die hier zo'n grote rol speelt'.⁸

Redelijkheid, of billijkheid, is dus bij de vraag of er sprake is van gelijktijdigheid uiteindelijk de maatstaf. Zo'n ruim – of vaag – criterium levert onzekerheid en onvoorspelbaarheid op. Toch is dat volgens De Hullu geen probleem, omdat juist daardoor recht

Onlangs liet de Hoge Raad een verruiming van de tenlastelegging toe waardoor de periode werd verruimd. De bevoegdheid om de tenlastelegging te wijzigen, en de bevoegdheid om de verdachte opnieuw te vervolgen, zijn communicerende vaten. Maar omdat het OM nu bewijsmateriaal kan gebruiken waarvan betwisting aanvankelijk niet nodig was, en omdat het ook nieuw bewijsmateriaal aan het dossier kan toevoegen, zou hierdoor het recht van de verdachte op een tweede feitelijke instantie kunnen worden beperkt.

worden gedaan aan 'het feit' in kwestie.⁹ In de literatuur is verschillende keren gepoogd een criterium te formuleren voor de vraag wanneer sprake is van 'hetzelfde feit'.¹⁰

WIJZIGING VAN DE TIJDSAANDUIDING

Alhoewel de Hoge Raad dus onder meer de eis van gelijktijdigheid stelt, betekent dit niet dat er geen sprake kan zijn van 'hetzelfde feit' indien verschillende gedragingen na elkaar worden begaan. Ongelijkheid van tijd biedt wel een belangrijke indicatie dat er geen sprake is van 'hetzelfde feit', maar wil niet zeggen dat bij een vordering ex art. 313 Sv wijziging van de ten laste gelegde tijdsaanduiding nimmer mogelijk is.¹¹

Zo blijft er sprake van 'hetzelfde feit' indien de officier van Justitie met wijziging uitsluitend beoogt een kennelijk onjuiste tijdsaanduiding in de oorspronkelijke tenlastelegging te veranderen. Er is dan slechts sprake van *correctie* van de tijdsaanduiding.¹² Indien de moord op X op tijdstip T is ten laste gelegd, terwijl later wordt vermoed dat X op tijdstip S is vermoord, dan mag T gewijzigd worden in S. Het betreft dan immers nog steeds die ene, bepaalde moord (namelijk: op X).

Ook bij direct op elkaar aansluitende

gedragingen kan sprake blijven van 'hetzelfde feit.' In een zaak uit januari 2002¹³ had het hof een wijziging van de tenlastelegging van (kort gezegd) het vervaardigen van xtc in het vervaardigen en/of voorhanden hebben van xtc niet toegelaten door (uitsluitend) te oordelen dat er geen sprake was van gelijktijdigheid: 'het vervaardigen is een werkzaamheid die een einde neemt aan het ontstaan van het product; er is geen sprake van een gelijktijdigheid in gedraging.' Maar de Hoge Raad vond dat deze omstandigheden nog niet meebrengen dat tussen de twee handelingen niet een zodanig verband aanwezig is met betrekking tot de gelijktijdigheid en de wezenlijke samenhang in handelen en schuld, dat er geen sprake kan zijn van 'hetzelfde feit'.¹⁴

Vergelijkbaar met deze zaak is het geval waarin de Hoge Raad oordeelde over een drugstransport van Nederland naar België (die zaak betrof overigens de vraag of er sprake was van ne bis in idem). Hoewel er achtereenvolgens uitvoer van drugs – in Nederland – en invoer van drugs – in België – plaatsvond, dus strikt genomen geen gelijktijdig handelen op dezelfde plaats, vond de Hoge Raad dat hier sprake was van één feitencomplex.¹⁵

De maatstaf redelijkheid, bij de beoordeling van gelijktijdigheid, leidt tot onzekerheid en onvoorspelbaarheid

VOORTDUREND DELICT

In HR 2 juli 2002, NJ 2002, 536 werd de verdachte verweten deelneming aan een criminele organisatie 'van welke organisatie verdachte (feitelijk) (mede)oprichter en/of (feitelijk) (mede)bestuurder was.' De ten laste gelegde periode betrof aanvankelijk 15 november 1997 tot en met 27 maart 1998. Na vordering op grond van art. 313 Sv werd dit tijdsbestek uitgebreid met ruim vierenhalf jaar: van 1 maart 1993 tot en met 27 maart 1998. De verdediging voerde daartegen in hoger beroep aan dat na wijziging niet 'hetzelfde feit' aan de tenlastelegging ten grondslag lag als oorspronkelijk: 'Er is in ieder geval geen sprake van gelijktijdigheid van de later toegevoegde gedragingen.'

Het hof oordeelde evenwel, en dat getuigde volgens de Hoge Raad niet van een onjuiste rechtsopvatting: 'Het ten laste gelegde feit betreft een voortdurend delict, dat – blijkens de gevorderde wijziging – zich uitstrekt over een langere periode en eerder blijkt te zijn begonnen, maar waarbij sprake is van dezelfde deelnemers aan de organisatie en soortgelijke gedragingen. Naar het oordeel van het hof blijft hier derhalve sprake van 'hetzelfde feit' in de zin van art. 68 van het Wetboek van Strafrecht.'

Hier is eigenlijk niet zozeer sprake van een uitbreiding van de periode, als wel van een *correctie van de tijdsaanduiding*. Bepalend daarbij is dat de vorm van deelneming aan de crimi-

nele organisatie ongewijzigd bleef en dat het ging om een *voortdurend delict*. Onder dat laatste wordt verstaan het – ononderbroken – doen bestaan of voortbestaan van een verboden toestand. Zolang die toestand niet wordt beëindigd, is sprake van één feit.¹⁶

Voorbeelden van voortdurende delicten zijn het iemand opzettelijk wederrechtelijk van de vrijheid beroofd houden (art. 282 lid 1 Sr) en het voorhanden hebben van voorwerpen, bestemd voor muntvervalsing (art. 223 Sr). Reeds uit de delictsomschrijving volgt bij deze voorbeelden het 'voortdurende' karakter.

In deze zaak werd als voortdurend delict aangemerkt deelneming aan een criminele organisatie. Dat ligt niet zomaar voor de hand, want dit volgt niet automatisch uit de delictsomschrijving van art. 140 lid 1 Sr. Indien een delict naar zijn wettelijke omschrijving een voortdurende vorm *kan* hebben, zal de feitelijke omschrijving in de tenlastelegging bepalend zijn voor de vraag of een bepaald geval daadwerkelijk als voortdurend delict kan worden getypeerd.¹⁷ In deze zaak kon het hof dat oordeel baseren op het staartje van de tenlastelegging, dat luidde (en bleef luiden): 'van welke organisatie verdachte (...) (feitelijk) (mede)bestuurder was.'

'VOORTDURENDE SITUATIE'

In HR 24 december 2002, LJN AE9043¹⁸ werd een uitbreiding van de ten laste gelegde periode toegestaan bij een aflopend delict: ontucht buiten echt met iemand beneden de leeftijd van zestien jaren (art. 247 Sr). Het hof liet toe dat de periode waarin de ten laste gelegde feiten zouden zijn gepleegd (van 1 december 1991 tot en met 17 augustus 1992), werd verruimd (tot de periode van 1 december 1991 tot 19 juli 1993). De verdediging betoogde dat hier geen sprake was van een zodanig verband met betrekking tot de gelijktijdigheid van de gedragingen, dat de gevorderde wijziging toelaatbaar is.

De Hoge Raad vond dat het hof geen blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting en overwoog: 'Voorzover het middel erover klaagt dat het hof ten onrechte heeft geoordeeld dat te dezen een zodanig verband met betrekking tot de gelijktijdigheid

XTC-pillen en andere heerlijkheden op een feest. Foto: Felix Kalkman/Hollandse Hoogte

*Er is kennelijk sprake van gelijktijdigheid
in geval van een voortdurende situatie;
daarmee verbindt de Hoge Raad het feitencomplex
met een voortdurend delict*

van de gedragingen bestaat dat de gevorderde wijziging toelaatbaar is, faalt het (...). Het hof heeft blijkens zijn (...) overwegingen geoordeeld dat er een duidelijke verwantschap bestaat tussen de verschillende delictsomschrijvingen, waarvan de strekking niet wezenlijk uiteenloopt. Voorts heeft het hof geoordeeld dat er te dezen een wezenlijke samenhang bestaat in de gedragingen en de schuld van de verdachte en dat in de omstandigheden van dit geval de desbetreffende gedragingen moeten worden aangemerkt als één feitencomplex, voortvloeiend uit een en dezelfde (mede) seksueel georiënteerde duurzame relatie tussen de verdachte en dezelfde minderjarige, terwijl – mede tegen de achtergrond van de feitelijke toedracht – in 's hofs overwegingen besloten ligt dat de aan de verdachte verweten seksuele contacten met het slachtoffer in de periode na 17 augustus 1992 tot diens opname in De Dreef op 19 juli 1993 naar aard, plaats en frequentie op gelijksoortige wijze plaatsvonden als in de periode van 1 december 1991 tot 17 augustus 1992 en gelijkelijk voortvloeiden uit die reeds bestaande relatie en dat aldus de situatie waarin de ontuchtige handelingen in de in de aanvankelijke tenlastelegging opgenomen periode telkens zouden zijn gepleegd gedurende de periode nadien ten aanzien van een of meer van de in de voorzetting tot wijziging van de tenlastelegging omschreven vormen van ontucht ongewijzigd is blijven voortduren.'

In zijn conclusie betoogde A-G Jörg ook dat hier sprake blijft van 'hetzelfde feit'. Hij koos echter voor een taalkundige argumentatie: de bewoordingen van de wet maken het, aldus de A-G, mogelijk om niet steeds geïsoleerde gevallen van ontucht aan te nemen, omdat art. 247 (oud) en 248ter (oud) in meervoud spreken over ontuchtige handelingen. Die hebben dus, aldus nog steeds de A-G, als totaal van zulke handelingen binnen de door de tenlastelegging begrensde periodes

plaatsgevonden.¹⁹ Erg overtuigend is deze redenering niet, omdat daaruit lijkt voort te vloeien dat meer dan eenmaal ontucht moet worden gepleegd alvorens van 'ontuchtige handelingen' kan worden gesproken. De Hoge Raad besliste in 1894 al ten aanzien van verkrachting dat een pluraliteit van handelingen niet is vereist.²⁰

De Hoge Raad nam in de ontuchtzaak één feitencomplex aan, omdat de vormen van ontucht ongewijzigd waren gebleven en omdat de situatie, waarin die gelijke gevallen van ontucht steeds werden gepleegd, bleef voortduren. Opvallend is dat reeds na deze constatering wordt geoordeeld dat het middel faalt. Een nadere, expliciete overweging over 'een verband met betrekking tot de gelijktijdigheid' ontbreekt. Kennelijk is dat verband voldoende aanwezig indien een voortdurende situatie kan worden aangenomen. Daarmee associeert de Hoge Raad het feitencomplex in deze zaak met een voortdurend delict.²¹

POSITIE VAN DE VERDACHTE

Het feitbegrip van art. 68 Sr is zeker door het arrest van december 2002 verder uitgebreid.

Leverd dat een verslechtering op van de rechtspositie van de verdachte? Bij de beoordeling van die vraag kan worden vooropgesteld dat de bevoegdheid van de officier van Justitie om de tenlastelegging te wijzigen, en zijn bevoegdheid om de verdachte opnieuw te vervolgen, in wezen communicerende vaten zijn.²² Zo bezien gaat het voor de verdachte in beginsel dus om lood om oud ijzer. Een beperkt feitbegrip in de zin van art. 68 Sr betekent weliswaar dat een wijziging van een tenlastelegging niet snel zal worden toegelaten, maar als de officier van Justitie een volgende dagvaarding uitbrengt, behaalt de verdachte daardoor geen 'voordeel'.²³ Voor de verdachte is het van wezenlijker belang dat zijn zaken zoveel mogelijk snel worden afgewikkeld, maar nog meer dat hij na een veroordeling, een vrijspraak of een ontslag van rechtsvervolg, de zekerheid heeft niet opnieuw in rechte te worden betrokken voor hetzelfde feitencomplex.²⁴

Toch zit er een adder onder het gras. De tenlastelegging mag immers sinds 1996 ook worden gewijzigd in hoger beroep.²⁵ Daarbij stelde de wetgever: 'Omdat de wijziging van de tenlastelegging er niet toe mag

Den Haag, december 2001: Politie Haaglanden onderzoekt xtc-pillen, met op de achtergrond een in beslag genomen Ferrari.

Foto: Ed Oudenaarden/Anp

Hoe redelijk is het om de verdachte de betwisting van bepaald bewijsmateriaal in één feitelijke instantie te ontnemen?

leiden dat een ander feit in de zin van artikel 68 Sr wordt ten laste gelegd, is er geen gevaar dat hierdoor het recht van de verdachte op een tweede feitelijke instantie wordt beperkt.²⁶

De vraag is of van dit gevaar nog steeds geen sprake is, indien eerst in hoger beroep afzonderlijke, aflopende gedragingen aan de tenlastelegging mogen worden toegevoegd,

die niet in 'no time' op elkaar volgen (zoals het genoemde drugstransport van Nederland naar België of het vervaardigen en voorhanden hebben van xtc). Om in tijd verder van elkaar verwijderde gedragingen aan te tonen, zal het OM eerder op bewijsmateriaal in het dossier wijzen waarvan betwisting – gezien de oorspronkelijke omvang van de tenlastelegging – aanvankelijk niet nodig

was. Ook zal het Openbaar Ministerie in zo'n geval eerder geheel nieuw bewijsmateriaal aan het dossier willen toevoegen. De betwisting van dit soort bewijsmateriaal wordt de verdachte dan wel degelijk in één feitelijke instantie ontnomen.

Hoe redelijk en billijk is dat? ●

NOTEN

- 1 Met ingang van 1 juli 2003 advocaat bij Böhler Franken Koppe De Feijter in Amsterdam.
- 2 Zie echter J.M. Reijntjes in noot 22.
- 3 J. de Hullu, *Materieel strafrecht, Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer, 2000, p. 527.
- 4 Zie o.m. HR 2 november 1999, NJ 2000, 174 en HR 24 december 2002, LJN AE9043. Volgens het precieze criterium dient de rechter te onderzoeken '(i) of de verwantschap tussen de verschillende delictomschrijvingen waarop de oorspronkelijke tenlastelegging en de wijziging daarvan zijn toegesneden, mede in aanmerking genomen of de strekking van de verschillende delictomschrijvingen niet wezenlijk uiteenloopt, van zodanige aard is, en tevens (ii) of de in die oorspronkelijke tenlastelegging en de wijziging daarvan verweten gedragingen zijn begaan onder omstandigheden waaruit blijkt van een zodanig verband met betrekking tot de gelijktijdigheid van die gedragingen en de wezenlijke samenhang in het handelen en de schuld van de verdachte, dat de gedachte achter de in art. 313, tweede lid, Sv opgenomen beperking, die naar art. 68 Sr verwijst, meebrengt dat de gevorderde wijziging toelaatbaar is.'
- 5 Vgl. J. Rummelink, D. Hazewinkel Suringa's *Inleiding tot de studie van het Nederlandse Strafrecht*, 15e druk, Deventer, 1996, p. 599 a.w., p. 601.
- 6 J. Rummelink, a.w., p. 601.
- 7 J. de Hullu, a.w., p. 530.
- 8 J. Rummelink, p. 603.
- 9 J. de Hullu, a.w., p. 530.
- 10 Koopmans stelt: 'Het feitbegrip dat art. 68 Sr hanteert is dus het feit waarop de officier van Justitie kennelijk het oog had toen hij de tenlastelegging opstelde.' F.A.J. Koopmans, Van tekst naar context, DD 1994, p. 122; zie ook: A.A. Franken, hetzelfde feit, over samenloop van strafbare feiten en het non bis in idem-beginsel, Nijmegen, 1995, p. 65, waarin – juister – wordt gesproken op het *feiten-complex* dat de officier van Justitie aanvankelijk voor ogen stond. In Melai wordt juist gekozen voor de perceptie van de verdachte: 'Resumerend kan worden gezegd dat "hetzelfde feit" in de zin van art. 68 Sr in de eerste plaats moet worden opgevat als: "hetzelfde feit voor verdachte": doorslaggevend voor "hetzelfde feit" is derhalve de vraag of de verdachte in redelijkheid heeft kunnen

- menen dat met de berechting van één strafrechtelijk aspect de zaak strafrechtelijk ook is afgedaan.' Melai, suppl. 19, juli 1976, aant. 5 bij art. 313 Sv. De invalshoek in Melai lijkt nog het best gekozen, omdat daarin het redelijkheidscriterium tot uitdrukking komt.
- 11 J.M. Reijntjes, a.w., p. 137.
 - 12 J.M. Reijntjes, p. 137; vgl. HR 21 februari 1995, NJ 1995, 415.
 - 13 HR 29 januari 2002, LJN AD 8646 (zaaknr. 00797/01).
 - 14 A-G Machielse stelde in zijn conclusie bij HR 2 november 1999, NJ 2000, 174 nog dat soms gemakshalve ook eerst de gelijktijdigheid kan worden onderzocht, waarna, als daarvan niet blijkt, een juridische toetsing achterwege kan blijven.
 - 15 HR 13 december 1994, NJ 1995, 252. De Hullu tekent bij dit arrest aan: 'Op een gegeven moment zal het tijdsverschil (...) te groot worden.' J. de Hullu, a.w., p. 528.
 - 16 C.M. Pelsers, in: Cleiren & Nijboer 2002 (T&C Sr), titel VI, aant. 7. Bij verschillende periodes kan er bij een voortdurend delict echter reden zijn voor herhaalde vervolging en aansprakelijkstelling. 'Zo wordt,' aldus het gestelde in NLR, 'voorkomen dat iemand na een eerste (...) veroordeling, zijn verzuim eeuwig zou kunnen continueren.' NLR, suppl. 113, mei 2001, aant. 9 op art. 68 Sr.
 - 17 Vgl. De Hullu, die als voorbeeld van een voortdurende vorm van deelneming aan een criminele organisatie noemt: het lenen van geld aan de organisatie. J. de Hullu, a.w., p. 84.
 - 18 Zaaknr. 02536/01; voor een samenvatting zie *Nieuwsbrief Strafrecht* 2003, nr. 3.
 - 19 Conclusie bij HR 24 december 2002, LJN AE9043.
 - 20 HR 25 juni 1894, *Nederl. Rechtspr.* 167, par. 28; voorts: HR 29 juni 1908, W 8739, zie hierover ook NLR, suppl. 109, aant. 7 bij art. 246 Sr.
 - 21 De Hullu, merkte over HR 13 december 1994, NJ 1995, 252 reeds op dat men deze zaak ook kan associëren met de strafrechtelijke beoordeling van een voortdurend delict. J. de Hullu, a.w., p. 528. Het toevoegen van nieuwe aflopende feiten aan de tenlastelegging door een verruiming van de periode was overigens ook het geval in de zaak die leidde tot HR 8 januari 1991 (zaaknr. 88.054, voor een samenvatting: DD 91.142). De tenlastelegging zag op valsheid in geschrifte in inkomstenformulieren

- aan de Sociale Dienst, door inkomsten uit autoverkoop te verzwijgen. Na verruiming van de periode werden afzonderlijke gevallen van valsheid in inkomstenformulieren toegevoegd, doch in cassatie werd uitsluitend geklaagd over het onder de tenlastelegging brengen van nieuwe autoverkoop; daardoor zou geen sprake zijn van 'hetzelfde feit'. Kennelijk doordat in het middel niet expliciet werd geklaagd over het ontbreken van gelijktijdigheid tussen het invullen van de afzonderlijke inkomstenformulieren, verwierp de Hoge Raad het beroep, door droogjes te oordelen dat voor de vraag of bij verruiming van de periode bij valsheid in geschrifte al dan niet sprake is van 'hetzelfde feit,' niet van belang is welke inkomsten daarbij telkens zijn verzwegen.
- 22 C.M. Pelsers, *De naam van het feit, over de kwalificatiebeslissing in strafzaken*, Arnhem, 1995, p. 124; J. de Hullu, a.w., p. 526. Genuanceerd is Reijntjes: 'De huidige regeling is in zoverre problematisch, dat de beslissing van de rechter, dat een voorgenomen wijziging ontoelaatbaar is omdat zij leidt tot een "ander feit", de rechter die nadien over dit "andere feit" te oordelen krijgt, niet bindt.' Evenwel stelt hij: 'De officier van Justitie heeft in elk geval een sterk argument in een volgende zaak indien de vordering wordt afgewezen.' J.M. Reijntjes, a.w., pp. 135 en 136.
 - 23 Meer voorbereidingstijd voor de verdediging levert geen argument op: de huidige regeling voorziet in art. 314, tweede lid, Sv reeds in schorsing van het onderzoek ter terechtzitting voor bepaalde tijd.
 - 24 Vanuit het perspectief van de rechtspleging is het voordeel bij een uitgebreid feitbegrip de proces-economie en de eenheid van rechtspraak. Vgl. J. de Hullu, a.w., p. 526. De vraag, of de beperking van art. 68 Sr überhaupt nog langer gehandhaafd moet blijven in art. 313 Sv, wordt besproken door A.E. Harteveld, 'Positie OM in relatie tot het onderzoek ter terechtzitting; de tenlastelegging als grondslag voor het strafproces', in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter terechtzitting, Onderzoeksproject strafvordering 2001*, eerste interim-rapport, Deventer, 2001, p. 192.
 - 25 Wet van 14 september 1995, Stb. 441 en in werking getreden op 2 november 1996.
 - 26 TK 1993-1994, 23 705, nr. 3, pp. 11 en 12.

De meld- en identificatieplicht

Algemene Raad

Nederlandse Orde van Advocaten

Op 1 juni 2003 treedt voor advocaten de meld- en identificatieplicht op grond van de Wet melding ongebruikelijke transacties (Wet MOT) en de identificatieplicht op grond van de Wet identificatie bij dienstverlening (WID) in werking. De Algemene Raad geeft hierover in dit stuk deels objectieve voorlichting en deels zijn eigen opinie. In de paragraaf-aanduiding ziet u het onderscheid.

In het bijzonder de identificatieplicht zal voor advocaten/kantoren die in het meldplichtig domein werkzaam zijn, aanzienlijke gevolgen voor de administratieve praktijkvoering hebben. Een daarop gerichte handleiding volgt later. Deze zal in overleg met enkele vertegenwoordigers uit de praktijk totstand-komen. Evenals deze brief en alle andere relevante (wet)teksten zal ook die praktijkhandleiding via *BalieNet*, *wet- en regelgeving*, *dossier WID/MOT*, raadpleegbaar worden.

KORTE WETSHISTORIE (VOORLICHTING)¹

Met de totstandkoming van de algemene maatregel van bestuur tot aanwijzing van instellingen en diensten in het kader van de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties (Stb. 2003, 94 ²) is de implementatie van de gewijzigde Europese anti-witwasrichtlijn in de Nederlandse wetgeving voltooid. Deze wetten zijn gewijzigd bij de wet van 13 december 2001, Stb. 2001, 665 (de Wet identificatie bij financiële dienstverlening is herdoopt tot Wet identificatie bij dienstverlening). Deze wetswijzigingen en de totstandkoming van de algemene maatregel van bestuur strekken tot implementatie van de Europese richtlijn nr. 2001/97/EG van 4 december 2001, waarbij richtlijn 1991/308/EEG tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld werd gewijzigd. Bij deze wijziging van de Europese anti-witwasrichtlijn is een meldplicht voor – onder anderen – advocaten ingevoerd.

EUROPESE RICHTLIJN (VOORLICHTEND EN OPINIËREND)

De Europese balies, waaronder de Orde, hebben bij de totstandkoming van de gewijzigde richtlijn hun principiële bezwaren tegen deze meldplicht uitvoerig uiteengezet. Met deze bezwaren is in zoverre rekening gehouden dat de richtlijn uiteindelijk een sterk geclausuleerde meldplicht inhoudt. Naar het oordeel van de Algemene Raad is bij de implementatie in de Nederlandse wetgeving onvoldoende rekening gehouden met de uiteindelijk door het Europees Parlement en Raad vastgestelde tekst. Zo is in het bijzonder onvoldoende aandacht besteed aan Overweging 17 van de richtlijn betreffende de positie van de advocaat als juridisch adviseur³; zie nader onder 4.

Hoezeer de Algemene Raad het uitgangspunt van een zuiver betalingsverkeer en een integere rol van de advocaat daarbij vanzelfsprekend onderschrijft, principieel bezwaar blijft hij houden tegen de ten gunste van dat uitgangspunt gemaakte inbreuk op de geheimhoudingsplicht en het verschoningsrecht van de advocaat. Nu de wettelijke regeling, die derogert aan bestaande bepalingen zoals art. 272 Wetboek van Strafrecht, van kracht is geworden, dient daaraan de hand te worden gehouden. Overtredingen van de verplichtingen van de Wet MOT en WID leveren economische delicten op. Eventuele strijd tussen het nationale recht en het gemeenschapsrecht kan de nationale (straf)rechter evenwel toetsen en zo nodig via een prejudiciële procedure aan het Europees Hof van Justitie voorleggen.

TOELICHTING OP DE MELDPlicht (VOORLICHTING)

De Algemene Raad volstaat hier met een korte toelichting op de meld en identificatieplicht. Naast lezing van richtlijn, Wet MOT en WID, en de AMvB alsmede de toelichting daarop (vooral het deel onder 4) plus de indicatoren, en de in de noten vermelde tijdschriftartikelen verwijst de Raad naar bijgevoegde *brochure van de ministeries van Financiën en Justitie*. Voorts zij verwezen naar de door de *Nederlandse Orde van Belastingadviseurs* in samenwerking met andere beroepsorganisaties (o.a. de Orde) opgestelde *Richtsnoeren* voor de interpretatie van de Wet MOT en de – louter ten dienste van de Wet MOT fungerende – WID. Deze richtsnoeren zijn weliswaar bestemd voor belastingadviseurs en openbaar accountants, maar eveneens voor advocaten relevant, in het bijzonder inzake de WID-verplichtingen die ook voor advocatenkantoren (voorzover werkzaam in een meldplichtig domein) grote gevolgen kunnen hebben (zie op *BalieNet*, *wet- en regelgeving*, *dossier WID/MOT*, of *www.nob.net*, tabblad NOB, subtap WID/MOT, onderwerp richtsnoeren).

Van belang is dat de minister van Financiën de Orde heeft bericht dat op het moment van inwerkingtreding van de AMvB geen plicht ontstaat tot het identificeren van het complete bestaande cliëntenstand. Slechts op het moment dat een dienst wordt verleend die volgens de AMvB onder de meldplicht valt, dient identificatie volgens de WID plaats te vinden. Op zichzelf is die identificatieplicht niet nieuw. De richtlijnen van de Orde ter voorkoming van betrokkenheid van de advocaat bij criminele handelingen bevatten hierover ook

bepalingen (zie Vademecum wet- en regelgeving 2003, p. 335).

In deze brief wil de Algemene Raad volstaan met een uitleg van de *dubbele beperking* van de meldplicht voor advocaten en met het aanstippen van het ‘tipping off-verbod’, de aansprakelijkheden en de verhouding met de Orde-richtlijnen ter voorkoming van betrokkenheid bij criminele handelingen.

Beperkt zijn ten eerste de soort dienstverlening naar rechtsgebied en ten tweede de soort werkzaamheden van de advocaat.

In de AMvB aangewezen diensten (art. 4 AMvB)

De meldplicht geldt alleen bij het geven van advies dan wel het verlenen van bijstand door (onder meer) advocaten bij:

- a het aan- of verkopen van onroerende zaken;
- b het beheren van geld, effecten, munten, muntbiljetten, edele metalen, edelstenen of andere waarden;
- c het oprichten of beheren van vennootschappen, rechtspersonen of soortgelijke lichamen als bedoeld in art. 2, eerste lid, onderdeel b, van de Algemene wet inzake rijksbelastingen;
- d het aan- of verkopen dan wel overnemen van ondernemingen;
- e werkzaamheden op fiscaal gebied;
- f het optreden in naam en voor rekening van een cliënt bij enigerlei financiële of onroerendezaaktransactie.

Dir is het meldplichtig domein naar rechtsgebied, waarin vooral de onder c en d genoemde diensten voor de advocatuur van belang zijn.

Soorten werkzaamheden (art. 1, tweede lid, Wet MOT en art. 4, tweede lid, AMvB)

Niet meldplichtig zijn de werkzaamheden betreffende de bepaling van de rechtspositie van de cliënt (met inbegrip van het ‘verkennd gesprek’ met de cliënt dat onder alle omstandigheden vertrouwelijk blijft; zie toelichting op art. 4 AMvB), diens vertegenwoordiging en verdediging in rechte, het geven van advies voor, tijdens en na een rechtsgeding, of het geven van advies over het instellen of vermijden van een rechtsgeding.

Illustratie: Andre Klijsen

Tipping off-verbod

Volgens art. 19 Wet MOT is het verboden een gedane melding aan de cliënt mee te delen; de melder is tot geheimhouding verplicht. Dit voor de advocatuur uiterst bezwaarlijk en tuchtrechtelijk niet te rijmen verbod is in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd ondanks het feit dat de richtlijn de lidstaten de ruimte biedt dit verbod niet voor onder meer advocaten over te nemen.

Aansprakelijkheden

Strafrechtelijk levert overtreding van de Wet MOT of WID een economisch delict op (art. 1 WED). Zie voorts art. 12 Wet MOT voor de strafrechtelijke vrijwaring van de melder zelf.

Een hiermee verband houdende – vermoedelijk zeldzame – casus is dat een advocaat naar achteraf blijkt ten onrechte een melding heeft gedaan. In dat geval is de advocaat strafbaar op grond van overtreding van art. 272 Wetboek van Strafrecht. De regering heeft in de toelichting (onder 4.3) op de Algemene Maatregel van Bestuur aangekondigd voor dit geval art. 12 Wet MOT te willen aanvullen. De toelichting zegt hierover het volgende: ‘Deze aanpassing zou ertoe moeten leiden dat gegevens of inlichtingen die in verband met de in de wet opgenomen meldingsplicht zijn verstrekt niet als

grondslag voor of ten behoeve van een opsporingsonderzoek kunnen dienen tegen degene die deze gegevens heeft verstrekt wegens verdenking van overtreding van artikel 272 van het Wetboek van Strafrecht. Zolang deze specifieke, strafrechtelijke vrijwaring nog niet wettelijk zal zijn vastgelegd, zal vrijwaring als strafvorderlijke beleidslijn gelden op basis van afspraken tussen het Openbaar Ministerie en de betrokken beroepsbeoefenaren.’

Namens de Algemene Raad is de voorzitter van het College van procureurs-generaal schriftelijk verzocht een dergelijke afspraak te maken. Deze afspraak zou in elk geval moeten inhouden dat in een dergelijk geval niet dan met de uiterste behoedzaamheid en zo mogelijk na overleg met de lokale deken tot een opsporingsonderzoek of vervolging wordt besloten. Het antwoord van het College van procureurs-generaal zal op *BalieNet*, wet- en regelgeving, dossier WID/MOT, worden geplaatst.

Art. 13 Wet MOT bevat een civielrechtelijke vrijwaring. In dit verband is nog van belang dat blijkens de toelichting bij de AMvB (2.2.1.) de advocaat zelf verantwoordelijk is voor de naleving van de meldplicht. Dit geldt dus ook wanneer, zoals op grote kantoren waarschijnlijk het geval zal zijn, de melding via een centrale kan-

toevoorziening wordt gedaan.

Verhouding met gedragsregels en richtlijnen voorkoming betrokkenheid bij criminele handelingen

Het is duidelijk dat de gedragsregels en in het bijzonder de richtlijnen voorkoming betrokkenheid bij criminele handelingen (Vademecum 2003 p. 335) een ruimer werkingsgebied hebben dan de meld- en identificatieplicht ex MOT en WID. Deze richtlijnen worden dan ook niet overbodig.

De zogenaamde subjectieve indicatoren op grond van de Wet MOT ter beoordeling van de vraag of een verrichte of voorgenomen transactie ongebruikelijk is, en de daarbij gegeven voorbeelden komen materieel sterk overeen met de richtlijnen voorkoming betrokkenheid bij criminele handelingen.

OPINIE VAN DE ALGEMENE RAAD OVER DE REIKWIJDTE VAN DE MELDPlicht T.A.V. HET JURIDISCH ADVIES (OPINIËREND)

De hiervoor vermelde beperking van art. 1, tweede lid, Wet MOT en art. 4, tweede lid, AMvB doet naar het oordeel van de Algemene Raad onvoldoende recht aan Overweging 17

NOTEN

- ¹ Zie o.m. over de wetsgeschiedenis en de betekenis van meld- en identificatieplicht in de praktijk D. Doorenbos en D. van der Landen in de rubriek Financieel strafrecht, Delikt en Delinkwent 32 (2002) afl. 10, C. Heck-Vink, Wettelijke identificatie- en meldplicht voor het notariaat, WPNR 02/6508, en M.V. Lambooi, Belastingadviseurs en het voorkomen van witwassen van geld, Weekblad voor fiscaal recht 4 juli 2002.
- ² Het advies van de Raad van State en het nader rapport inzake de amvb zijn op BalieNet te lezen.
- ³ Zie Auke Baas, Wijziging van witwasrichtlijn goedgekeurd, Advocatenblad 2002 nr. 1.
- ⁴ Luidende: Wanneer echter onafhankelijke leden van wettelijk erkende en gecontroleerde beroepsgroepen, zoals advocaten, de rechtspositie van een cliënt bepalen of een cliënt in rechte vertegenwoordigen, is het niet aangewezen om deze beroepsbeoefenaren voor deze activiteiten krachtens de richtlijn een verplichting op te leggen vermoedens van witwassen te melden. Er moeten vrijstellingen zijn van elke verplichting om informatie te melden die is verkregen voor, tijdens of na een gerechtelijke procedure, of bij het bepalen van de rechtspositie van een cliënt. Bijgevolg (in de Engelse tekst: Thus) blijft juridisch advies onderworpen aan de beroepsgeheimhoudingsplicht, tenzij de juridisch adviseur deelneemt aan witwasactiviteiten, het juridisch advies voor witwasdoeleinden wordt versterkt, of de advocaat weet of redenen heeft om aan te nemen dat zijn cliënt juridisch advies wenst voor witwasdoeleinden.
- ⁵ Dit is ook de opvatting van de Conseil des Barreaux de l'Union Européenne (CCBE). Deze heeft aan de aangesloten Ordes laten weten dat bij

(onderdeel van de considerans van de richtlijn).⁴ Deze Overweging beschermt volgens de Algemene Raad het juridisch advies meer en verder dan de Nederlandse implementatiewetgeving, die het advies van meldplicht slechts vrijstelt voorzover het gedinggebonden is. Ondanks de toelichting onder nr. 2.2.2. op de AMvB blijft er derhalve volgens de Algemene Raad licht zitten tussen de verdergaande vrijstelling van juridisch advies van de meldplicht zoals uit Overweging 17 blijkt, en de artt. 1 Wet MOT en 4 AMvB die het niet gedinggebonden juridisch advies categoriaal in het meldplichtig domein plaatsen.⁵ In de interpretatie van de Algemene Raad zou dit betekenen dat elk advies van een advocaat vrij is van meld- en identificatieplicht, tenzij de advocaat instrumenteel is bij witwasactiviteiten of redenen heeft om aan te nemen dat te zijn.⁶ De (straf)rechter heeft hierover vanzelfsprekend het laatste woord.

HELPDESK

De Algemene Raad realiseert zich dat de invoering van de meld- en identificatieplicht voor die kantoren die werkzaam zijn in het meldplichtig domein, veel voeten in de aarde

kan hebben (zoals aanpassing administratieve systemen om aan de WID-verplichtingen te voldoen) en vragen oproept, bijvoorbeeld over de precieze reikwijdte van de meldplicht. De raad heeft de wijsheid natuurlijk ook niet in pacht, maar biedt naast de nog op te stellen handleiding voor de administratieve praktijkvoering aan desgewenst beschikbaar te zijn als centraal punt voor uitwisseling van informatie, voor het zo mogelijk beantwoorden van vragen, voor bemiddeling richting Financiën of Justitie, en het volgen hoe de meldplicht in de praktijk verloopt en welke problemen zich daarbij aandienen. U kunt zich met uw vragen en commentaar wenden tot de helpdesk van het Bureau van de Orde tel. 070-335 35 71/86, helpdesk@advocatenorde.nl Nogmaals, het dossier WID/MOT vindt u op *Balinet*, *wet- en regelgeving*, dossier WID/MOT.

de implementatie van de richtlijn in de lidstaten gelet moest worden op de positie van het juridisch advies: Although the wording of Article 6.3, second paragraph, (van de richtlijn) does not specifically refer to legal advice, it is essential in order to maintain consistency throughout the EU that Member States implementing legislation should make it clear that legal advice is so included, subject to the conditions referred to in recital 17 of the agreed text. Accordingly, Bars and Law Societies when consulting with their National Governments should as a matter of priority seek to ensure that national legislation is expressed in this way. De Algemene Raad heeft de betekenis van Overweging 17 met klem en herhaaldelijk, maar vergeefs onder de aandacht van de ministers van justitie en van financiën en van de Staten-Generaal gebracht. In de Duitse Geldwäschegesetz is met Overweging 17 wel rekening gehouden.

- ⁶ Ook de Raad van State gaat in zijn advies over de amvb in op de verhouding tussen Overweging 17 en art. 6, lid 3. De Raad van State schrijft hierover: Voor zover de vraag zou zijn of overweging 17 van de wijzigingsrichtlijn ertoe noopt dat, met gebruikmaking van de keuzemogelijkheid die artikel 6, derde lid, tweede alinea, biedt, in het ontwerpbesluit er voor zou worden gekozen de eigenlijke taken/werkzaamheden vrij te stellen van de meldingsplicht, heeft deze vraag geen praktische betekenis meer, nu, voor die uitzondering is gekozen. Het lijkt echter dat de desbetreffende beroepsgroepen het standpunt innemen dat volgens overweging 17 alle juridisch advies van de advocaat aan de beroepsgeheimhoudingsplicht blijft onderworpen en dat de

overweging integraal bestanddeel van de wijzigingsrichtlijn is. Daarmee is het volgende. Zou aan overweging 17 een ruimere betekenis toekomen dan art. 6, derde lid, tweede alinea, dan zou de vraag opkomen welk onderdeel de doorslag geeft. Volgens het college leert de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen dat een overweging niet bindend is. De Raad meent dat de tekst van artikel 6 zou moeten prevaleren. Daarmee is de zaak beslist. Ten overvloede voegt het college het volgende toe. De nota van toelichting - onderdeel 2.2.2. - gaat kennelijk uit van de tweedeling van de praktijk. Deze gedachtegang impliceert dat overweging 17 met de woorden "juridisch advies" in de derde zin aansluit bij de eerste en tweede zin voor zover die - kort gezegd - een meldingsplicht niet aangewezen achten voor de eigenlijke taken/werkzaamheden. Die interpretatie lijkt niet onjuist. Het college acht een redenering dat overweging 17 noopt tot de uitleg van artikel 6, derde lid, tweede alinea, die erop zou neerkomen dat alle werkzaamheden van advocaten vrijgesteld zouden worden van de meldingsplicht, niet verdedigbaar.

Tot zover het advies van de Raad van State. De Algemene Raad verschilt van opinie over de betekenis van overweging 17. Deze is op het laatst in een conciliatieprocedure tot stand gekomen en drukt de sterke intentie van de richtlijngever uit. Zie voorts de vorige noot.

Meldplicht witwastransactie

Alle advocaten zijn gelijk, maar sommige meer dan andere

mr. drs. M.M. Kors MBA

advocaat/belastingkundige te Nijmegen¹

Terwijl tijdens de laatste jaarvergadering van de Orde druk gediscussieerd werd over het verschoningsrecht en het onderscheid tussen de procespraktijk en de commerciële adviespraktijk, was de eerste aanval op dat verschoningsrecht al geopend. En wel vanuit Europa, met de gewijzigde richtlijn 2001/97/EG van 4 december 2001, waarin bepaald is dat advocaten een meldingsplicht hebben bij verdachte (witwas)transacties. Deze richtlijn is in Nederland geïmplementeerd door het Besluit van 24 februari 2003, Stb. 2003/94 (hierna: het Besluit), dat met ingang van 1 juni a.s. in werking treedt.

Op grond van dit Besluit zullen sommige advocaten, in elk geval in de visie van het ministerie van Justitie, met ingang van 1 juni a.s. een identificatieplicht en meldingsplicht hebben. Deze plichten gelden alleen bij bepaalde vormen van dienstverlening, met name dienstverlening in de commerciële adviespraktijk. Het betreft hier werkzaamheden verricht op het gebied van het aan- of verkopen van onroerende zaken, het beheren van waarden, het oprichten of beheren van vennootschappen, het aan- of verkopen dan wel overnemen van ondernemingen, of werkzaamheden op fiscaal gebied.

Voordat deze werkzaamheden verricht kunnen worden moet de cliënt eerst op een door de Wet identificatie bij dienstverlening voorgeschreven wijze geïdentificeerd zijn. Als de advocaat vervolgens in het kader de dienstverlening verdachte (witwas)transacties op het spoor komt heeft hij op grond van de Wet melding ongebruikelijke transacties een meldingsplicht. Voor de goede orde: het niet-voldoen aan deze verplichtingen vormt met ingang van 1 juni a.s. een strafbaar feit.

TWEEDELING

De Europese wetgever heeft zich er nog wel rekenschap van gegeven dat het voorgaande haaks staat op het verschoningsrecht. Daarom is er in de richtlijn voorzien in vrijstellingen van de meldingsplicht van informatie die is verkregen voor, tijdens of na een gerechtelijke procedure of bij het bepalen van de rechtspositie van een cliënt.

De Orde van advocaten neemt het standpunt in dat nagenoeg alle werkzaamheden van advocaten onder deze vrijstelling vallen. De Nederlandse wetgever is echter van mening dat de vrijstellingen restrictief moeten worden uitgelegd. Het bepalen van de rechtspositie van de cliënt ziet slechts op de mogelijkheid tot vertrouwelijkheid tijdens een eerste verkennend gesprek met de cliënt; direct na die verkenning beginnen de identificatie- en de meldingsplicht. Bijstand in het kader van een gerechtelijke procedure betreft slechts specifiek op een bepaald rechtsgeding gerichte bijstand; de enkele mogelijkheid dat een rechtsgeding zal volgen is onvoldoende.

Over dit verschil in inzicht heeft de Raad van State in zijn advies bij het Besluit opgemerkt dat het standpunt van de Orde in het licht van de overwegingen van de richtlijn niet verdedigbaar is. Ik vrees daarom dat bepaalde advocaten, en dan voornamelijk advocaten in de commerciële adviespraktijk zoals bijvoorbeeld de vastgoedpraktijk en de *m & a*-praktijk, met ingang van 1 juni a.s. met de identificatie- en meldingsverplichtingen te maken krijgen.

En zo ontstaat met ingang van 1 juni a.s. een tweedeling tussen advocaten die wel en die niet identificatie- en meldingsplichtig zijn, een tweedeling die voor een deel gelijk loopt met advocaten in de commerciële adviespraktijk en de procespraktijk. Voor sommige advocaten zou het vasthouden aan het verschoningsrecht, in elk geval blijkens het standpunt van het ministerie van Justitie, wel eens een strafbaar feit kunnen gaan opleveren. ●

(advertentie)

FIF 33

RECHERCHE- EN INFORMATIEBUREAU

Voor bedrijven, particulieren en advocatuur

- Onrechtmatig ziekteverzuim
- Controle werkzaamheden
- Fraude / Bedrijfsdiefstal

- Alimentatiezaken
- Handelsinformatie
- Privé-onderzoeken

010 - 477 33 22

www.fif33.nl

Goedgekeurd door Min. van Justitie POB 238

Heemraadssingel 186 • 3021 DM Rotterdam

fax: 010 477 08 30 • e-mail: info@fif33.nl

¹ Werkzaam bij Jaegers & Soons Advocaten/belastingkundigen.

Advocaten kunnen in ethisch netelige situaties belanden. Hoe gaan ze dan te werk? Hoe denken ze over hun normen en waarden? Cees Korvinus: 'Recidiverende TBS'ers moeten niet opnieuw bij mij aankloppen, ze krijgen een kans maar daarna mogen ze nooit meer een beroep op mij doen.'

Daniela Hooghiemstra
journalist

Mr. C.F. Korvinus (53, beëdigd 1977; getrouwd, vijf kinderen) Amsterdam.
Rechtsgebied: strafrecht; belangrijkste zaak: Vrijspraak Etienne U.

Geloof u in God?

Als zoon van een gereformeerd zendingspredikant in Indonesië is bij mij wel iets van het geloof blijven hangen. Wat er over is van mijn geloof, is dat ik denk dat het goede en het slechte bestaan. Ik vind het alleen lastig om dat in een godsbeeld te vertalen. Op mijn veertiende heb ik tegen mijn vader gezegd: 'Ik geloof niet zoals jij gelooft'. Hij had daar vrede mee, althans dat heeft hij – misschien wel onder invloed van mijn moeder – altijd beweerd. Mijn vader was ervan overtuigd dat hij anderen met zijn geloof kon helpen. Hij heeft zichzelf opgeofferd om anderen te helpen. Nee, het was geen zelfoverschatting. Hij respecteerte ook andere godsdiensten.

Vloekt u wel eens?

Als domineeskind hou ik niet van grof taalgebruik. Ik vloek dus nooit, ook niet op onbewaakte momenten. Ik heb mijzelf goed in de hand.

Is er in uw handelen sprake van structuur?

Ik opereer zeer gestructureerd. Ik ben efficiënt met tijd en in de keuzes die ik maak. Ik probeer mijn vakmanschap goed te gebruiken, dus juridisch interessante zaken uit te kiezen, maar ook wat te doen voor mensen in moeilijke situaties. Zo treed ik met enige regelmaat op voor TBS-veroordeelden. De belangrijkste toetsstenen voor mijn gedrag zijn: niet discrimineren, respectvol omgaan met andersdenkenden en iedereen in zijn waarde laten.

Bent u veel tijd kwijt met het recenseren van uw eigen gedrag?

Ik ga efficiënt met mijn tijd om en dat geldt

dus ook voor de innerlijke reflectie. Ik ben geen tobber.

Welke historische figuur vertegenwoordigt in uw ogen het hoogst denkbare morele gehalte?

Christus en de profeten.

Het laagst denkbare?

Adolf Hitler en andere fascisten.

Welk spreekwoord, religieuze tekst of gezegde vat uw normen- en waardepatroon het best samen?

De tien geboden.

Met welke waarden bent u opgevoed?

Met die geboden, en met de notie dat je respect dient te hebben voor anderen.

Heeft u respect voor uw vader en moeder?

Ja. Zij hebben de hiervoor genoemde principes op een geweldige wijze op mij en mijn broers en zusjes overgebracht.

Heeft u wel eens iemand geslagen?

Nog nooit.

Verbaal vernederd?

Vast wel eens, maar dan was het niet kwaad bedoeld.

Bedrogen?

Dat hoop ik niet.

Wanneer bood u voor het laatst uw excuses aan?

Dat kan ik mij niet herinneren.

Wanneer heeft u zich voor het laatst geschaamd?

Ik maak mij niet schuldig aan zware vergrijpen en heb daarom ook geen last van schaamte.

Wanneer had u voor het laatst last van een knagend geweten?

Heb ik ook geen last van. De afweging of iets goed of slecht is, maak ik al voordat ik iets doe. Ik probeer gecontroleerd te handelen, wil mijn gedrag kunnen beargumenteren. Toegeven aan onberedeneerde gevoelens is niet mijn ding. Feestjes vind ik leuk, maar het moet geen carnaval worden.

Voelt u zich wel eens schuldig?

Zelden.

Als zoon van een gereformeerd predikant kan schuldgevoel u toch niet vreemd zijn?

Ik sta vrolijk in het leven, vind dat je er iets

bruisends van moet maken. Dat neemt niet weg dat ik erop toezie dat ik een zuivere, redelijke lijn volg. Ik probeer zonder knelling in het leven te staan. Dat proberen, is misschien al wel een worsteling op zich.
Liegt u wel eens?

Nee.

Weet u dat zeker?

Ja, heel simpel: nee. Liegen doe je niet.

Helder als glas.

Als advocaat bent u op zijn minst gewend om niet altijd de hele waarheid te vertellen?

Soms moet je een deel van wat je weet, achterhouden. Maar dat is geen liegen.

Uw vrouw zal het niet helemaal vertellen van de waarheid misschien wel opvatten als liegen?

In mijn persoonlijk leven ligt het inderdaad anders. Natuurlijk lieg ik niet tegen mijn vrouw. Ik vertel haar gewoon de hele waarheid.

Ervaart u in de uitoefening van uw vak een strijd tussen ratio en gevoel?

In het recht gaat het om de ratio, niet om het gevoel. Zodra dat gevoel toeslaat, moet je een zaak laten vallen. In Zuid-Spanje ben ik een keer overvallen door twee figuren met een mes. Dat was een zeer beangstigende ervaring, waardoor ik nog maanden van de kaart was. Mijn vrouw riep toen: 'Dat zijn dus de mensen die jij verdedigt'.

'Inderdaad', dacht ik, 'maar nu even niet'. Ik ben mij ervan bewust dat TBS'ers die door mijn toedoen vrijkomen, soms nieuwe vreselijke misdaden plegen. Maar dat zij dat doen, is hun verantwoordelijkheid. Niet de mijne. Het knaagt soms, inderdaad. Of liever gezegd: het kan mij woest maken. Maar mijn rol is ervoor te zorgen dat mijn cliënten in de rechtszaal de best mogelijke uitgangspositie hebben. Dus heb ik vrede met de uitkomst, wat die ook zijn mag. Dat is, laat ik zeggen, mijn professionele geweten. Mijn morele geweten zegt mij dat TBS'ers die recidiveren, niet opnieuw bij mij moeten

‘Ik was zelf nooit een meeloper en toch behoorlijk populair’

In mijn persoonlijk leven ligt het anders dan in mijn werk: natuurlijk lieg ik niet tegen mijn vrouw, ik vertel haar gewoon de hele waarheid'. Foto: Chris van Houts

aankloppen. Ik zeg van tevoren ook altijd tegen ze: als je terugkomt, wil ik officier van Justitie zijn. Je krijgt een kans, daarna mag je nooit meer een beroep op mij doen. Dat morele besef zit tot in mijn tenen.

U verdedigt mensen uit naam van een algemeen principe: het recht. Volkert van der G. doodde Pim Fortuyn uit naam van zijn eigen principe: bescherming van de zwakkeren in de samenleving. Vindt u dat een verzachtende omstandigheid?

Nee. Binnen de Nederlandse verhoudingen is het plegen van een moord om politieke redenen niet verdedigbaar. Als je Saddam Hussein vermoordt, is het wat anders. Maar Volkert van der G. heeft de samenleving met zijn moord geen dienst bewezen. Integendeel zelfs. Politiek mag in een democratisch land niet uit de loop van een geweer komen.

Wat moeten uw kinderen in elk geval leren?

Niet meedoen met de massa. Niet meedoen aan pesten. Neem het liever op voor een eenling. Ik was zelf ook nooit een meeloper en toch behoorlijk populair. De enige vereni-

gingen waar ik lid van ben geworden zijn de tennisclub en de studentenvakbond.

Kunt u bevriend zijn met iemand die met voorkennis heeft gehandeld in aandelen?

Over handel met voorkennis kan ik denk ik wel heen stappen.

Kunt u bevriend zijn met iemand die heeft gestolen?

Dat vind ik moeilijker. Stelen heeft voor mij een zwaar morele dimensie. Van andermans spullen blijf je af, punt uit. Ik begrijp het niet, het past niet in mijn normen- en waardepatroon. Mensen die stelen heb ik dus liever niet dicht bij mij.

Kunt u bevriend zijn met iemand die een moord heeft gepleegd?

Ik kan moordenaars verdedigen, maar met ze bevriend zijn, dat acht ik uitgesloten. Privé en zakelijk, dat zijn toch twee levens. Omdat u zo'n goed advocaat bent, nodigt koningin Beatrix u uit voor een intiem diner. Ook Jorge Zorreguieta staat op de gastenlijst. Wat doet u?

Ik moet daar niet tussen zitten. Het is best mogelijk dat het een heel aardige kerel is,

maar in zo'n regime functioneren, dat disqualificeert iemand wat mij betreft toch volkomen. Met cliënten ga ik ook niet uit eten. Een kopje koffie na afloop van de zitting is wel het uiterste.

Welke morele overwegingen maakt u inzake de oorlog tegen Irak?

Het is een lastig moreel dilemma. Ik begrijp de gevoelens in de Verenigde Staten na elf september, maar had gehoopt op een wat evenwichtiger leiding. De Britse premier Blair acht ik wel hoog. Het probleem is alleen dat Engeland en de Verenigde Staten de verkeerde machten zijn om deze oorlog te voeren. Ze hebben in 1991 de opstandelingen tegen Saddam Hussein aan hun lot overgelaten en Saddam in het zadel laten zitten. Bovendien heeft deze oorlog plaats tegen de wil van de VN, wat de strijd principieel onjuist maakt. Als je dan de burgerslachtoffers ziet die het teweegbrengt, moet je toch wel concluderen dat beter andere wegen bewandeld hadden kunnen worden. Was u op de been om tegen deze oorlog te demonstrenen?

Nee. Daarvoor is het probleem te ambigu. Saddam is een tiran, ik hoop dat het lukt om hem weg te krijgen. Ik sympathiseer met de Irakese bevolking, dat wel. Maar het is ook een soort fatalisme: die oorlog is al aan de gang, dat hou je niet meer tegen. ●

Ethisch peil: 7-

In het normen- en waardepatroon van Cees Korvinus is geen ruimte voor dubbele moraal. Zijn opvattingen zijn 'helder als glas', en laten tussen theorie en praktijk geen ruimte bestaan. Hij wordt niet gekweld door schuldgevoel omdat hij erop toeziet dat zijn gedrag altijd in overeenstemming is met zuivere moraal. Zijn zelfcontrole valt te roemen. Kanttekening is echter dat dubbelzinnigheid en twijfel pas zichtbaar worden als zij de ruimte krijgen. Dat Korvinus oneffenheden in zijn normen- en waardepatroon geen ruimte gunt, garandeert ons nog niet dat zij niet bestaan. Omdat niet meetbaar is wat mogelijk onder het tapijt verdwijnt, komt zijn ethisch peil daarom uit op een voorzichtige 7-.

Iks ging weer eens pleiten

Leo van Osch

‘Hey Tarzan,’ joelde zijn secretaresse over de telefoon, ‘hier is Jane’, en ze verbond stikkend van de lach door. Het lachen verging hem snel want Jane, zijn cliënte in een hope-loze alimentatiekwesbie, liet hem plompverloren weten niet langer van zijn diensten gebruik te willen maken. ‘Stuur je de rekening snel?’ Ze noemde nog net voor ze ophing de naam van de prutser die de zaak over ging nemen. Hij had nog gevist in troebel water naar de oorzaken van deze ‘Verlatinghe’, maar werd niet wijzer. ‘E... you, Jane’ had hij gedacht: hem zonder enige opgave van reden aan de dijk zetten! Dat waren geen praktijken.

Jane kwam uit een dorp in de nabijgelegen Kempen en in de tijd dat de relatie cliënt-advocaat nog vriendschappelijk was, had ze hem proberen wijs te maken dat er tot op de dag van vandaag nog zogeheten sleutelfeesten werden gehouden, oorspronkelijke stammend uit de vroege middeleeuwse gewoonte om in de donkere en lange wintermaanden wat omhanden te hebben. Het ging er om dat de boeren en boerinnen uit de nabije omgeving bij elkaar kwamen, het – naar hij vermoedde – op een enorm zuipen zetten en na een hoop gegluur en gelonk aan het eind van de avond de huis-sleutels van de deelnemers op een hoop gooiden. Vervolgens was het al dan niet met tegenzin grabbelen geblazen voor de aanwezige boerinnen naar de goede sleutelbos. De rest ging zijn verbeelding te boven.

‘Tsjonge jonge’, had hij gezegd, want hij had er warempel van opgekeken en zich gelukkig geprezen in de geciviliseerde grote stad te wonen, al werd die gedachte, je

moest altijd eerlijk blijven, flink beïnvloed door het oproepen van het beeld van het geplamuurde smoelwerk van zijn ondanks haar jeugdige leeftijd reeds flink gezette en uitgezakte buurvrouw, wier huissleutel hij alleen en ook alleen maar zou willen gebruiken om haar twee katten van voedsel en drinken te voorzien.

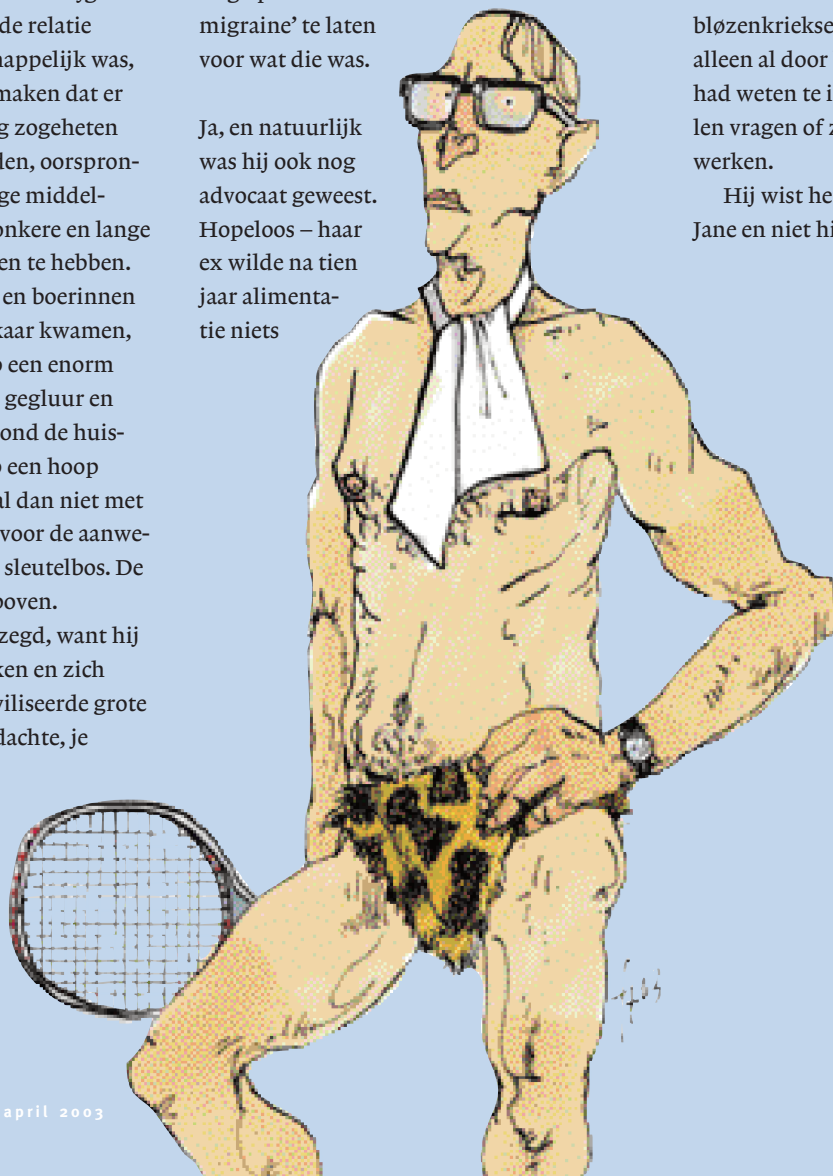
Hij had een bloedhete dag op een stoffige gravelbaan met Jane getennist, maar was niet bestand gebleken tegen haar ferme *groundstrokes* en was de eerste set met 6-4 het schip ingegaan om vervolgens als een echt haantje de tweede set met 6-0 naar zich toe te trekken en de derde vanwege een ‘plotse-ling opkomende licht migraine’ te laten voor wat die was.

Ja, en natuurlijk was hij ook nog advocaat geweest. Hopeloos – haar ex wilde na tien jaar alimentatie niets

meer betalen en had een draagkrachtberekening gemaakt waar geen speld tussen te krijgen was. De zitting, zo’n week voor het gememoreerde afscheidstelefoontje, was niet eens zo beroerd verlopen in zijn beleving. Hij had in *Trema* nog wat zand gevonden om in de verder goed geoliede machine van de wederpartij te strooien en nog een pensioenverweer gevoerd, maar ergens was het toch misgegaan.

Misschien had hij de ex van Jane, een op het eerste gezicht vriendelijke *casual* geklede vijftiger met zijn haar in een paardenstaart, niet de hand moeten drukken na de zitting, of minder vriendelijk moeten kijken naar de advocate van de ex, een allerliefst, fris ogend bløzenkriekse uit de Kempen, die hem alleen al door haar degelijke processtukken had weten te imponeren en die hij had willen vragen of ze niet bij hem wilde komen werken.

Hij wist het niet en zou het nooit weten. Jane en niet hij had de sleutel. ●

NASCHRIFT: DE PUBLIEKE VERANTWOORDELIJKHEID VAN DE ADVOCaat

De ethiek van de advocatuur heeft onder advocaten niet over een gebrek aan belangstelling te klagen. Mijn artikel over de publieke verantwoordelijkheid van de advocaat (*Advocatenblad* 2003-1, pp. 24-30) heeft in ieder geval een nieuw artikel en een ingezonden brief uitgelokt. In mijn artikel heb ik ervoor gepleit om het professionele handelen van de advocaat te normeren vanuit zijn rechtsstatelijke taak en positie. Zo beschouwd is de beroepsethiek van de advocaat een aanvulling op zijn publieke verantwoordelijkheid, die min of meer uitgebreid kan worden opgevat. Tussen een minimalistische en een maximalistische opvatting heb ik een tussenweg bepleit, en tevens aangegeven hoe de beroepsethiek van de advocaat zou kunnen worden verrijkt.

In zijn artikel 'De rechtvaardige advocaat' waardeert H.J.M. Boukema mijn bijdrage als een 'lofwaardig, maar ambitieus streven' en gaat vervolgens op zoek naar een 'bescheidener en praktischer maatstaf', die hij uiteindelijk vindt in de eisen van proportionaliteit en functionaliteit¹. Het is een interessante bijdrage, waarin ik mij grote lijnen wel in kan vinden. Het ontgaat mij echter in welk opzicht de eisen van proportionaliteit en functionaliteit een 'bescheidener en praktischer maatstaf' opleveren. De rechtsstatelijke taak en positie van de advocaat levert niet alleen buitenge-

woon bescheiden en praktische maatstaven op, zij omvat bovendien meer normatieve restricties dan de eisen van proportionaliteit en functionaliteit (wat die overigens ook mogen inhouden). Zo gezien komt het voorstel van Boukema – ondanks zijn bespiegelingen over de 'rechtvaardige advocaat' – neer op een aanzienlijke beperking van de publieke verantwoordelijkheid van de advocaat.

Meer 'to the point' is de ingezonden brief van Edo Moll, die opponeert tegen de stelling dat de uitoefening van strafvorderlijke bevoegdheden is gebonden aan het belang van de verdediging.² Het algemene belang dat met de verdediging in strafzaken is gemoeid, zo had ik geschreven, is te voorkomen dat onschuldigen worden gestraft (het voorkomen van willekeurige bestrafing). Dat is in strijd met het vermoeden van onschuld, aldus Moll, omdat de vaststelling van de schuld immers de uitkomst van de procedure is. Een dergelijke toetsing van het gebruik van de bevoegdheden die de cliënt ten dienste staan, levert daarmee bovendien een beperking op van een andere verantwoordelijkheid van de advocaat, te weten het verzekeren van de toegang van de verdachte tot het recht.

Tot zover de kritiek, die ik niet overneem. Hoewel de vaststelling van de schuld de uitkomst van de procedure is, berust die vaststel-

ling (uiteeraard) op gebeurtenissen die zich voordien hebben afgespeeld. Verdachten zijn schuldig of onschuldig, ofschoon daarover nog niet is geoordeeld. Natuurlijk hebben zowel schuldige als onschuldige verdachten er belang bij te worden vrijgesproken, maar het publieke belang van de verdediging is te voorkomen dat onschuldigen worden gestraft. Knigge verbindt aan deze gedachtegang de conclusie dat 'een gebruik van verdedigingsrechten dat in redelijkheid niet kan bijdragen aan het ontkrachten van de tegen de verdachte ingebrachte bezwaren (of, ruimer geformuleerd: aan een juiste beoordeling van de zaak), niet in het belang van de verdediging is'.³ Een marginale toetsing derhalve, die op geen enkele wijze inbreuk maakt op het vermoeden van onschuld.

Het is in die situaties niet aan de advocaat om de verdachte van zijn recht af te houden, maar wel om hem of haar ervan te overtuigen dat de gegeven bevoegdheid niet voor het beoogde gebruik is verleend. Ook dat behoort tot de publieke verantwoordelijkheid van de advocaat.

(Prof. mr. M.A. Loth, Erasmus Universiteit Rotterdam)

NOTEN

- 1 H.J.M. Boukema, 'De rechtvaardige advocaat', in: *Advocatenblad* 2003-7, pp. 293-299.
- 2 Edo J. Moll, 'De publieke verantwoordelijkheid van de advocatuur', *Advocatenblad* 2003-7, p. 305.
- 3 G. Knigge, 'Misbruik uitgesloten?', in: *RM Themis* 2000/1, pp. 1-2.

FOTOBISCHRIJFENWEDSTRIJD II

Het ingezonden stukje van Patrick Keijsers en Camiel de Vries in *Advocatenblad* 2003-7, p. 305 over de rubriek 'verzin en win' stemt mij droevig. Zij vinden de rubriek 'bijzonder smakeloos' en zelfs, jawel, in strijd met regel 1 van onze Gedragsregels. Dit alles omdat er in *Advocatenblad* 2003-5 volgens hun een grap zou worden gemaakt over de verdachte van de brand in Roermond. Nog daargelaten dat er geen grappen worden gemaakt over de bewuste man of het incident zelf, maar dat het de bedoeling is een spitsvondige tekst bij een foto te verzinnen, maak ik mij zorgen over (het in ons vak benodigde) relativeringsvermogen van de toch nog recent beëdigde advocaten Keijsers en De Vries, beëdigd in respectievelijk 1998 en 2001. Als het aan hen lag wordt dit jaar ook het cabaret van de Jonge Balie afgeschaft. Driemaal daags een lachsalvo raad ik aan als remedie.

(Renaldo Willems, advocaat te 's-Hertogenbosch)

(advertentie)

Kunt u niet door bij uw kantoor?

www.advocatenwerk.nl

HV&PARTNERS
VOOR JURISTEN, VAST OF INTERIM

 TEL 010 - 2400605

Besluitenlijst Collegevergadering 27 maart 2003

MEDEDELINGEN

De deken doet mededelingen over de volgende onderwerpen:

- Gefinancierde rechtshulp. Aankondiging rondetafelgesprek met de Vaste Commissie voor Justitie van de Tweede Kamer op 2 april 2003.
- Wet MOT en WID. Orde stuurt op korte termijn naar alle kantoren een toelichtende brief op invoering meldplicht respectievelijk identificatieplicht per 1 juni a.s.
- International Criminal Court. De statuten en de code of conduct zijn onlangs tijdens een algemene ledenvergadering in Berlijn aangenomen.

VERKIEZINGEN EN BENOEMINGEN

Verkiezing mr E. van Liere als lid Algemene Raad per 1 juli 2003

Het College benoemt mr. E. van Liere (Rotterdam) tot lid van de Algemene Raad per 1 juli 2003 in de vacature die zal ontstaan door het vertrek van mr. A. Gerritsen-Bosselaar.

Verkiezingen Hof en Raden van Discipline

Mr. R.W. de Ruuk wordt gekozen als plv. lid Hof van Discipline per 28 maart 2003.

Mr. M.J.G.H. Verviers wordt gekozen als lid Raad van Discipline Amsterdam per 28 maart 2003.

Mr. F. Klemann wordt met terugwerkende kracht gekozen als plv. lid Raad van Discipline Arnhem per 1 januari 2003 in de vacature die is ontstaan door het aftreden van mr. P.C. Borkhuis.

Mr. E. Bige wordt met terugwerkende kracht per 1 maart 2003 gekozen als plv. lid Raad van Discipline Arnhem in de vacature die is ontstaan door het aftreden van mr. H.W. Bemelmans.

Jhr. Mr. C.E.M. van Nispen tot Sevenaer wordt met terugwerkende kracht herbenoemd als lid van de Raad van Discipline Den Haag per 1 februari 2003.

Mr. A.A.J. Maat wordt met terugwerkende kracht herbenoemd als lid van de Raad van Discipline Den Haag per 1 februari 2003.

Mr. W.H. Claassen wordt met terugwerkende kracht herbenoemd als lid van de Raad van Discipline Den Haag per 1 februari 2003.

Mr. V.J.M. Verlinden-Masson wordt met terugwerkende kracht per 1 januari 2003 benoemd als lid van de Raad van Discipline Leeuwarden in de vacature die is ontstaan door het aftreden van mr. R.J. Meijer.

Mr. H.J.M. Janssen wordt gekozen als plv. lid Raad van Discipline Leeuwarden per 28 maart 2003.

Herbenoeming lid Stichting Ondersteuningsfonds Advocatuur

Mr. C.M.J. de Bont wordt herbenoemd als bestuurslid van de Stichting Ondersteuningsfonds Advocatuur ingaande 31 maart 2003 voor een termijn van drie jaar.

Herbenoeming lid Curatorium Beroepsopleiding Advocatuur

Mr. M.J.V. van der List wordt met terugwerkende kracht per 25 november 2002 herbenoemd als lid van het Curatorium Beroepsopleiding Advocatuur.

REGLEMENT GESCHILLENCOMMISSIE ADVOCATUUR

De reactie van de Algemene Raad op bemerkingen van het College van Afgevaardigden op het Reglement Geschillencommissie Advocatuur is akkoord bevonden. Het reglement is thans definitief.

VERORDENING OP DE PROEVE VAN BEKWAAMHEID

Het College van Afgevaardigden stelt een tekstuele wijziging vast in de preambule van de Verordening op de proeve van bekwaamheid. De Algemene Raad heeft op 3 maart 2003 besloten dat de wijzigingen in de verordening in werking treden op 1 april 2003. Publicatie vindt plaats in de Staatscourant.

FINANCIEEL VERSLAG 2002

Het financieel verslag 2002 wordt goedgekeurd. De Algemene Raad zal op verzoek van het College van Afgevaardigden met een voorstel komen tot aanpassing van de drempel in het kader van de vermogenspendel.

JAARVERSLAG 2002

Het conceptjaarverslag wordt besproken. Er worden enkele aanpassingen aangebracht.

KWALITEITSSTANDAARD 2004

De kwaliteitsstandaard 2004 (een vervolg op de kwaliteitstoets 2002 die diende als basis voor de audit in de gefinancierde rechtshulp) is besproken. De Algemene Raad zal tijdens de Collegevergadering in juni reageren op de vragen en opmerkingen van het College.

RESULTAATAFHANKELIJK BELONEN (NO CURE NO PAY)

Bij de behandeling van het agendapunt *no cure no pay* waren uitgenodigd mevrouw mr. Loes de Vaan en de heer dr. Matthias Kilian. Zij hebben ieder een inleiding gehouden. Mr. De Vaan is verbonden aan het E.M. Meijers Instituut voor Rechtswetenschappelijk Onderzoek van de Universiteit Leiden. Zij verricht een rechtsvergelijkend promotieonderzoek naar gedragsnormen voor Nederlandse letselschadeadvocaten. Dr. Kilian is verbonden aan het Institut für Anwaltsrecht in Keulen. Hij is gepromoveerd op een rechtsvergelijkend onderzoek naar resultaatafhankelijk belonen.

Notities van de uitgebreide Overlegcommissie gedragsregels en van de Algemene Raad zijn besproken in een eerste ronde. De discussie zal worden voortgezet tijdens de Collegevergadering in juni. De Algemene Raad zal half mei een aangepaste notitie voorleggen die de fracties op lokaal niveau met hun achterban kunnen bespreken voor de junivergadering.

De data van de Collegevergaderingen in 2003 zijn als volgt:

Woensdag 25 juni 2003	Jaarbeurs Utrecht
Donderdag 2 oktober 2003	Hotel Wientjes Zwolle
Vrijdag 28 november 2003	Jaarbeurs Utrecht

Agendapunten voor de Collegevergadering van 25 juni 2003 zijn o.a.:

- No cure no pay
- Kwaliteitsstandaard 2004
- Evaluatie Boekhoudverordening

Permanente opleiding

ARBEIDSRECHT

Capita selecta arbeidsrecht voor werkgevers****

datum: 24 juni 2003, 15.30-21.00 uur
docenten: mr. M.J.M.T. Keulaerds, mr. J.W.M. Pothof, mr. D.J. Buijs
plaats: Soestduinen
punten: 4
prijs: € 595 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-648351

Actualiteiten Arbeidsrecht voor de P&O-praktijk***

datum: 23 juni 2003, 09.30-16.30 uur
docenten: mr. D.J. Buijs, mr. drs. M.S.A. Vegter, mr. H.H. de Vries
plaats: Nieuwegein
punten: 5
prijs: € 550, exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-648351

Ziekteverzuim en Reïntegratie***

datum: 11 juni 2003, 09.30-16.30 uur
docenten: mr. drs. G.A. Diebels, R. van den Kamer
plaats: Utrecht
punten: 4
prijs: € 550
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-648351

BURGERLIJK PROCESRECHT

Verjaring***

datum: 12 juni 2003, 14.00-20.30 uur
docenten: prof. mr. E.A.A. Luijten, prof. mr. W.R. Meijer
plaats: Utrecht
punten: 5
prijs: € 550 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-648351

BESTUURS(PROCES)RECHT

Basiscursus Publiek Private Samenwerking (PPS)**

datum: 8 mei 2003, 15 mei 2003 en 22 mei 2003, 09.30-17.00 uur
docenten: drs. ir. W.A.A.M. Demmers, mr. G.C.W. Baron van der Feltz, mr. dr. J.M. Hebly, drs. D.P. Loschacoff, mr. M.A. Moolhuizen, ir. W.N.J. Rust
plaats: Rotterdam
punten: 18
prijs: € 1.190 geen BTW
 Opleidingscentrum voor Recht en Praktijk, tel. 010-4081597

Verklaring der tekens

- * Actualiteiten (basiskennis vereist)
- ** Introductie
- *** Verdieping I (redelijke basiskennis vereist)
- **** Verdieping II (gedegen basiskennis vereist)
- ***** Specialisatieopleiding

Verdiepingscursus Publiek Private Samenwerking (PPS)***

datum: 5 juni 2003, 12 juni 2003 en 19 juni 2003, 09.30-17.00 uur
docenten: mr. R. Davis, mr. M.J. Faro, drs. K. Hörchner, drs. D.P. Loschacoff, ir. J.A.A. Ochtman, mr. D.C. Orobio de Castro
plaats: Rotterdam
punten: 18
prijs: € 1.325 geen BTW
 Opleidingscentrum voor Recht en Praktijk, tel. 010-4081597

BURGERLIJK PROCESRECHT

Masterclass Algemene Voorwaarden****

datum: 19 juni 2003, 15.30-20.45 uur
docenten: prof. mr. M.H. Wissink, mr. T.H.M. van Wechem
plaats: Den Haag
punten: 4
prijs: € 550 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-648351

Masterclass Nieuw Huurrecht Bedrijfsruimten*****

datum: 26 juni 2003, 15.30-21.00 uur
docenten: jhr. mr. J.L.R.A. Huydecoper, mr. A.S. Rueb
plaats: Den Haag
punten: 4
prijs: € 550 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-648351

FISCAAL RECHT

Internationaal belastingrecht actualiteiten*****

datum: 28 april 2003, 29 april 2003, 1 mei 2003, 2 mei 2003, 16.00-21.00 uur
docenten: prof. mr. Ch.J. Langereis, prof. mr. Ch.P.A. Geppaart, prof. mr. H. van Mens, prof. mr. R.J. de Vries, mr. X. Kleine, mr. J. Sanders
plaats: Willemstad Curaçao
punten: 14
prijs: € 1.000 geen BTW
 Nederlandse Vereniging van Advocaten Belastingkundigen, tel. 020-3051600

WID-MOT De gevolgen van de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties voor uw bedrijfsvoering****

datum: 28 mei 2003, 09.00-16.30 uur
docenten: mr. G.J. van Leijenhof, mr. J.H. Asbreuk, mr. dr. G.J.M.E. de Bont, J. Mulder
plaats: Rotterdam
punten: 5
prijs: € 550 exclusief BTW
 Vermande Studiedagen, tel. 070-3789684

In deze rubriek vindt u opleidingen die kunnen worden gevolgd in het kader van de Permanente Opleiding. De rubriek vormt een aanvulling op de Cursuswijzer Permanente Opleiding, die drie keer per jaar verschijnt.

Onroerend goed in Spanje****

datum: 17 juni 2003, 09.00-16.30 uur
docenten: mr. M.H.J.M. Tomlow, mr. E.J. Richelle Angemeer, prof. mr. M.H. Ten Wolde
plaats: Amersfoort
punten: 5
prijs: € 595 exclusief BTW
 Vermande Studiedagen, tel. 070-3789684

De herziene positie van de Nederbelgen***

datum: 19 juni 2003, 14.00-19.15 uur
docenten: prof. dr. E.J.W. Heithuis, prof. dr. P. Kavelaars, prof. dr. F. Sonneveldt
plaats: Utrecht
punten: 5
prijs: € 595 exclusief BTW
 Vermande Studiedagen, tel. 070-3789684

ONDERNEMINGSRECHT

Nieuw personenvennootschapsrecht*

datum: 18 juni 2003, 12.30-17.30 uur
docenten: prof. mr. J.B. Huizink, prof. mr. J.B. Wezeman, dr. J.N. Bouwman
plaats: Rotterdam
punten: 4
prijs: € 595
 Elsevier Congressen, tel. 070-4415742

PERSONEN- EN FAMILIERECHT

Praktijkdag Pensioen en Echtscheiding****

datum: 18 juni 2003, 09.30-16.00 uur
docenten: T.H. Burggraaf, mr. M.M. Zweers
plaats: Rotterdam
punten: 4
prijs: € 550 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-617707

Procederen in erfrechtzaken***

datum: 19 juni 2003, 10.00-17.30 uur
docenten: prof. mr. E.A.A. Luijten, prof. mr. W.R. Meijer, mr. W. Breemhaar
plaats: Arnhem
punten: 6
prijs: € 550 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-647160

RUIMTELIJKE-ORDENINGS-RECHT EN MILIEURECHT

Werken met de gewijzigde Woningwet***

datum: 11 juni 2003, 10.00-17.00 uur
docenten: mr. A.W. Klaassen, mr. ing. B. Rademaker
plaats: Rotterdam
punten: 5
prijs: € 575 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-647160

Handel in emissierechten***

datum: 4 juni, 10.00-16.45 uur
docenten: mr. H.R. de Wit Wijnen, mr. C.J.H. Cozijnsen, mr. V.P. Aarts, mr. J.K. de Pree, E.P. Strums
plaats: Amsterdam
punten: 5

prijs: € 550 exclusief BTW
 Kluwer Opleidingen, tel. 0570-647160

SOCIAALVERZEKERINGSRECHT

De toekomst van de gefinancierde rechtshulp***

datum: 23 mei 2003, 13.00-17.15 uur
docenten: prof. dr. A.T.J.M. Jacobs, prof. dr. N.J.H. Huls, dr. M. ter Voert
plaats: Tilburg
punten: 3
prijs: € 75
 PAO Universiteit van Tilburg, tel. 013-4662139

SOCIAAL ZEKERHEIDRECHT

Cursus 'Sociaalzekerheidsrecht in ontwikkeling'

datum: 2 juli 2003, 13.30-19.00 uur
docenten: mr. L. van den Berg, mr. J.J.A. Kooijman, mr. M.H. Klijnstra
plaats: Rotterdam
punten: 4
prijs: 595 exclusief BTW
 Elsevier Congressen, tel. 070-4415742

STRAF(PROCES)RECHT

Jeugdstraf(proces)recht***

datum: 5 juni 2003, 13.30-18.00 uur
docenten: mr. G. de Jonge, mr. M. Smits, mr. P.C.G. Brants
plaats: Maastricht
punten: 4
prijs: € 265 geen BTW
 PAO Universiteit Maastricht, tel. 043-3883273

OVERIGE VAARDIGHEDEN

Coaching voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Amsterdam
punten: 10
prijs: € 2.550 exclusief BTW
 Alfa Delta Professionals Coaching, tel. 020-5709100

Coaching voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Utrecht
punten: 10
prijs: € 2.550 exclusief BTW
 Alfa Delta Professionals Coaching, tel. 020-5709100

Coaching voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Den Haag
punten: 10
prijs: € 2.550 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Begeleide intervisie voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Amsterdam
punten: 20
prijs: € 1.250 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Begeleide intervisie voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Utrecht
punten: 20

prijs: € 1.250 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Begeleide intervisie voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Den Haag
punten: 20
prijs: € 1.250 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Supervisie voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Amsterdam
punten: 18
prijs: € 3.100 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Het Bureau van de Orde

Onderwerp

N.a.w. gegevens advocatuur
Centrale Controle Verordeningen
Landelijke financiële bijdrage
Opleiding: alle vragen (09.00-12.00 uur)
Communicatie: Advocatenblad,
brochures et cetera
Alle overige vragen van advocaten

Telefoonnummer

070 – 335 35 29
070 – 335 35 26
070 – 335 35 23
070 – 335 35 55
070 – 335 35 52
070 – 335 35 71/86

E-mailadres

adres@advocatenorde.nl
ccv@advocatenorde.nl
finorg@advocatenorde.nl
opl@advocatenorde.nl
pr@advocatenorde.nl
helpdesk@advocatenorde.nl

Supervisie voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Utrecht
punten: 18
prijs: € 3.100 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Supervisie voor juristen**

datum: in overleg
docenten: A. van der Wel, e.a.
plaats: Den Haag
punten: 18
prijs: € 3.100 exclusief BTW
Alfa Delta Professionals Coaching,
tel. 020-5709100

Personalia

BEËDIGD ALS ADVOCaat EN PROCUREUR

Breijl, mw. mr. C.C.B., DSM-sstraat 1-2 (6191 NB) postbus 505 (6190 BA) Beek, tel. 046-4370600, fax 046-4370356, e-mail info@psadvocaten.nl
Dohmen, mw. mr. M., Geleenstraat 72 (6411 HT) postbus 285 (6400 AG) Heerlen, tel. 045-5719551, fax 045-5740461, e-mail m.dohmen@zon.bureaurechtshulp.nl
Gonlag, mw. mr. J., Dubbelsteijnlaan West 39 (3319 EK) postbus 9069 (3301 AB) Dordrecht, tel. 078-6300000, fax 078-6300022, e-mail info@dekoningsadvocaten.nl
Jonge, mr. E.H. de, Winschoterdiep 50 (9723 AB) postbus 1700 (9701 BS) Groningen, tel. 038-8525102, fax 038-8514040, e-mail bert.de.jonge@essent.nl
Lobato, mr. D.P., 's-Gravendijkwal 37 (3021 EV) Rotterdam, tel. 010-4328887, fax 010-4327608, e-mail nasrullah_advocaten@hotmail.com
Otte, mw. mr. E.G.M., van Vollenhovenstraat 31 (3016 BG) Rotterdam, tel. 010-4364311, fax 010-4366700, e-mail rotterdam@svsadvocates.com
Schaap, mw. mr. E.C.P., Tupolevplaats 22 a (1119 NX) Schiphol-Rijk, postbus 112 (1430 AC) Aalsmeer, tel. 020-3548060, fax 020-3548070, e-mail e.schaap@levenbach-ams-schiphol.nl
Schepers, mr. J., Hoogbrugstraat 72 (6221 CS) postbus 3023 (6202 NA) Maastricht, tel. 043-3253960, fax 043-3250348, e-mail vandijksadvocaten@bizmaas.nl
Schouw, mr. H. van der, Beetsstraat 11 (3261 PL) postbus 1048 (3260 AA) Oud-Beijerland, tel. 0186-610844, fax 0186-610493, e-mail info@brussaard-advocaten.nl
Sintmaartensdijk, mr. M. van, Bredestraat 12 (6211 HC) postbus 301 (6200 AH) Maastricht, tel. 043-3506200, fax 043-3262244, e-mail maastricht@aha.netlaw.nl
Tilborg, mr. G.M.M. van, Wilhelminastraat 49 (6131 KM) postbus 189 (6130 AD) Sittard, tel. 046-4206400, fax 046-4206409, e-mail info@pfeil-heuts.nl

Wignand, mr. M., Westersingel 47 (9718 CE) postbus 1060 (9701 BB) Groningen, tel. 050-3136416, fax 050-3136516, e-mail bakker.kievitsbosch@balienet.nl

PRAKTIJK NEERGELEGD

Bankert, mw. mr. C. Alkmaar 01-03-2003
Bergman, mw. mr. C.M. Den Haag 01-03-2003
Bethlemen, mw. mr. M.W. Amsterdam 01-03-2003
Brinkman, mr. C.H. Middelburg 01-04-2003
Geselschap, mr. J.H. Den Haag 01-10-2001
Gimbrère-Straetmans, mw. mr. W.E.A. Tilburg 14-03-2003
Hintzen, mr. J.C. Amsterdam 17-01-2003
Hoogland, mw. mr. E.F. Rotterdam 01-02-2003
Hulsman, mr. J.W. Amsterdam 01-03-2003
Kortenbach-Buys, mw. mr. I.L. Apeldoorn 15-03-2002
Koster, mw. mr. A.J. Hengelo (O) 01-01-2003
Leewens, mw. mr. E.L.S.M. Den Haag 01-01-2003
Mei, mw. mr. M.C. van der Leeuwarden 01-12-2001
Reekers, mr. B.J.H. Kampen 07-03-2003
Sandberg, Jhr. mr. Th. Rotterdam 31-12-2002
Straathof, mr. F.L.A. Den Haag 31-10-2002
Thiel, mr. V.T.R.W. van Rotterdam 01-04-2003
Tillema, mw. mr. J.J.F. Amsterdam 01-03-2003
Tjallema, mr. P.R. Sneek 01-01-2003
Veldhuizen, mr. H. Driebergen 20-02-2003
Wees, mr. M.E. van Zutphen 01-04-2003

OVERLEDEN

Klarenbeek, mr. J.C.M. Leeuwarden 31-12-2001

KANTOORVERPLAATSING

Anssems, mw. mr. A.: De Lairesestraat 158 (1075 HM) postbus 75731 (1070 AS) Amsterdam, tel. 020-4700177, fax 020-6710974, e-mail info@vantill.nl

Meldingen voor deze rubriek kunnen worden doorgegeven aan: adres@advocatenorde.nl

Ardenne, mr. F.G.L. van (Barendrecht): Weena 614 (3012 CN) Rotterdam, tel. 010-2012939, fax 010-2012949, e-mail r@borsboomhamm.nl
Baardman, mr. I.: Jan Luijkenstraat 21 (1071 C) Amsterdam, tel. 020-4714635, fax 020-4714825
Becking, mw. mr. M.A.M.: Weerdjesstraat 70 (6811 JE) postbus 9218 (6800 HX) Arnhem, tel. 026-3513232, fax 026-3516504, e-mail m.becking@dekempnaer.nl
Beek, mr. J. van der (Den Haag): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5771771, fax 020-5771775, e-mail jvanderbeek@dbbw.nl
Beg, mr. B.M.: Jan Luijkenstraat 21 (1071 C) Amsterdam, tel. 020-4714635, fax 020-4714825
Belt, mw. mr. A.J.Y.M. van den: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail avandenbelt@akd.nl
Bie, mr. H.C. de: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail edebie@akd.nl
Bieshaar, mw. mr. W.C. (Utrecht): Amersfoortseweg 14 g (3751 LK) postbus 199 (3750 GD) Bunschoten, tel. 033-2981400, fax 033-2988373, e-mail bieshaar@bvd-advocaten.nl
Bos, mw. mr. A.J.G.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail infoamsop@akd.nl
Broek, mr. B.J. van den: Amstelplein 1 (1096 HA) postbus 94361 (1090 GJ) Amsterdam, tel. 020-5924411, fax 020-4637296
Brugge, mr. J.F. van der: Jan Luijkenstraat 21 (1071 C) Amsterdam, tel. 020-4714635, fax 020-4714825
Bruin, mr. K. de (Oisterwijk): Stadhouderskade 160 (1074 BC) postbus 75538 (1070 AM) Amsterdam, tel. 020-4713020, fax 020-4712986, e-mail ebruin@solv.nl
Bruis-van Strien, mw. mr. I.M.A. (Maarssen):

Dorpsplein 5 (6663 CS) Lent, tel. 024-3816888, fax 024-3816880, e-mail i.bruls@ges-advocaten.nl
Bugter, mr. J.P.F.R.: Beethovenstraat 184 (1077 JX) postbus 83032 (1080 AA) Amsterdam, tel. 020-6647046, fax 020-6798662, e-mail bugter@schoute-dik.nl
Carli, mw. mr. A.: Willem-II-Singel 74 a (6041 HV) Roermond, tel. 0475-316364, fax 0475-319528
Cats, mr. R. (Den Bosch): Wilhelminasingel 100 (6221 BL) postbus 3075 (6202 NB) Maastricht, tel. 043-3254560, fax 043-3215460, e-mail moszkowicz-advocaten@hotmail.com
Delescen, mr. R.A.J.: Mussenberg 1 b (6049 GZ) postbus 236 (6040 AE) Roermond, tel. 0475-333846, fax 0475-310473, e-mail advocaten@delescen-scheers.nl
Delhaye, mr. B. (Leeuwarden): K.R. Poststraat 91 (8441 EN) postbus 612 (8440 AP) Heerenveen, tel. 0513-655555, fax 0513-655550
Demirtas, mw. mr. M. (Zwolle): Biltstraat 110-112 (3572 BJ) postbus 13273 (3507 LG) Utrecht, tel. 030-2733122, fax 030-2735311
Dirks, mw. mr. M.S. (Utrecht): Brinkzicht 22 (3743 EX) postbus 351 (3740 AJ) Baarn, tel. 035-5412996, fax 035-5418877, e-mail laout.info@hetnet.nl
Dony, mw. mr. G.M.G. Paris/Frankrijk): Fred. Roeskestraat 100 (1076 ED) postbus 71170 (1008 BD) Amsterdam, tel. 020-5785785, fax 020-5785800, e-mail genevieve.dony@loyensloeff.com
Dumoulin, mr. S.H.M.A. (Amsterdam): Weena 355 (3013 AL) postbus 760 (3000 DK) Rotterdam, tel. 010-2174000, fax 010-2174207, e-mail sven.dumoulin@unilever.com
Dusseldorp, mw. mr. M. van (Sittard): Bergerstraat 2 (6226 NA) postbus 1750 (6201 BT) Maastricht, tel. 043-3626655, fax 043-3626562, e-mail dusseldorp@boelszanders.nl
Dijke, mw. mr. P.L. van (Barendrecht): Weena 614 (3012 CN) Rotterdam, tel. 010-2012939, fax 010-2012949, e-mail

r@borsboomhamm.nl

Dijkman, mw. mr. M.N. (Den Haag): Weena 355 (3013 AL) postbus 1507 (3000 BM) Rotterdam, tel. 010-2172687, fax 010-2172700, e-mail mdijkman@houthoff.nl

Eijsvogels, mr. F.W.E.: Amstelplein 1 (1096 HA) Amsterdam, tel. 020-5924411, fax 020-51382630, e-mail eijsvogels@honwrey.com

Fransen, mw. mr. M.M.: Strawinskyalaan 2001 (1077 ZZ) postbus 75640 (1070 AP) Amsterdam, tel. 020-5460606, fax 020-5460123, e-mail info@stibbe.nl

Gavami, mr. M.: Stadhouderskade 92 (1073 AV) Amsterdam, tel. 020-6649221, fax 020-6715716, e-mail mgavami@sjenitzer.com

Geleijns, mw. mr. E.D.A.: Javastraat 1 (2585 AA) Den Haag

Goedegebure, mr. H. (Tholen): Engelse Kade 2 (4301 NA) postbus 53 (4300 AA) Zierikzee, tel. 0111-415151, fax 0111-412244

Gonsalves, mw. mr. C.M. (Amsterdam): Parkstraat 30 (2514 JK) postbus 801 (2501 CV) Den Haag, tel. 070-3617002, fax 070-3616032, e-mail c.gonsalves@kvhadvoc.nl

Grevelling, mr. D.K. (Leeuwarden): 's-Gravelandseweg 37 (1217 EH) postbus 1021 (1200 BA) Hilversum, tel. 035-6025113, fax 035-6013622

Groeneveld, mw. mr. M.L. (Barendrecht): Weena 614 (3012 CN) Rotterdam, tel. 010-2012939, fax 010-2012949, e-mail r@borsboomhamm.nl

Groot, mw. mr. J.A. de: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail joldegroot@akd.nl

Groot, mw. mr. M. de: Donkere Spaarne 56 (2011 JH) Haarlem, tel. 023-5314877, fax 023-5314496

Haas, mr. P.: Oostmaaslaan 71 (3063 AN) postbus 4361 (3006 AJ) Rotterdam, tel. 010-8801700, fax 010-8801999, e-mail phaas@akd.nl

Hagemann, mw. mr. B.S. (Den Haag): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5771771, fax 020-5771775, e-mail mailamst@dbbw.nl

Hamburger, mw. mr. C. (Bilthoven): Raboes 7 (1251 AK) Laren, tel. 035-5380551

Hamer, mr. J.C.P. van den: Van der Helstplein 3 (1072 PH) postbus 51143 (1007 EC) Amsterdam, tel. 020-6750756, fax 020-6765896, e-mail vandenhamer@cleerdin-hamer.nl

Hengeveld, mr. E.J.: Keizersgracht 217 (1016 DT) Amsterdam, tel. 020-3308308, fax 020-3308309, e-mail info@hengeveldadvocaten.nl

Heuvel, mr. B.A. van (Amsterdam): Stationsweg 2 (1251 KC) postbus 449 (1250 AK) Laren, tel. 035-5384656

Hoyng, Prof. Mr. W.A.: Amstelplein 1 (1096 HA) Amsterdam, tel. 020-5924411, fax 020-4637296, e-mail hoyngw@howrey.com

Huijsmans, mw. mr. drs. E.C. (Gilze): Bradaseweg 257 (5038 NG) postbus 902 (5000 AX) Tilburg, tel. 013-5444545, fax 013-5446090, e-mail info@gpadvocaten.nl

Hijmans, mw. mr. L.M. (Amsterdam): One Rockefeller Plaza New York, NY 10020/Verenigde Staten van Amerika, tel. 001-2122182990, fax 001-2122182999, e-mail leontine.hijmans@nautadutilh.com

Jeeninga, mr. P.: Jan Luijkenstraat 21 (1071 CJ) Amsterdam, tel. 020-4714635, fax 020-4714825

Joolingen, mr. M.J. van (Eindhoven):

Louizalaan 240 (B-1050) Brussel/België, tel. 0032-25345376, fax 0032-25345535, e-mail mvanjoolingen@akd.be

Ju, mw. mr. S.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail saju@akd.nl

Kager, mr. P.C.H.H. (Eindhoven): Bredestraat 12 (6211 HC) postbus 301 (6200 AH) Maastricht, tel. 043-3506200, fax 043-3262244, e-mail maastricht@aha.netlaw.nl

Kastele, mr. F.A. van de (Dordrecht): Westdam 3 b (3441 GA) postbus 2148 (3440 DC) Woerden, tel. 0348-487000, fax 0348-487001, e-mail info@vbtm.nl

Klein, mw. mr. P.E.M. (Eindhoven): Admiraliteitskade 50 (3063 ED) postbus 4302 (3006 AH) Rotterdam, tel. 010-2725336, fax 010-2725443, e-mail pklein@akd.nl

Klein Wassink, mw. mr. E.H.P. (Amsterdam): 1, Avenue Franklin D. Roosevelt (75008) Paris/Frankrijk, tel. 0033-149539125, fax 0033-149539429

Klostra, mw. mr. B.N. (Leeuwarden): Zilverlaan 2 (9743 RK) postbus 723 (9700 AS) Groningen, tel. 050-5757400, fax 050-5757444, e-mail info@dehaanadvocaten.nl

Koene, mw. mr. N.J.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail nkoene@akd.nl

Koetsier-van der Kamp, mw. mr. W. (Amsterdam): Hoofdkade 108 (9503 HE) postbus 122 (9500 AC) Stadskanaal, tel. 0599-652004, fax 0599-652636

Kolijn-Verlegh, mw. mr. W.C.G.: Postbus 17 (5201 AA) Den Bosch, tel. 073-6104828, fax 073-6104824

Koningsbloem, mr. D. (Utrecht): Evertsenstraat 5 (5224 HN) postbus 2154 (5202 CD) Den Bosch, tel. 073-6205105, fax 073-6205100, e-mail dkoningsbloem@ewijk-wouw.nl

Koppens, mw. mr. M.A. (Den Haag): Weena 355 (3013 AL) postbus 1507 (3000 BM) Rotterdam, tel. 010-2172000, fax 010-2172700, e-mail ekoppens@houthoff.nl

Krijgsman, mr. L.J. (Apeldoorn): Dorpsstraat 147 (7468 CJ) Enter

Krijnen, mr. R.W.P.: Benzenraderweg 8 (6411 ED) Heerlen, tel. 045-5714576, fax 045-5713026

Lafarre, mw. mr. M.: Strawinskyalaan 3127 (1077 ZX) postbus 75306 (1070 AH) Amsterdam, tel. 020-3017300, fax 020-3017350, e-mail lafarrem@eu.gtlaw.com

Lange, mr. E. de (Amsterdam): Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail edelange@akd.nl

Langeler, mr. J. (Hengelo (O)): Twentelaan 15 (7609 RE) postbus 479 (7600 AL) Almelo, tel. 0546-533633, fax 0546-820827, e-mail langeler@damste.nl

Langeler, mr. J.W.: Boompjes 40 (3011 XB) postbus 546 (3000 AM) Rotterdam, tel. 010-4005100, fax 010-4005111, e-mail jw.langeler@kkadv.nl

Leniger, mr. M.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail mleniger@akd.nl

Libosan-Besjes, mw. mr. C.T.B.J. (Nijmegen): Nieuwe Gracht 46 (3512 LT) Utrecht, tel. 030-2332115, fax 030-2332141, e-mail libosanadvocaten@12move.nl

Linden, mr. J.M. van der (Alphen a/d Rijn):

Mozartlaan 46 a (2742 BN) postbus 46 (2740 AA) Waddinxveen, tel. 0182-613622, fax 0182-611095

Marcucci, mw. mr. P. (Breda): Stationstraat 41 (5038 EC) postbus 772 (5000 AT) Tilburg, tel. 013-5838200, fax 013-5432763, e-mail pmarcucci@mannaerts-appels.nl

Mares, mw. mr. L.P.E. (Den Haag): Marten Meesweg 25 (3068 AV) postbus 8656 (3009 AR) Rotterdam, tel. 010-4075126, fax 010-4075076

Meer, mw. mr. J.E. van der: Orteliuslaan 1041 (3528 BE) postbus 3267 (3502 GG) Utrecht, tel. 030-2995555, fax 030-2995506, e-mail utrecht@akdprinsen.nl

Michaël, mr. S.D.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail smichael@akd.nl

Miedema, mr. S.G. (Den Haag): Weena 355 (3013 AL) postbus 1507 (3000 BM) Rotterdam, tel. 010-2172564, fax 010-2172749, e-mail smiedema@houthoff.nl

Mors, mr. A. ter (Amsterdam): Pantheon 25 (7521 PR) postbus 109 (7500 AC) Enschede, tel. 053-4804742, fax 053-4804296, e-mail a.ter.mors@kienhuishoving.nl

Nerée tot Babberich, mr. R.C.J.E. de: Sweerts de Landasstraat 50 (6814 DG) postbus 1052 (6801 BB) Arnhem, tel. 026-4452085, fax 026-4223977, e-mail info.hbv@planet.nl

Neijenhof, mr. R.J. (Haarlem): Strawinskyalaan 3037 (1077 ZX) postbus 2508 (1000 CM) Amsterdam, tel. 020-4313364, fax 020-4313122, e-mail robert.neijenhof@bdn.nl

Nijhuis, mr. Dr. J.B.M. (Enspijk): Molenkamp 60 (3732 EV) De Bilt, postbus 14125 (3508 SE) Utrecht, tel. 030-2331347, fax 030-2315491, e-mail jbm_nijhuis@hetnet.nl

Oele, mr. J.W. (Den Bosch): Europaweg 151 (2711 ER) postbus 3020 (2700 LA) Zoetermeer, tel. 079-3448181, fax 079-3427990

Olde, mr. R.: Koningslaan 60 (1075 AG) postbus 70091 (1007 KB) Amsterdam, tel. 020-6645111, fax 020-6620470, e-mail info@fortadvocaten.nl

Outdijk, mr. J.C.: Boutenslaan 2 (5615 CW) postbus 48 (5600 AA) Eindhoven tel. 040-2132888, fax 040-2136280

Palstra, mw. mr. J.A. (Den Haag): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5717771, fax 020-5771775, e-mail jpalstra@dbbw.nl

Pepers, mr. A.H.M.: St. Cornelisstraat 2 (6041 HN) postbus 366 (6040 AJ) Roermond, tel. 0475-316911, fax 0475-310520, e-mail info.roermond@zon.bureaurechtshulp.nl

Piket, mw. mr. C.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825100, fax 020-5825150, e-mail cpiket@akd.nl

Ploeger, mr. P.N. (Den Haag): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5717771, fax 020-5771775, e-mail pploeger@dbbw.nl

Plompen, mr. L.P. (Brussel/België): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5771771, fax 020-5771775, e-mail lpplompen@dbbw.nl

Post, mr. B.R.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus 59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-5825219, fax 020-5825260, e-mail bpost@akd.nl

Prince, mr. H.H.G.M.: Kievitstraat 2b (3514

VB) postbus 763 (3500 AT) Utrecht, tel. 030-2733667, fax 030-2720383

Rehbock, mw. mr. A.E.L.: De Boelelaan 28 (1083 HJ) postbus 77845 (1070 LK) Amsterdam, tel. 020-3018847, fax 020-3052067, e-mail e.rehbock@kupwiell.nl

Roelse, mr. P.J. (Nijmegen): Van der Helstplein 3 (1072 PH) postbus 51143 (1007 EC) Amsterdam, tel. 020-6750756, fax 020-6765896, e-mail roelse@cleerdin-hamer.nl

Roth, mr. G.P.: Dijsselhofplantsen 14 (1077 BL) Amsterdam, tel. 020-3051600, fax 020-3051699, e-mail info@spighthoff.com

Rubbens, mr. B.J. (Rotterdam): Bockenheimer Landstrasse 23 (60325 J) Frankfurt am Main/Duitsland, tel. 0049-69971570, e-mail bart.rubbens@loyensloeff.com

Sande Bakhuizen, mw. mr. E.M. van de (Amsterdam): Godfried Schalkenstraat 33 (4921 CP) postbus 124 (4920 AC) Made, tel. 0162-683950, fax 0162-680291

Schmutzer, mr. O.H.J.: Prinses Irenestraat 59 (1077 WV) postbus 7113 (1007 JC) Amsterdam, tel. 020-5414903, fax 020-5414523, e-mail olav.schmutzer@nautadutilh.com

Schouten, mw. mr. C.: Deken van Oppensingel 13 (5911 AA) postbus 1215 (5900 BE) Venlo, tel. 077-3209191, fax 077-3518438

Shannon, mw. mr. C.: Amstelplein 1 (1096 HA) Amsterdam, tel. 020-5924411, fax 020-4637296, e-mail shannoncarreen@howrey.com

Simons, mw. mr. D.: Keizersgracht 217 (1016 DT) Amsterdam, tel. 020-3308308, fax 020-3308309, e-mail info@hengeveldadvocaten.nl

Simons, mw. mr. P.J.M.: Wilhelminasingel 79 (6221 BG) postbus 3169 (6202 ND) Maastricht, tel. 043-3561570, fax 043-3257590

Sindram, mr. I.P.C. (Nijmegen): Promenade 2 (6581 BV) postbus 48 (6580 AA) Malden, tel. 024-3586996, fax 024-3586776, e-mail sindram@dmz.nl

Slagter, mr. W.J.: 's-Gravenweg 155 (3062 ZE) Rotterdam, tel. 010-4525152, e-mail info@wjslagter.nl

Smid, mw. mr. S.F. (Enschede): Egbert Gorterstraat 14 (7607 GB) postbus 251 (7600 AG) Almelo, tel. 0546-812528, fax 0546-819469, e-mail s.smid@tencateadvocaten.nl

Smits, mr. R.C. (Amsterdam): Zuid-Hollandlaan 7 (2596 AL) postbus 90851 (2509 LW) Den Haag, tel. 070-3285328, fax 070-3285325, e-mail rcsmits@dbbw.nl

Stevens, mr. J.J.M.H. (Emmeloord): Stadsring 147 (3817 BA) Amersfoort, tel. 033-4652800, fax 033-4652807, e-mail info@damman-advocaten.nl

Straus, mr. M. (Eindhoven): De Entree 201 (1101 HG) postbus 22740 (1100 DE) Amsterdam (Z-O), tel. 020-5687021, fax 020-5685681, e-mail m.straus@nl.landwell.global.com

Stuart, mr. A.J. (London/Groot-Brittannië): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5771771, fax 020-5771775, e-mail ajstuart@dbbw.nl

Velden, mr. J.A.M. van der (Rotterdam): Bijster 1 (4817 HX) postbus 4714 (4803 ES) Breda, tel. 076-5256500, fax 076-5256533, e-mail jvandervelden@akd.nl

Veldhuizen, mr. D.G.: De Boelelaan 28 (1083 HJ) postbus 77845 (1070 LK) Amsterdam, tel. 020-3052042, fax 020-3052067, e-mail

d.veldhuizen@kupwiel.nl

Veldhuijzen-Wennekers, mw. mr. O.R.M.:
Sophiastraat 22-28 (4811 EM) postbus 3404
(4800 DK) Breda, tel. 076-5136136, fax 076-
522252, e-mail info@rassers.nl

Velsen, mr. F.I.S.A.L. van (Den Haag):
Weena 666 (3012 CN) postbus 190 (3000 AD)
Rotterdam, tel. 010-4042111, fax 010-
4042333, e-mail
francis.vanvelsen@simmons-simmons.com

Verheul, mr. A.M.C.: Vondelstraat 89 (1054
GM) Amsterdam, tel. 020-6166676, fax 020-
6185246, e-mail info@seegers-cs-
advocaten.nl

Verhoeff, mw. mr. J.E.C.: Javastraat 1
(2585 AA) Den Haag

Visscher, mw. mr. S.A.N. (Arnhem):
Euclideslaan 1 (3584 BL) postbus 3053
(3502 GB) Utrecht, tel. 030-2595276, fax
030-2595255

Vos, mr. R.: Orlyplein 10 (1043 DP) postbus
59280 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-
5825100, fax 020-5825150, e-mail
rovo@akd.nl

Vuurdien, mw. mr. M.M. van (Rotterdam):
Oude Delft 164 (2611 HG) Delft, tel. 015-
2145833

Waarts, mr. P.P.C.M.: Van der Helstplein 3
(1072 PH) postbus 51143 (1007 EC)
Amsterdam, tel. 020-6750756, fax 020-
6765896, e-mail advocaten@cleerdin-
hamer.nl

Waele, mw. mr. C.M.W. de (Amsterdam): 1,
Avenue Franklin D. Roosevelt (75008)
Paris/Frankrijk, tel. 0033-149535746, fax 033-
142891460, e-mail
caroline.de.waele@loyensloeff.com

Weide, mw. mr. M. van der (Alkmaar):
Nieuwe Steen 2 (1625 HV) postbus 347
(1620 AH) Hoorl, tel. 0229-238404, fax
0229-238419

Weise, mw. mr. C.R. (Den Haag): Roemer
Visscherstraat 24 (1054 EX) Amsterdam, tel.
020-6181781, fax 020-6833042, e-mail
mail@aalt-daniels-advocaten.nl

Wellen, mw. mr. M.A. (Breda):
Huissensestraat 55 (6833 HM) Arnhem, tel.
026-3229147, fax 026-3210050

Werf, mr. W.J.E. van der (Amsterdam): Zuid-
Hollandaan 7 (2596 AL) postbus 90851
(2509 LW) Den Haag, tel. 070-3285328, fax

070-3285325, e-mail

wjevanderwerf@dbbw.nl

Widit, mw. mr. L. de (Enschede): Boompjes
27-29 (7607 HE) Almelo, tel. 0546-819900,
fax 0546-826347, e-mail lamping-
luiten@interstroom.nl

Wit, mw. mr. Drs. I.A.E. de (Eindhoven):
Orteliuslaan 1041 (3528 BE) postbus 3267
(3502 GG) Utrecht, tel. 030-2995555,
fax 030-2995506, e-mail idewit@akd.nl

Wobben, mr. H.V.: Oosterhoutstraat 7 (9401
NA) postbus 705 (9400 AS) Assen, tel. 0592-
317676, fax 0592-317148, e-mail
dsw.adv@wxs.nl

Zaalberg, mr. G.D.J.: Orlyplein 10 (1043 DP)
postbus 59580 (1040 KG) Amsterdam,
tel. 020-5825679, fax 020-5825660,
e-mail info@sop@akd.nl

NIEUW KANTOOR/ASSOCIATIE

**Baardman Beg Van der Brugge & Jeeninga
Strafrechtadvocaten** (mrs. I. Baardman, B.M.
Beg, J.F. van der Brugge en P. Jeeninga) Jan
Luijkenstraat 21 (1071 CJ) Amsterdam,
tel. 020-4714635, fax 020-4714825

Hengeveld Advocaten (mrs. E.J. Hengeveld
en D. Simons) Keizersgracht 217 (1016 DT)
Amsterdam, tel. 020-3308308, fax 020-
3308309, e-mail
info@hengeveldadvocaten.nl

Howrey Simon Arnold & White (mrs. Prof.
W.A. Hoyng, B.J. van den Broek, F.W.E.
Eijsvogels en C. Shannon) Amstelplein 1
(1096 HA) postbus 94361 (1090 GJ)
Amsterdam, tel. 020-5924411,
fax 020-4637296

Libosan & Libosan Advocaten (mw. mr.
C.T.B.J. Libosan-Besjes) Nieuwe gracht 46
(3512 LT) Utrecht, tel. 030-2332115, fax 030-
2332141, e-mail
libosanadvocaten@12move.nl

Verhoeff Advocaten (mrs. J.E.C. Verhoeff en
E.D.A. Geleijns) Javastraat 1 I (2585 AA) Den
Haag

NAAMSWIJZIGING

Aartsen Advocaten te Utrecht thans: **Aartsen
& Hekman Advocaten**

Delescen Advocatenkantoor te Roermond
thans: **Delescen & Scheers Advocaten &
Procureurs**

Elzinga, mw. mr. J.W. te Groningen thans:
Elzinga-Snoek, mw. mr. J.W.

Gillesse Advocaten te Den Bosch thans:
Gillesse & Winnubst Advocaten

De Hoogd Greveling Advocaten te Hilversum
thans: **Greveling Advocaten**

De Hoogd Greveling Advocaten te

Leeuwarden thans: **Greveling Advocaten**

De Hoogd Greveling Advocaten te Purmerend
thans: **Mr. G. de Hoogd Advocaat en
Procureur**

Van der Hoef Advocaten te Dokkum thans:
Kooi Advocaten

Geurts & Libosan Advocaten te Den Haag
thans: **Libosan & Libosan Advovaten**

Lindeman C.S. te Den Bosch thans: **Lideman
Rijpma Advocaten**

Janssen, Ohlenroth & Ponsioen te
Oegstgeest thans: **mr. Th.H.C.M. Ponsioen
advocaat en procureur**
Schelstraete Lepage & Van de Camp
Advocaten en Fiscalisten te Tilburg thans:
**Schelstraete & Van de Camp Advocaten en
Fiscalisten**

BEZOEKADRES/POSTBUS/ TEL./FAX/E-MAIL

Boekelman, mr. J.A. te Venray: Julianasingel
43 (5802 AT) Venray, e-mail
advoboek@plex.nl

De Boorder & Gilsing te Den Haag: Banstraat
12 (2517 GJ) Den Haag

Booij Kronenberg Advocaten te Haarlem:
tel. 023-5186140

BVB Advocaten te Zoetermeer: e-mail
info@bvbadvocaten.nl

**Delescen & Scheers Advocaten en
Procureurs** te Roermond: Mussenberg 1b
(6049 GZ) postbus 236 (6040 AE) Roermond,
tel. 0475-333846, fax 0475-310473, e-mail
advocaten@delescen-scheers.nl

Fruytier Lawyers in Business te Amsterdam:
Keizersgracht 442 (1016 GD) Amsterdam

De la Fuente & Oosterveen Advocaten te
Rotterdam: van Vollenhovenstraat 15a (3016
BE) postbus 23449 (3001 KK) Rotterdam,

fax 010-4366560

Graus Advocaten te Heerlen: Bekkerweg 67
(6417 BT) Heerlen

De Groen & Van Lint Advocaten te
Sassenheim: Hoofdstraat 345 (2171 BH)
Sassenheim

Advocatenkantoor Haase te Den Haag:
Toussaintkade 53 II (2513 CL) Den Haag

Kerckhoffs Advocaten te Maastricht:
e-mail info@kerckhoffs.nl

Kooi Advocaten te Dokkum: e-mail
dokkum@kooiadvocaten.nl

Libosan & Libosan Advocaten te Den Haag:
e-mail libosanadvocaten@12move.nl

Mellema Advocaten te Heemskerk: Floris
Balthasarstraat 20 (2064 XP) Spaarndam,
tel. 023-5377806, fax 023-5387840,

e-mail mellema-zijlstra@wxs.nl

Mulders Advocaten te Nijmegen:
Postbus 626 (6500 AP) Nijmegen

Mutsaers, mw. mr. M.J.F.A. te Haarlem:
Barvoetestraat 8 (2011 WP) Haarlem

Pellicaan Advocaten te Amsterdam: e-mail
amsterdam.advocaten@pellicaan.nl

Pellicaan Advocaten te Capelle a/d IJssel:
e-mail rotterdam.advocaten@pellicaan.nl

Pellicaan Advocoten te Rosmalen: e-mail
rosmalen.advocaten@pellicaan.nl

De Rechter Advocaten te Hulst: e-mail
info@derechteradvocaten.nl

Van Schagen & Klop Advocaten te Haarlem:
Parklaan 79 (2011 KS) Haarlem, postbus is
opgeheven

Het Van Schijndelhuys te Rotterdam:
Westzeedijk 108 (3016 AH) Rotterdam

Staele Advocaten te Amsterdam: tel. 020-
6228122

Van Veen Advocaten te Ede: Keesomstraat 9
(6717 AH) Ede, fax 0318-687868

Vlaskamp Van Loo Advocaten te Amsterdam:
Johannes Vermeerstraat 43 (1071 DL)
Amsterdam

RECTIFICATIE

In advocatenbladnummer 6 van 21-03-2003
is onder het kopje 'Beëdigd als advocaat en
procureur' opgenomen **mw. mr. J. Groot
Koerkamp**. Dit moet zijn **dh. mr. J. Groot
Koerkamp**.

Literatuur

C.A. Bax en M.C. Voogd

Van Constitutionalisme en anarchisme
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
180 p. € 42,50
ISBN 90 130 0298 6

prof. mr. P.P.T. Bovend'Eert e.a.

De rechter bewaakt
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
292 p. € 31,80
ISBN 90 268 4088 8

**mr. dr. J. van Drongelen
en mr. A.D.M. van Rijs**

De ontslagpraktijk van de CWI
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
200 p. € 40
ISBN 90 312 1744 1

**mw. mr. M.L.C.C. de Bruijn-Lückers en dr.
mr. O.I.M. Ydema**

Memo Echtscheiding en Alimentatie,
editie 2003
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
320 p. € 30,50
ISBN 90 268 4127 2

**prof. mr. R.H. Lauwaars en mr. C.W.A.
Timmermans**

Europees recht in kort bestek, 6^e druk
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
416 p. € 38,80
ISBN 90 268 3979 0

prof. mr. J.H. Nieuwenhuis

Hoofdstukken vermogensrecht, 7^e druk
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
204 p. € 27,45
ISBN 90 268 4105 1

prof. mr. F.M. Noordam

Socialezekerheidswetgeving, editie 2003
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
1104 p. € 29,95
ISBN 90 268 4110 8

mr. H.J.B. Sackers en prof. mr. Y. Buruma

Kroniek van het strafrecht – 2002
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
184 p. € 19,50
ISBN 90 130 0426 1

prof. mr. H.J. Snijders

Nederlands arbitragerecht, 2^e druk
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
372 p. € 73,50
ISBN 90 268 4077 2

prof. mr. P.L. Wery

*Hoofdzaken maatschap, vennootschap
onder firma en commanditaire vennootschap*,
2^e druk
Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2003
158 p. € 20,70
ISBN 90 1300 317 6

- Alle disciplinaire beslissingen die sinds 1986 in het Advocatenblad zijn gepubliceerd zijn ook te vinden op www.advocatenorde.nl en BalieNet
- Publicatie in deze rubriek geschiedt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak, bestaande uit mr. A.G. Beets, mr. J.C.P. Ekerling, mr. H.J.A. Knijff, mr. I.E.M. Sutorius mr. G.J. Kemper en mr. C.H.B. Winters.

LATE BRIEF AAN GRIFFIER

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch, 7 januari 2002

(mrs. Bleeker, Van Boxsel, De Bont, Ten Brummelhuis en Luchtman)

Het sturen van een brief aan de griffier nadat de kantonrechter bepaald had een beschikking te zullen geven.

- *Advocatenwet art. 46 (5.1 Regels die betrekking hebben op de juridische strijd)*
- *Gedragsregel 15 lid 2*

Feiten

Klager, mr. Y, behartigt de belangen van de werkgever in een ontbindingszaak. Bij de mondelinge behandeling komt onder meer ter sprake dat de werkgever het salaris van de werknemer over de maanden november en december 2000 nog niet zou hebben voldaan. Ter zitting en tijdens de schorsing van die zitting komen partijen niet tot een regeling, waarna de kantonrechter te kennen geeft dat hij binnen vier weken een beschikking zal geven. De dag daarna schrijft mr. X aan mr. Y dat de werkgever ter zitting uitdrukkelijk had bevestigd dat hij geheel ten onrechte het salaris van de werknemer over de maanden november en december had achtergehouden en dat mr. X deze gedane mededeling uitdrukkelijk wenst te bevestigen. Daarop antwoordt mr. Y dat de mededelingen van de werkgever ter zitting anders waren en feitelijk inhielden dat hij wellicht alsnog het salaris tot 7 december 2000 diende te voldoen, en daarvoor ook alsnog zorg zou dragen, maar dat wegens werkweigering van de werknemer op en sedert 7 december 2000 van een loondoorbetaling vanaf 7 december 2000 geen sprake kon zijn. Daarop schrijft mr. X aan de griffier van de kantonrechter:

'Tijdens de mondelinge behandeling van 16 januari jl. is in opgemelde zaak onder andere ter sprake gekomen dat de werkgever tot op heden verzuimd heeft het salaris van november en december 2000 aan mijn cliënt te voldoen. Desgevraagd heeft de werkgever ter zitting aan de kantonrechter bevestigd dat hij de achterstallige salarisbetalingen omgaand zou voldoen. Per fax van 17 januari jl. heb ik die mededeling vervolgens aan mr. Y bevestigd. Tot mijn verbazing wenst de werkgever de ter zitting gedane betalingstoezegging toch geen gestand te doen. Ik zie mij daarom genoodzaakt, zulks mogelijk ter voorkoming van een nieuwe procedure, u te verzoeken mij een kopie van het proces-verbaal te doen toekomen, omdat ik aanneem dat u de desbetreffende uitspraak van de betreffende werkgever heeft opgetekend, zodat partijen niet langer hoeven te discussiëren over de door de werkgever ter zitting gedane uitspraak. Het spijt mij u in dezen met dit verzoek te moeten benaderen, maar de reactie van de werkgever laat geen andere keuze toe. Kopie van dit schrijven zend ik met gelijke post aan mr. Y.'

Mr. Y klaagt zich erover dat mr. X zich tot de griffier heeft gewend nadat de kantonrechter bepaald had een beschikking te zullen geven. Indien mr. X zich daarbij beperkt zou hebben tot de neutrale vraag om toezending van het proces-verbaal, dan zou mr. Y daar nog vrede mee hebben gehad.

Overwegingen raad

Gedragsregel 15 lid 2 maakt tot uitgangspunt dat het de advocaat niet geoorloofd is om zich zonder toestemming van de wederpartij tot de rechter te wenden nadat om een uitspraak is gevraagd. Deze gedragsregel dient de rechtsorde. Nadat partijen en hun advocaten hun standpunten aan de rechter hebben voorgelegd, moet de rechter zonder verdere beïnvloeding zijn beslissing kunnen vaststellen. De procesorde is er niet mee gediend wanneer partijen en hun advocaten de rechter van nadere/nieuwe informatie pogen te voorzien. Gedragsregel 15 lid 2 hanteert daarbij het begrijpelijke en strikte algemene uitgangspunt dat het verbod om zich nog tot de rechter te wenden zonder enige clausulering geldt. Voorkomen moet worden dat advocaten zich om enigerlei reden toch vrij achten om de rechter te benaderen nadat om uitspraak is gevraagd.

De raad stelt voorop dat geen onderscheid dient te worden gemaakt tussen de kantonrechter en zijn griffier. Een advocaat dient er van uit te gaan dat een griffier niet zelfstandig zal beslissen over een schriftelijk verzoek van een procespartij maar dit verzoek aan de kantonrechter zal voorleggen.

Met inachtneming van de genoemde uitgangspunten moet worden geconcludeerd dat mr. X heeft gehandeld zoals een behoorlijk advocaat niet betaamt. Voorzover hij meende dat het belang van zijn cliënt de door hem gewenste passage in het proces-verbaal bepaaldelijk vorderde, had hij daarom de griffier reeds tijdens de mondelinge zitting kunnen verzoeken. Tevens stonden hem nadien nog andere mogelijkheden ten dienste, bijvoorbeeld het afwachten dan wel het opvragen van het proces-verbaal na ontvangst van de beschikking van de kantonrechter, al of niet met een aanvullend verzoek aan de griffier voorzover de door mr. X gewenste passage niet in het proces-verbaal zou voorkomen, of een na overleg met mr. Y en met diens instemming eerder aan de griffier gericht neutraal kortluidend verzoek om afgifte van het proces-verbaal. In een dringend geval zou wellicht zelfs een dergelijk neutraal verzoek zonder instemming van klager denkbaar zijn geweest, bijvoorbeeld na diens weigering en een daaropvolgend overleg met de deken. In tegenstelling tot dergelijke (mogelijke) opties kon de brief van mr. X aan de griffier op zijn minst genomen de schijn opwekken van gewenste beïnvloeding van de kantonrechter,

ook al betrof dat slechts een 'sfeertekening' betreffende een voor de beslissing van de kantonrechter op het eigenlijke ontbindingsverzoek wellicht niet relevant aspect. Ook een dergelijke schijn van mogelijke beïnvloeding is strijdig met het strikte karakter van Gedragsregel 15.

Volgt

Gegrondbevinding van de klacht en oplegging van de maatregel van enkele waarschuwing.

RECHTSTREEKS INWINNEN VAN INFORMATIE

Raad van Discipline 's-Gravenhage, 14 januari 2002

(mrs. Verhoeven, Degenaar, Gilhuis, Grootveld en Verhulst)

Het rechtstreeks inwinnen van informatie bij de werkgever van de wederpartij in een zaak waarbij de wederpartij wordt bijgestaan door een advocaat, is in beginsel in strijd met hetgeen een behoorlijk advocaat betaamt.

- *Advocatenwet art. 46 (3.3.3 Berichten aan een derde; 3.4 Jegens tegenpartij in acht te nemen zorg)*

Feiten

Mr. X verleent bijstand aan de voormalige echtgenote van klager bij een verzoek tot wijziging van de voorlopige voorziening die betrekking heeft op de toevertrouwing van de minderjarige zoon van partij en. Mr. X schrijft op zeker moment een brief aan de werkgever van klager, waarin hij informatie vraagt over diens functieomschrijving, de aan zijn functie gekoppelde werklust en werktijden, de frequentie van buitenlandse reizen, de mogelijkheid vakantiedagen te kopen en het werk elke dag om 15.00 uur te verlaten, de mogelijkheid tot parttime werken en de uitvoerbaarheid van de door klager gemaakte afspraak in verband met de opvang en verzorging van zijn zoon. In de brief wordt voorts gesuggereerd dat klager zijn zoon buiten medewerkers van de moeder heeft meegenomen.

De werkgever van klager heeft de brief besproken in aanwezigheid van de chef van klager. Kort daarna is klager ontslagen.

De klacht houdt in dat mr. X onbetamelijk heeft gehandeld door rechtstreeks informatie in te winnen bij de werkgever van klager. Mr. X voert als verweer aan dat er drie overwegingen waren om de werkgever van klager rechtstreeks te benaderen. Het belang van de minderjarige was in het geding, stellingen van klager over zijn reis- en werktijden moesten worden weerlegd, en het vertrouwen in de advocaat van klager was geschaad op grond van eerdere ervaring in de onderhavige zaak.

Overwegingen van de raad

De raad overweegt dat een advocaat in beginsel een grote mate van vrijheid toekomt om de belangen van zijn cliënt te behartigen op de wijze die hem passend voorkomt en dat deze vrijheid niet ten gunste van een tegenpartij mag worden beknot, tenzij daarbij diens belangen nodeloos en op ontoelaatbare wijze worden geschaad.

Mr. X heeft met een brief, zonder tussenkomst van de advocaat van

klager, informatie omtrent de werksituatie van klager en diens mogelijkheden zijn werk- en reistijden te wijzigen ingewonnen. Voorts is in deze brief gesuggereerd dat klager in strijd zou handelen met een gerechtelijke uitspraak.

Het rechtstreeks inwinnen van informatie bij de werkgever van de wederpartij in een zaak waarin de wederpartij wordt bijgestaan door een advocaat, is in beginsel in strijd met hetgeen een advocaat betaamt. Zowel het type informatie dat de advocaat inwint als de bron waarbij die wordt ingewonnen behoort tot het domein van de wederpartij. Dit betekent dat een advocaat zich daarvoor behoort te wenden tot de advocaat van de wederpartij.

Het is de raad niet gebleken van enige omstandigheid die ertoe had kunnen leiden dat er een noodzaak was voor mr. X om anders te handelen. De door mr. X aangevoerde omstandigheden zijn onvoldoende om de handelwijze van mr. X te rechtvaardigen.

Beslissing

De raad verklaart de klacht gegrond en legt mr. X de maatregel op van enkele waarschuwing.

BOEKHOUDVERORDENING

Hof van Discipline, 18 januari 2002, nr. 3357

(mrs. Fransen, Bekkers, Thunnissen, Sterk en Arpeau)

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch, 22 januari 2001

(mrs. Mertens-Steeghs, De Bont, Erkens, Luchtman en Van Dooren)

Handelen in strijd met de Boekhoudverordening. Bijzondere voorwaarde verbonden aan voorwaardelijke schorsing.

- *Advocatenwet art. 46 (2.1 Wat in het algemeen niet betaamt; 2.2 Bezwaren van de deken)*
- *Advocatenwet, artt. 48b lid 2, 48d*
- *Boekhoudverordening 1998*

Overwegingen van de raad

In het kort kan de inhoud van het bezwaar van de deken als volgt worden geformuleerd:

- 1) Mr. X heeft in strijd gehandeld met de Boekhoudverordening waar het betreft beheer derdengelden over de jaren 1997 tot en met 1999.
- 2) De financiële positie van mr. X is dusdanig zorgelijk dat zijn onafhankelijkheid als advocaat in gevaar kan komen.

Op 24 juni 1998 heeft de adjunct-secretaris van de Raad van Toezicht aan mr. X een brief geschreven waarbij werd verzocht de verklaring over te leggen als bedoeld in artikel 6 van de Boekhoudverordening 1990 van een registeraccountant of een accountant-administratieconsulent, waarin deze zou verklaren dat hij heeft vastgesteld dat het kantoor van mr. X voldeed aan de voor het beheer van gelden van derden gestelde voorschriften, alsmede een verklaring van de beroepsaansprakelijkheidsassuradeur waaruit zou blijken dat het kantoor van mr. X volgens de regels van de Verordening op de Beroepsaansprakelijkheid was verzekerd. Na rappels omdat mr. X niet reageerde volgde op 17 februari

1999 een gesprek tussen de deken en mr. X. Er werden afspraken gemaakt, doch deze kwam mr. X niet na. Bij brief van 6 november 1998 ontving de deken een verklaring van een assuradeur dat mr. X voldeed aan de eisen gesteld in de Verordening op de Beroepsaansprakelijkheid.

Na nieuwe rappels reageerde mr. X uiteindelijk bij brief van 11 juni 1999, maar daaruit bleek niet dat hij de afspraken zou nakomen. Er volgde wederom een gesprek en de toen gemaakte afspraken kwam mr. X weer niet na.

Daarop gaf de deken aan een registeraccountant opdracht een onderzoek in te stellen en na te gaan of mr. X over de jaren 1997 tot en met 1999 had voldaan aan de Boekhoudverordening op het punt van het beheer van derdengelden. Voorts verzocht de deken de accountant na te gaan of de financiële situatie van de praktijk van mr. X van dien aard was dat hij op elk moment aan zijn financiële verplichtingen zou kunnen voldoen.

Bij brief van 17 mei 2000 deed de accountant verslag aan de deken, nadat hij vooraf het concept aan de deken en mr. X had toegezonden voor eventuele opmerkingen. Daarop werd door mr. X inhoudelijk niet gereageerd.

Uit voormeld verslag bleek onder meer:

- het tekort op de rekening derdengelden ultimo 1996 bedroeg f 45.907,37, in 1997 f 1.136 en in 1998 f 28.630,19. De accountant stelde dat uit dat overzicht duidelijk bleek dat de saldi op de derdengeldenrekening per jaareinde niet toereikend waren om in het daaropvolgend jaar derdengelden uit te keren;
- ultimo 1999 bedroeg het saldo op de rekening derdengelden f 8.795,87 te vorderen, terwijl volgens de informatie van de accountant ten tijde van het onderzoek nog een bedrag van f 46.438,56 betaald moest worden aan derden;
- de accountant kwam tot de conclusie dat uit de administratie niet op eenvoudige wijze de verplichtingen inzake derdengelden konden worden afgeleid;
- alle betalingen van de derdengeldenrekening die van 1 januari 1997 tot en met 1 juni 1999 hebben plaatsgevonden van deze derdengeldenrekening werden gemiddeld 68 dagen eerder ontvangen. Diverse posten stonden meer dan 220 dagen open en zelfs één saldo stond 1.030 dagen open. De accountant kwam tot de conclusie dat de derdengelden niet altijd aanstonds aan derden doorbetaald kon worden zodra de gelegenheid zich hiervoor voordeed;
- geconcludeerd werd dat de derdengelden al dan niet bewust anders werden aangewend dan waartoe deze bestemd waren;
- het was volgens mr. X niet mogelijk jaarrekeningen en aangiften inkomstenbelasting/vermogensbelasting 1996, 1997, 1998 en 1999 tijdig aan te leveren aangezien de accountant van mr. X alle jaarrekeningen wenste samen te stellen alvorens deze eventueel in concept uitgebracht konden worden. De accountant kwam na onderzoek tot de conclusie dat mr. X zich in een kwetsbare financiële positie bevond, zodat niet aanstonds aan alle verplichtingen ten aanzien van derdengelden voldaan kon worden. Er ontbreekt een deugdelijke financiële administratie, waardoor een beperkt inzicht bestaat in de rechten, verplichtingen en liquiditeiten alsmede de gerealiseerde resultaten.

Inmiddels was de deken hernieuwd gebleken dat er een achterstand was in de betaling van de griffierechten. Ook betaalde mr. X niet de kosten van de door de deken ingeschakelde accountant, belopende een bedrag van f 16.552,48.

Ter mondelinge behandeling stelde mr. X dat hij de financiële problemen had overwonnen, doch hij staaft zijn beweringen niet met bescheiden. De raad hield de zaak aan en gelastte mr. X binnen veertien dagen aan de deken over te leggen:

- de jaarstukken en aangiften IB/VB/VPB over de jaren 1996 tot en met 1999;
- een verklaring van de accountant dat er geen schulden ter zake van derdengelden meer zijn;
- een saneringsplan inclusief zakelijke zekerheid voor de financiële dekking.

Mr. X zou vergoeden aan de Orde van Advocaten in het Arrondissement 's-Hertogenbosch het bedrag van f 16.552,48, zijnde de accountantskosten. Mr. X. zou bovendien binnen veertien dagen inzicht verstrekken in de bedragen die betaald waren uit het saldo van een bepaalde bankrekening.

Mr. X ging volledig akkoord met deze opdracht en hij zou ervoor zorgen dat een en ander binnen veertien dagen zou plaatsvinden. Mr. X voldeed hieraan echter niet. Ook bij de behandeling op 11 december 2000 legde mr. X geen enkel bescheid over en volstond hij wederom met de opmerking dat de problemen voorbij waren.

Nu mr. X zijnerzijds, ondanks herhaalde verzoeken daartoe, zijn beweringen niet met bescheiden heeft gestaafd, gaat de raad uit van het door de accountant uitgebrachte rapport, dat inhoudelijk ook niet door mr. X gemotiveerd is betwist. Aan de hiervoor gegeven samenvatting kan worden toegevoegd dat de resultaten van de praktijk van mr. X tot en met 31 maart 2000 negatief zijn.

Voorts stelt de raad vast dat mr. X geen jaarstukken of belastingaangiften heeft kunnen overleggen, dat mr. X zijn toezegging om de accountantskosten aan de Orde te vergoeden niet is nagekomen, en dat de rechtbank herhaaldelijk rechtsmaatregelen heeft moeten nemen ter incasso van griffierechten.

De raad acht de situatie bij mr. X zoals uit het genoemde blijkt uitermate zorgelijk. Mr. X voldoet niet aan de Boekhoudverordening terwijl zijn financiële situatie uiterst kritiek is. De Boekhoudverordening is in het leven geroepen om de belangen van cliënten/derden te beschermen. Door de handelwijze van mr. X dreigen die belangen geschaad te worden.

Uit het genoemde volgt dat het bezwaar van de deken gegrond is.

Ten aanzien van de op te leggen maatregel houdt de raad rekening met het feit dat het belang van de justitiabele eist dat de deken alsnog inzicht krijgt in de financiële situatie van mr. X. Wel wil de raad nog rekening houden met het feit dat mr. X, 28 jaar de praktijk beoefnend, tot op heden nimmer een maatregel werd opgelegd.

Beslissing

De raad acht het bezwaar van de deken gegrond en legt terzake mr. X op de maatregel van schorsing in de uitoefening van de praktijk voor de duur van zes maanden, met bepaling dat daarvan twee maanden niet zullen worden ten uitvoer gelegd, tenzij de raad later anders mocht bepalen op grond dat mr. X zich vóór het einde van de proeftijd, die de raad stelt op twee jaren, aan een in artikel 46 der Advocatenwet bedoelde gedraging heeft schuldig gemaakt of niet heeft nageleefd de navolgende aan mr. X opgelegde bijzondere voorwaarde:

Mr. X dient binnen één maand na verzending van deze beslissing aan de deken te doen toekomen:

- de jaarstukken en aangiften IB/VB/VPB over de jaren 1996 tot en met 1999;
- een verklaring van de accountant dat er geen schulden ter zake van derdengelden meer zijn;
- een saneringsplan inclusief zakelijke zekerheid voor de financiële dekking;
- inzicht in de bedragen die betaald zijn uit het saldo van een bankrekening, per 1 juni 1999 f 87.743,49 belopend, en in de verplichtingen die er nu nog zijn.

Mr. X zal binnen één maand na verzending van deze beslissing aan de Orde van Advocaten in het Arrondissement 's-Hertogenbosch vergoeden de kosten van het accountantsonderzoek, groot f 16.552,48.

Overwegingen van het hof

Het hof gaat uit van de omschrijving van het bezwaar van de deken nu daartegen geen grief is gericht. Het hof gaat ook uit van de feiten die de raad in zijn beslissing heeft vermeld, nu daartegen geen grief is gericht.

De mr. X verweten gedragingen zijn ernstig en betreffen de financiële soliditeit van een advocaat. Door het niet-naleven van de Boekhouderverordening waar het betreft derdengelden en het niet-zorgen voor een zodanig financiële positie dat op grond daarvan de onafhankelijkheid als advocaat niet in gevaar komt, wordt het vertrouwen in de advocatuur ernstig geschaad.

Na constatering van deze gedragingen heeft de raad in zijn beslissing van 22 januari 2001 mr. X opgedragen om binnen één maand na verzending van de beslissing op 25 januari 2001 aan de deken de in de beslissing van de raad genoemde financiële stukken te doen toekomen en de kosten van het door de deken opgedragen accountantsonderzoek te betalen.

Tijdens de zitting van het hof op 20 april 2001 had mr. X aan deze voorwaarden nog steeds niet voldaan, terwijl daarvoor door hem geen acceptabel excuus is gegeven.

Mr. X is alsnog na de zitting in de gelegenheid gesteld om aan de gestelde voorwaarden te voldoen.

De deken heeft per brief van 4 september 2001 het hof meegedeeld dat hij, nadat mr. X en later zijn accountant een aantal malen uitstel hadden gevraagd, op 3 september 2001 pas over de gevraagde informatie beschikte.

Het hof verenigt zich met het oordeel van de raad inzake de op te leggen strafmaat, zodat de hiertegen gerichte grieven falen.

Weliswaar is niet gebleken dat mr. X gedurende de 28 jaar dat hij de advocatuur heeft uitgeoefend eerder tuchtrechtelijk is veroordeeld, maar de verweten gedragingen zijn zo ernstig dat een schorsing, gedeeltelijk onvoorwaardelijk, geboden is.

Ter disculpatie van zijn gedragingen heeft mr. X een beroep gedaan op de omstandigheid dat hij problemen heeft gehad met zijn gezondheid, waardoor hij veel last zegt te hebben ondervonden in zijn praktijk. Dit is echter volstrekt onvoldoende om het verweten gedrag te kunnen rechtvaardigen.

Daar komt nog bij dat mr. X gedurende de tuchtprocedure niet heeft getoond voortvarend en doeltreffend financieel orde op zaken te willen stellen. Zo heeft het zelfs na de beslissing van de raad respectievelijk de zitting van het hof nog een aantal maanden geduurd voordat de deken over de vereiste financiële stukken kon beschikken, waarbij nog steeds niet duidelijk is of de deken inmiddels ook beschikt over een saneringsplan.

Gelet op het vorenstaande zal het hof de beslissing van de raad bekrachtigen zonder de daarin gestelde voorwaarden, nu mr. X, naar de deken het hof heeft meegedeeld, aan deze voorwaarden, met uitzondering van het inzenden van een saneringsplan, inmiddels heeft voldaan en de deken voorts het hof heeft bericht dat hem geen signalen hebben bereikt dat de financieel zorgelijke positie van mr. X nog voortduurt.

Beslissing

Bekrachtigt de beslissing van de Raad van Discipline in het ressort 's-Hertogenbosch van 22 januari 2001, voorzover de raad de bezwaren van de deken gegrond heeft bevonden en mr. X terzake heeft opgelegd de maatregel van schorsing in de uitoefening van de praktijk voor de duur van zes maanden, met bepaling dat daarvan twee maanden niet zullen worden ten uitvoer gelegd, tenzij de raad later anders mocht bepalen op grond dat mr. X zich vóór het einde van de proeftijd, die de raad heeft gesteld op twee jaren, aan een in artikel 46 van de Advocatenwet bedoelde gedraging heeft schuldig gemaakt; Vernietigt de beslissing voor het overige.

GJK

DREIGENDE UITLATINGEN

Hof van Discipline, 18 januari 2002; nr. 3329
(mrs. Fransen, Bekkers, Scheltema, De Groot en Tonkens-Gerkema)

Raad van Discipline Leeuwarden, 11 december 2000
(mrs. Van Riessen, De Goede, De Groot, Van der Kwaak-Wamelink en Winkel)

Dreigende uitlatingen

- *Advocatenwet, art. 46 (3.3.2 Dreigementen; 6 Tuchtprocesrecht)*
- *Gedragsregel 19*

Feiten

Mr. X trad op voor een cliënte die tijdens een verblijf in een ziekenhuis door een arts seksueel was lastiggevallen. Een klacht tegen die arts is door het Regionaal Tuchtcollege gegrond verklaard. De rechtbank heeft op een daartoe strekkende vordering van de vrouw voor recht verklaard dat de arts tekortgeschoten is c.q. een onrechtmatige daad heeft gepleegd en heeft de arts veroordeeld tot betaling van f 90.000 aan de vrouw en tot schadevergoeding op te maken bij staat. Tegen dat vonnis heeft de arts hoger beroep ingesteld.

Hangende dat hoger beroep heeft mr. X telefonisch contact opgenomen met de directeur van het ziekenhuis. De arts heeft zich erover beklaagd dat mr. X in dat gesprek heeft geprobeerd hem de appèlprocedure te laten intrekken door te dreigen dat anders de pers zou worden gewaarschuwd en door daarbij er met een zekere dreiging op te wijzen dat het schade voor het ziekenhuis zou betekenen als hij de zaken wereldkundig zou maken, en dat als de directeur de arts niet zou schorsen de kop van die directeur zou rollen en tot slot dat als de arts de appèlprocedure zou verliezen hij het ziekenhuis aansprakelijk zou stellen, zeker voor het feit dat de directeur de arts in het ziekenhuis had laten (door)werken.

Nadat de raad de directeur als getuige had gehoord heeft de raad overwogen dat mr. X door in bedoeld telefoongesprek met publiciteit te dreigen als de toelatingsovereenkomst van het ziekenhuis met de arts niet zou worden opgezegd, in elk geval de schijn op zich heeft geladen dat hij daarmee heeft geprobeerd door met de door hem beoogde tussenkomst van de directeur de arts de eenmaal door hem genomen beslissing om van het vonnis van de rechtbank te appelleren in heroverweging te laten nemen in die zin dat hij de inmiddels aanhangige appèlprocedure alsnog zou intrekken, opdat eenieder de appèlprocedure verder bespaard zou blijven, wat volgens mr. X in het belang van alle partijen was, terwijl blijkens de stellingen van de arts intrekking van de appèlprocedure niet in zijn belang was en hij daartoe ook nimmer vrijwillig zou zijn overgegaan. De raad achtte dit een handelen dat een behoorlijk advocaat niet betaamt, verklaarde de klacht gegrond en legde mr. X een berisping op. Mr. X stelde van deze beslissing hoger beroep in.

Overwegingen hof

De grieven 1 en 3 strekken beide ten betoge dat de raad uit de door de directeur afgelegde getuigenverklaring verkeerde conclusies heeft getrokken ten aanzien van de door mr. X in diens telefoongesprek met de directeur gedane mededelingen, het doel dat mr. X daarbij voor ogen stond en de indruk respectievelijk de schijn die mr. X bij dat telefoongesprek zou hebben gewekt. Met grief 2 voert mr. X aan dat de raad ook ten onrechte voorbij is gegaan aan het door mr. X gedane aanbod zichzelf als getuige onder ede te doen horen over hetgeen bij bedoeld telefoongesprek is besproken en dat de raad zijn oordeel in

elk geval niet enkel op de getuigenverklaring van de directeur had mogen baseren. Grief 4 ten slotte houdt in dat de raad een onjuiste norm heeft gehanteerd door het dreigen met publiciteit en door het op zich laden van de schijn, dat daarmee beoogd werd klager zijn hoger beroep in een civiele procedure tegen de cliënte van mr. X te doen heroverwegen, tuchtrechtelijk laakbaar te oordelen. Naar aanleiding van deze grieven, die zich voor gezamenlijke behandeling lenen, wordt het volgende overwogen.

Mr. X betwist dat hij in het door hem met de directeur gevoerde telefoongesprek zou hebben gedreigd met publiciteit, als de directeur niet samen met hem op zou trekken tegen de klager teneinde deze te bewegen het hoger beroep te heroverwegen. Voorts betwist hij dat hij daarbij gezegd of gesuggereerd zou hebben dat dit tot ontslag van de directeur zou kunnen leiden. Omtrent het litigieuze telefoongesprek heeft mr. X het volgende gesteld.

Ter zitting in hoger beroep heeft hij gesteld dat hij contact met de directeur heeft opgenomen 'in het kader van' zijn onderzoek naar de mogelijkheden om de tussen zijn cliënte en de klager aanhangige zaak te beëindigen zonder dat het daarin door de klager ingestelde hoger beroep zou behoeven te worden voortgezet, respectievelijk 'in de context van' de bekendheid van mr. X met de moeilijke situatie waarin het bestuur van een ziekenhuis zich, onder meer gezien de gretigheid van de regionale pers, bevindt, wanneer een van de daaraan verbonden artsen onrechtmatige seksuele handelingen met een patiënte heeft gepleegd en zich vervolgens profileert op een wijze als de klager, die volgens mr. X iedereen die zich met de zaak bemoeide juridisch aanviel, heeft gedaan. Volgens mr. X zou zowel het belang van zijn cliënte als dat van het ziekenhuis ermee gediend zijn wanneer de zaak door tussenkomst van de directeur beëindigd zou kunnen worden.

Ter zake van de inhoud van het telefoongesprek heeft mr. X ter zitting in eerste aanleg respectievelijk ter zitting in hoger beroep onder meer gesteld:

- dat hij zich als nieuwe advocaat van de tegen de klager procederende patiënte aan de directeur bekend heeft gemaakt;
- dat hij gezegd heeft dat hij zich aan het oriënteren was op de mogelijkheden van verdediging van zijn cliënte in het hoger beroep;
- dat hij gevraagd heeft of het gerucht juist was dat de klager het ziekenhuis inmiddels had verlaten of binnenkort zou gaan verlaten;
- dat hij gevraagd heeft of de directeur mogelijkheden zag om bemiddelend voor zijn cliënte op te treden;
- dat de directeur gezegd heeft niet te willen bemiddelen vanwege zijn positie als directeur;
- dat mr. X gevraagd heeft of het ziekenhuis de klager zou ontslaan; dat de directeur gezegd heeft ongelukkig met de hele situatie te zijn maar slechts beperkte manoeuvreerruimte te hebben en dat een directie wel heel erg zeker van zijn zaak moet zijn om een toelatingsovereenkomst te beëindigen omdat dat al snel onrechtmatig is en tot betalingsverplichtingen van miljoenen guldens kan leiden;
- dat vervolgens over de beperkte mogelijkheden en de 'kwetsbaar-

- heid' van de directeur is gesproken, waarbij ook besproken is dat in het verleden in een vergelijkbare situatie in een ziekenhuis soms ook de directeur onder vuur komt te liggen;
- dat mr. X de directeur vervolgens heeft gezegd dat zijn cliënt hem – onder meer – had verzocht haar te begeleiden bij de publiciteit die zij zo langzamerhand aan de zaak wilde geven;
 - dat mr. X gezegd heeft begrip te hebben voor de moeilijke positie van de directeur en zijn cliënt voorlopig af te houden van het meewerken aan publiciteit.

Mr. X betwist weliswaar dat zijn uitlatingen tegenover de directeur als dreigement waren bedoeld, maar aan dat verweer dient te worden voorbijgegaan. Het gaat om de vraag of mr. X zich ervan bewust was of had moeten zijn dat de directeur zijn uitlatingen geredelijk als een dreigement kon opvatten en als een aansporing om de klager ertoe over te halen het hoger beroep in te trekken. Het hof is van oordeel dat die vraag bevestigend moet worden beantwoord, nu mr. X de directeur van klagers ziekenhuis ongevraagd telefonisch heeft benaderd, en in dat telefoongesprek de mogelijkheid van verdere negatieve publiciteit en van ontslag van de directeur zelf ter sprake heeft gebracht. Daaraan doet niet af dat mr. X, volgens zijn eigen stellingen, heeft gezegd begrip te hebben voor de moeilijke positie van de directeur en zijn cliënt voorlopig te zullen afhouden van publiciteit; het is integendeel aannemelijk dat de directeur die mededelingen zodanig zou opvatten dat het uitblijven van de door mr. X gewenste regeling met de klager tot de in die mededelingen bedoelde negatieve gevolgen zou leiden. Mr. X heeft aangevoerd, kort samengevat, dat zijn uitlatingen dienden te worden opgevat als een tijdige aankondiging van eventuele maatregelen voor het geval een bepaalde actie van de wederpartij zou uitblijven, en niet als dreigement, en dat het doen van een dergelijke aankondiging niet tuchtrechtelijk verwijtbaar is, doch integendeel in het geval van rechtsmaatregelen door Gedragsregel 19 dwingend is voorgeschreven. Ook dit verweer kan niet worden gevolgd. Nog daargelaten dat, zoals hiervoor is overwogen, de directeur zijn mededelingen geenszins onbegrijpelijk heeft opgevat als een dreigement, is de aankondiging dat de cliënt van mr. X (c.q. mr. X zelf) eventueel de publiciteit zal zoeken, niet de aankondiging van een rechtmaatregel als bedoeld in Gedragsregel 19. Volgt bekrachtiging van de beslissing van de raad.

ALSNOG DAGVAARDING AANBRENGEN

Hof van Discipline, nr. 3094, 18 januari 2002
(mrs. Balkema, Byvanck, Minderhoud, Goslings en Sterk)

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch, 6 december 1999
(mrs. Mertens-Steeghs, De Bont, Luchtman, Theunissen en Paulussen)

Advocaat handelt onder de gegeven omstandigheden behoorlijk door aan zijn cliënt uitgebrachte dagvaarding alsnog aan te brengen.

- *Advocatenwet artikel 46 (2.2 Wat een behoorlijk advocaat betaamt; 5.4 Welwillendheid in het algemeen)*
- *Gedragsregels 17 en 23 lid 2*

Feiten

Mr. Y, klager, dagvaardde namens zijn maatschap een cliënt van mr. X tegen de zitting van 18 februari 1999 van de rechtbank. Omdat de zaak bij de kantonrechter had moeten worden aangebracht, bracht mr. Y op 9 februari 1999 een nieuwe dagvaarding tegen de cliënt van mr. X uit en nu voor de kantonrechter zonder de eerste dagvaarding in te trekken. De eerste dagvaarding werd door mr. Y niet aangebracht. Mr. X gaf zijn procureur opdracht om de eerste dagvaarding te laten inschrijven en een akte van niet-dienen te nemen met een proceskostenveroordeling. De rechtbank veroordeelde de maatschap van mr. Y tot betaling van griffierechten en salaris procureur. Bij brief van 29 april 1999 verzocht mr. X mr. Y voormelde bedragen te betalen alsmede een bedrag voor nakosten.

Inhoud van de klacht

Mr. X heeft in strijd gehandeld met de Gedragsregels 17 en 23 lid 2 en daarmee in strijd met hetgeen een behoorlijk advocaat betaamt door geen contact met klager op te nemen teneinde kosten te voorkomen en doorodeloos kosten te maken die hij vervolgens op mr. Y en diens kantoorgenoten tracht af te wenden.

Overwegingen raad

In het algemeen kan men stellen dat een advocaat geen verwijt kan treffen wanneer hij handelt volgens de mogelijkheden die de wet (in casu het procesrecht) hem biedt. In casu stond het mr. X vrij om, nu de eerste dagvaarding niet was ingetrokken, procureur te stellen en een kostenveroordeling te vragen. Voorts merkt de raad op dat mr. X twee dagen voor de datum waarop de dagvaarding zou worden aangebracht, zich via een fax met mr. Y in verbinding heeft gesteld, mr. Y mededeelde dat hij van plan was zijnerzijds de dagvaarding aan te brengen en hem het voorstel deed om ter vermindering daarvan de kosten volgens geldend tarief te voldoen, zodat mr. Y daarvan tijdig op de hoogte was gesteld. De raad acht de klacht ongegrond.

Overwegingen hof

Het hof is van oordeel dat mr. X niet in strijd heeft gehandeld met hetgeen een behoorlijk advocaat betaamt noch met enige gedragsregel door vervolgens de als eerste aan zijn cliënt uitgebrachte dagvaarding alsnog aan te brengen.

Volgt

Bekrachtiging van de beslissing van de raad.